

พระเจ้าตนหลวง

ทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว : แหล่งเรียนรู้เมืองพะเยา

พระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว :
แหล่งเรียนรู้เมืองพะเยา

กฐินพระราชทาน ปี ๒๕๕๖

วัดศรีโคมคำ พระอารามหลวงชั้นตรี

อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

วันศุกร์ที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

๙๔๙.๓๔	สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
ส๖๙๑พ	พระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว :
	แหล่งเรียนรู้เมืองพะเยา กรุงเทพฯ : ๒๕๕๖
	๑๔๘ หน้า
	ISBN : 978-616-270-067-5
	๑. วัดศรีโคมคำ ๒. แหล่งเรียนรู้-พะเยา
	๓. ชื่อเรื่อง

พระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว : แหล่งเรียนรู้เมืองพะเยา

สิ่งพิมพ์ สกศ. อันดับที่ ๑ / ๒๕๕๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

ISBN 978-616-270-067-5

จัดพิมพ์และเผยแพร่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ
ถนนสุโขทัย เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทร. ๐๒-๒๔๑-๘๒๘๔ ต่อ ๒๔๓๒, ๒๔๓๔
โทรสาร ๐-๒๒๔๓-๑๑๒๙
Web Site : http://www.oec.go.th

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญผลกราฟฟิค
๕๐/๑๖๘ ถนนติวานนท์ ตำบลปากเกร็ด
อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๒๐
โทรศัพท์ ๐๒-๙๖๔-๐๐๖๐, ๐๘๙-๖๖๘-๒๕๕๒
โทรสาร ๐๒-๙๖๔-๐๐๙๐

คำนำ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศ รามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระกฐินให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ อัญเชิญไปทอดถวายพระภิกษุสงฆ์ซึ่งจำพรรษาถ้วนไตรมาส ณ วัดศรีโคมคำ (พระอารามหลวง) ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ในวันศุกร์ที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ และเป็นเกียรติยศยิ่งแก่ผู้บริหาร ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ รวมทั้งเครือข่ายญาติมิตรของชาวสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ทุกคน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้จัดพิมพ์หนังสือ **"พระเจ้าต๋นหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว : แหล่งเรียนรู้เมืองพะเยา"** ขึ้น เพื่อเป็นบรรณาการแก่ผู้ที่ได้ร่วมโดยเสด็จพระราชกุศล โดยได้รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับกฐินพระราชทาน ประวัติพระเจ้าต๋นหลวง ศิลาจารึกพระเจ้าต๋นหลวง วัดศรีโคมคำ ประวัติพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ คำสอนหลวงปู่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ประวัติเมืองพะเยา และหอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ แหล่งเรียนรู้เมืองพะเยา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่วัดศรีโคมคำที่เอื้อเฟื้อข้อมูลเพื่อการจัดทำหนังสือนี้เป็นอย่างดียิ่ง ขอขอบคุณหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ และบุคลากรทุกภาคส่วนของจังหวัดพะเยาที่ร่วมโดยเสด็จพระราชกุศลในครั้งนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาขออนุโมทนาในกุศลจิตที่ทุกท่านได้ร่วมโดยเสด็จพระราชกุศลในวาระนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านจะได้รับประโยชน์จากเรื่องราวน่ารู้น่าอ่านสมดังเจตนาของผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือ **"พระเจ้าต๋นหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว : แหล่งเรียนรู้เมืองพะเยา"**

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและบุญกุศลจากการโดยเสด็จพระราชกุศลในพระกฐินทานครั้งนี้ได้โปรดอภิบาลประทานชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน สถิตในไอศูรย์สวรรค์สมบัติ เป็นร่มเกล้าของพสกนิกรชาวไทยตลอดกาลนาน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

สารบัญ

หน้า

บริเวณหน้าพระวิหารวัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง)

ประติมากรรมสิงห์เฝ้าประตูวัด

กฐินพระราชทาน

ที่มาของกฐิน

กฐิน มาจากภาษาบาลีเป็นศัพท์ในพระวินัยปิฎกเถรวาท เป็นชื่อเรียกผ้าไตรจีวรที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ผู้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน สามารถรับมานุ่งห่มได้ คำว่า การทอดกฐิน หรือการกรานกฐิน จัดเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่งตามพระวินัยบัญญัติเถรวาทที่มีกำหนดเวลา คือ พระสงฆ์สามารถกระทำสังฆกรรมนี้ได้ นับตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การสร้างความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์และอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีจีวรชำรุด ดังนั้น กฐินจึงจัดเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังฆกรรมของพระสงฆ์โดยเฉพาะ การได้มาของผ้าไตรจีวรอันจะนำมากรานกฐิน (หรือ ทอดกฐิน) ตามพระวินัยบัญญัติของเถรวาทนี้พระพุทธองค์ไม่ทรงห้ามการรับผ้าจากผู้มีจิตศรัทธาด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้เกิดพิธีการทอดกฐินของพุทธศาสนิกชนขึ้นอย่างแพร่หลาย ซึ่งในการทอดกฐินจะไม่เจาะจงถวายภิกษุสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง เมื่อคณะสงฆ์นำผ้าไปอปโลกน์แล้วก็จะยกให้ภิกษุสงฆ์ตามที่คณะสงฆ์ลงมติ

การทอดกฐินเป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนไทยมาช้านาน โดยมีทั้งพิธีหลวงและพิธีราษฎร์ ในคณะสงฆ์วัดหนึ่งๆ สามารถรับกฐินได้ครั้งเดียวในรอบปี จึงทำให้ประเพณีการทอดกฐินเป็นบุญประเพณีนิยมที่สำคัญยิ่ง ในปัจจุบันการถวายผ้ากฐินในแง่การสนับสนุนผ้าไตรจีวรเพื่อใช้ในสังฆกรรมได้ถูกลดความสำคัญลง แต่กลับให้ความสำคัญกับบริวารของกฐินทานแทน เช่น เงิน และวัตถุสิ่งของ เพื่อนำสิ่งเหล่านี้มาพัฒนาถาวรวัตถุและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา แต่ก็ถือว่าเป็นสังฆทานอย่างหนึ่งเช่นเดียวกัน

ความหมาย

กฐิน มาจากศัพท์ภาษาบาลี หมายถึง กรอบไม้สำหรับขึงผ้า มีทั้งรูปทรงสี่เหลี่ยมและรูปทรงกลม ซึ่งคนไทยเรียกว่า สะดึง ใช้สำหรับขึงผ้าที่ต้องการเย็บต่อกันเป็นผืนใหญ่ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ใช้ห่มพันกาย หรือที่เรียกว่า จีวร การเย็บผ้าดังกล่าวทำให้เกิดศัพท์ **ผ้ากฐิน** ขึ้น

ผ้ากฐิน หมายถึง ผ้าที่นำมาทำเป็นผ้ากฐิน จะเป็นผ้าใหม่ ผ้าเก่า หรือผ้าบังสุกุลก็ได้ แต่ผ้าเหล่านี้จะต้องมีพอที่จะทำไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่ง (ผ้าไตรจีวรของพระสงฆ์จะมี ๓ ผืน ได้แก่ สบง = ผ้านุ่ง, จีวร = ผ้าห่ม, และสังฆาฏิ = ผ้าซ้อนห่ม หรือผ้าพาด) ส่วนสิ่งของอื่นๆ ไม่ใช่องค์กฐิน แต่เป็นบริวารกฐิน บริวารกฐินนี้จะมีมากหรือน้อยก็ได้ไม่มีกำหนด แล้วแต่ตามศรัทธาของผู้ถวาย

กฐินพระราชทาน หมายถึง กฐินที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การ สมาคม มูลนิธิ ห้างร้านและประชาชนทั่วไป ที่มีจิตศรัทธาขอรับพระราชทานอัญเชิญไปถวายยังพระอารามหลวงต่างๆ ปีละ ๑ ครั้ง (นอกเหนือจากพระอารามหลวงสำคัญที่ทรงกำหนดไว้ว่าจะเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระองค์เองจำนวน ๑๖ พระอาราม)

พระอารามหลวง หรือ (วัดหลวง) หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างขึ้น และทรงบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นการส่วนพระองค์ รวมถึงวัดราษฎร์ที่มีผู้ทูลเกล้าฯถวายเป็นพระราชกุศล หรือเพื่อเฉลิมพระเกียรติและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯรับไว้ในพระบรม ราชูปถัมภ์ ซึ่งต่อมารับพระราชทานโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะขึ้นเป็น พระอารามหลวง

ประเภทของกฐิน

ปัจจุบัน มีการแบ่งกฐินออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑. กฐินหลวง

๒. กฐินพระราชทาน

๓. กฐินทั่วไป

กฐินหลวง เป็นพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินด้วยพระองค์เอง หรือทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระราชินี พระราชโอรส พระราชธิดาเสด็จพระราช ดำเนินทรงปฏิบัติแทนพระองค์ รวมทั้งกฐินที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ราชสกุล องคมนตรีหรือ ผู้ที่ทรงมีพระราชดำริเห็น สมควรนำไปถวายยังพระอารามหลวงสำคัญ ๑๖ พระอาราม

กฐินพระราชทาน กฐินที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระ กรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การ สมาคม มูลนิธิ บริษัท ห้างร้าน และประชาชนทั่วไป ขอรับพระราชทานอัญเชิญ ไปถวายยังพระอารามหลวงต่างๆ ปีละ ๑ ครั้ง โดยกรมการศาสนาจะเป็น ผู้รับผิดชอบจัดหาผ้าพระกฐินและบริวารพระกฐิน ให้ผู้มีจิตศรัทธานำไป ถวายพระสงฆ์จำพรรษา ณ พระอารามหลวง ทั่วราชอาณาจักร หลังจาก ถวายผ้าพระกฐินเรียบร้อยแล้ว จะต้องดำเนินการจัดทำแบบบัญชีรายงาน

ถวายพระราชกุศลในการถวายผ้าพระกฐิน พร้อมทั้งจัดทำหนังสือเรียนอธิบดีกรมการศาสนา เพื่อขอให้นำความกราบบังคมทูลฝ่าละอองธุลีพระบาทและน้อมเกล้าฯ ถวายพระราชกุศล ต่อไป

กฐินทั่วไป หรือที่เรียกว่า **"กฐินราษฎร์"** เป็นการถวายผ้ากฐินที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปมีความประสงค์จะนำไปถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาถ้วนไตรมาส ณ วัดใดวัดหนึ่งที่เป็นวัดราษฎร์ ไม่ใช่พระอารามหลวง

เครื่องกฐินพระราชทาน

ผ้าพระกฐินพระราชทาน และบริวารพระกฐิน เป็นของพระราชทานที่กรมการศาสนาจะดำเนินการจัดหาให้ผู้ขอรับพระราชทานนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์จำพรรษา ณ พระอารามหลวงต่างๆ ทั่วประเทศโดยมีเครื่องกฐินพระราชทาน ดังนี้

เครื่องสักการบูชา = ผ้าห่มพระประธาน เทียนปาติโมกข์

องค์พระกฐิน = ผ้าไตรจีวร

บริวารกฐิน = บาตรพร้อมถุงบาตร โคมไฟตั้งโต๊ะ ช้อนส้อมคาวหวาน ปิ่นโตสแตนเลส กระติกน้ำไฟฟ้าพรม หมอนหนุน ผ้าห่มขนหนู ผ้าแพร

เครื่องมือโยธา = ชุดอุปกรณ์เครื่องมืองานช่างทั่วไป ประกอบด้วยไขควง ฆ้อน คีม

ซึ่งเมื่อใกล้เวลากฐินกาล ทางกรมการศาสนาจะมีหนังสือแจ้งมายังส่วนราชการ องค์กร เพื่อขอให้ส่งเจ้าหน้าที่ไปรับเครื่องกฐินพระราชทานที่ฝ่ายพิธี กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

การแต่งกายเข้าร่วมพิธี

การแต่งกายเข้าร่วมพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ภายในพระอุโบสถกำหนดไว้เป็นเครื่องแบบพิธีการ สำหรับส่วนราชการ ได้แก่ การแต่งกายเครื่องแบบปกติขาว

พิธีกฐินพระราชทาน

เมื่อประธานในพิธีเดินทางถึงสถานที่ประกอบพิธี พิธีกรเชิญไปที่โต๊ะหมู่ประดิษฐานพระบรมฉายาลักษณ์ โดยปฏิบัติ ดังนี้

๑. ยืนตรงห่างจากพระบรมฉายาลักษณ์เล็กน้อย พอเอื้อมมือไปรับผ้าพระกฐินได้

๒. ถวายความเคารพ (ถวายคำนับ)

๓. ยื่นมือไปเปิดฝากรวยกระทงดอกไม้ บนธูปเทียนแพ (เครื่องราชสักการะ) ที่วางไว้ด้านข้าง

๔. ถวายความเคารพอีกครั้งหนึ่ง ยื่นมือทั้งสองออกไปยกผ้าพระกฐินจากพานอุ้มประคองไว้ ยืนอยู่ที่เดิม วงดุริยางค์บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีจนจบ

๕. ประธานเดินเข้าสู่สถานที่ประกอบพิธี รับเทียนชนวนจากศาสนพิธีกร จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย (โดยเริ่มจุดเทียนด้านซ้ายมือและด้านขวามือก่อน แล้วจึงจุดธูปจากซ้ายไปขวา) ส่งเทียนชนวนคืนให้ศาสนพิธีกรคุกเข่าลง กราบ ๓ ครั้ง

๖. ลุกไปที่พานแว่นฟ้า หยิบผ้าห่มพระประธานมอบให้เจ้าหน้าที่ไวยาวัจกร

๗. กล่าวคำนมัสการ นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะฯ (ว่า ๓ จบ)

๘. หันหน้ามาทางพระสงฆ์ กล่าวคำถวายตามแบบที่ติดไว้บนผ้าพระกฐิน ดังนี้

“ผ้าพระกฐินทานกับทั้งผ้าอานิสงสบริวารทั้งปวงนี้ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศร รามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ กอปรด้วย พระราชศรัทธา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานให้ข้าพเจ้า ระบุชื่อผู้บริหาร ตำแหน่ง ข้าราชการและบุคลากรของหน่วยงาน (ระบุชื่อหน่วยงาน) น้อมนำมาถวายแด่พระสงฆ์ ซึ่งจำพรรษากาลถ้วนไตรมาสในอาวาสวิหารนี้ ขอพระสงฆ์จงรับผ้าพระกฐินทานนี้ กระทำกฐินัตถารกิจตามพระบรมพุทธานุญาตนั้น เทอญ.”

๙. กล่าวคำถวายจบแล้ว วางผ้าพระกฐินบนพานแว่นฟ้า ยกทั้งพานประเคนพระสงฆ์รูปที่ ๒ ประเคนพานเทียนพระปาติโมกข์ แล้วไปนั่งที่ที่จัดไว้

๑๐. ต่อจากนั้น พระสงฆ์ทำพิธีอุปโลกน์และสวดญัตติทุติยกรรม พระสงฆ์รูปที่ได้รับฉันทานุมัติให้เป็นผู้ครองกฐินลงไปครองผ้า แล้วกลับมานั่งที่อาสนะ

๑๑. ประธานถวายเครื่องบริวารกฐิน (เครื่องพระกฐินพระราชทานทั้งหมด) แล้วจึงถวายสิ่งของที่ผู้ขอรับพระราชทานจัดมาทีหลัง ผู้เข้าร่วมพิธีถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ทั้งหมด

๑๒. พีธีกรประกาศแจ้งยอดรายได้บำรุงพระอาราม

๑๓. ประธานถวายปัจจัยบำรุงพระอารามหลวง กับพระองค์ครอง และถวายใบปวารณาจตุปัจจัยตามที่ประกาศ พระสงฆ์อนุโมทนา

๑๔. ประธานและผู้เข้าร่วมพิธี กรวดน้ำ ขอพร ประธานกราบลาพระรัตนตรัย กราบลาพระสงฆ์

๑๕. ประธานมอบเงินบำรุงการศึกษาแด่โรงเรียนในอุปถัมภ์ของวัด และมอบของที่ระลึกให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ถ้ามี)

๑๖. ประธานออกจากสถานที่ประกอบพิธี เป็นอันเสร็จพิธี

ข้อสังเกต

๑.ประธานในพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน**มิใช่ผู้แทนพระองค์พระมหากษัตริย์** แต่เป็นผู้ที่ได้รับพระราชทานให้ถวายผ้าพระกฐินในพระอารามหลวง ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ การบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เริ่มบรรเลงเมื่อประธานพิธียกผ้าพระกฐินขึ้นอุ้มประคองไว้ และยืนตรงทำความเคารพจนกระทั่งจบเพลง จึงเดินเข้าสู่พระอุโบสถ

๒. หากประธานในพิธีเป็นหญิง ให้ติดผ้ารับประเคนไว้ใต้พานแว่นฟ้า และพานเทียนปาติโมกข์ สำหรับพระสงฆ์ใช้จับรับประเคน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

หน่วยราชการ องค์กรควรแบ่งภารกิจในการปฏิบัติงานพิธีกฐินพระราชทานเป็น ๓ ช่วง โดยมีลำดับขั้นตอนการปฏิบัติงาน ดังนี้

๑. การเตรียมงานก่อนพิธี

๒. การปฏิบัติงานในวันพิธี

๓. การปฏิบัติงานหลังเสร็จสิ้นพิธี

๑. การเตรียมงานก่อนพิธี

๑) ศึกษาข้อมูลจากการปฏิบัติงานในปีที่ผ่านมา รวมถึงปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

๒) เมื่อได้รับหนังสือจากกรมการศาสนา เรื่อง ขอรับผ้ากฐินพระราชทานประจำปี จัดทำหนังสือกราบเรียนผู้บริหาร เพื่อดำริเลือกวัดและกำหนดวัน เวลา สำหรับถวายผ้าพระกฐินในนาม "หน่วยราชการ" จากนั้นจัดทำหนังสือแจ้งความประสงค์ไปยังกรมการศาสนา และวัด ทันที

๓) เดินทางไปพบเจ้าอาวาส และประสานงานกับไวยาวัจกร ศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัด และธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติของวัด รวมถึงความพร้อมในเรื่องของสถานที่ อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ และจำนวนที่นั่งภายในพระอุโบสถ

๔) จัดทำแผนประชาสัมพันธ์ เชิญชวนร่วมทำบุญ

๕) ดำเนินการจัดทำหนังสือถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

กรณีประกอบพิธี ณ ต่างจังหวัด ให้ดำเนินการจัดทำหนังสือเพิ่มเติม ดังนี้

- เรียนวัฒนธรรมจังหวัด เพื่อขอความอนุเคราะห์จัดเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี
- เรียนผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อขอเชิญเข้าร่วมพิธี
- เรียนผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อขอเชิญเข้าร่วมพิธี
- เรียนผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัด เพื่อขอให้พิจารณาสั่งการเจ้าหน้าที่ตำรวจปฏิบัติหน้าที่อำนวยความสะดวกด้านการจราจร และด้านการรักษาความปลอดภัยบริเวณพิธี และขอเชิญเข้าร่วมพิธี

๖) ทำการรวบรวมปัจจัยจากผู้มีจิตศรัทธาทั้งหลาย

๗) จัดเตรียมความพร้อมด้านอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ให้ครบถ้วนเรียบร้อย

๒. การปฏิบัติงานในวันพิธี จะแบ่งการปฏิบัติออกเป็น ๒ ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ก่อนทำพิธี

ผู้ปฏิบัติงานจะต้องเดินทางล่วงหน้าเพื่อไปประสานงานกับเจ้าหน้าที่กรมการศาสนาในงานด้านพิธี และทบทวนขั้นตอนการปฏิบัติอีกครั้งเพื่อความถูกต้องและเข้าใจตรงกัน จากนั้นให้ดำเนินการ ดังนี้

๑) นำเครื่องกฐินทั้งหมดตั้งไว้ ณ สถานที่ที่ประกอบพิธีถวาย จัดตั้งวางในตำแหน่งให้ถูกต้อง สวยงาม สำหรับผ้าไตรพระกฐินไม่ต้องห่อ หากมีผ้าขาวให้วางทับบนผ้าไตรรัดติดกันไว้ นำคำถวายปิดไว้ด้านบน แล้วนำผ้าห่มพระประธานวางทับคำถวาย ใช้สก๊อตเทปติดไว้

๒) ดูแลความเรียบร้อยด้านสถานที่ ทั้งภายในและภายนอกพระอุโบสถ ดังนี้

- ที่นั่งสำหรับประธาน แขกผู้มีเกียรติ ผู้บริหารและข้าราชการ (ตามแผนผังการจัดที่นั่ง)
- จุดตั้งโต๊ะรับบริจาคเงิน จากผู้มีจิตศรัทธา
- จุดตั้งโต๊ะแจกหนังสือกฐินพระราชทานประจำปี แก่ประชาชนผู้เข้าร่วมพิธี
- ที่นั่งสำหรับประชาชน
- จุดตั้งแถวสำหรับวงโยธวาทิต /ดุริยางค์ และการยืนตั้งแถวรอรับประธาน
- สถานที่จอดรถ/ห้องสุขา

๓) ประสานรายชื่อผู้แทนหน่วยงานที่เข้าร่วมพิธี และแขกผู้มีเกียรติที่ทางวัดขอให้เชิญเข้าร่วมด้วย เช่น ผู้จัดการธนาคาร มูลนิธิที่เอื้อเฟื้อประโยชน์ให้กับทางวัด

๔) ให้การต้อนรับ อำนวยความสะดวก แก่ผู้เข้าร่วมพิธี และจัดที่นั่งโดยเรียงลำดับตามความสำคัญของตำแหน่งแก่ผู้เข้าร่วมพิธีในพระอุโบสถ

ช่วงที่ ๒ การปฏิบัติหน้าที่ในพิธี

- เมื่อถึงกำหนดงานพิธี ผู้ได้รับมอบหมายต้องปฏิบัติหน้าที่ประจำจุดของตนเอง โดยต้องคำนึงอยู่เสมอว่า ขณะนี้กำลังทำพิธีถึงขั้นตอนใด ใช้เวลาประมาณเท่าไร และขั้นตอนต่อไปจะทำอะไร เพราะแต่ละลำดับขั้นตอนมีความสัมพันธ์กัน จะผิดพลาดมิได้
- ประธานในพิธี ประกอบพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทานในนาม "หน่วยงาน"
- เมื่อถึงขั้นตอนการถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ ให้เชิญผู้บริหาร แขกผู้มีเกียรติถวายจตุปัจจัยตามลำดับ

๓. การปฏิบัติงานหลังเสร็จสิ้นพิธี

๑) หลังจากถวายผ้าพระกฐินพระราชทานแล้ว ภายใน ๑๕ วัน ให้จัดทำหนังสือเรียน อธิบดีกรมการศาสนา เพื่อนำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบ ฝ่าละอองธุลีพระบาทและน้อมเกล้าฯ ถวายพระราชกุศล

๒) จัดทำหนังสือนมัสการเจ้าอาวาสวัด เรื่อง ขอถวายเงินบำรุงพระอาราม พร้อมแนบคำประกาศ

๓) จัดทำสรุปรายรับ - รายจ่าย แจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ พร้อมทั้งจัดทำหนังสือตอบขอบคุณผู้ร่วมทำบุญโดยเสด็จพระราชกุศล โดยแนบใบอนุโมทนาและของที่ระลึกจากวัด

๔) กรณีมีเงินบริจาคร่วมทำบุญเพิ่มเติม ให้ประสานทางวัดพร้อมทั้งนำไปมอบให้แก่ไวยาวัจกรของวัดต่อไป

๕) รวบรวมเอกสารหลักฐานสำคัญ เพื่อนำมาใช้เป็นหลักฐานในทางราชการต่อไป

พระวิหารพระเจ้าตนหลวง

อาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีโคมคำ

พระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว

ประวัติพระเจ้าตนหลวง

ทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว

วัดศรีโคมคำ อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

คำไหว้

พระเจ้าตนหลวง ทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว

นโม เม อตีต กกุสนฺโธ โกนาคมโน กสฺสโป สิริสมฺปนฺโน โคตโม สากฺยปุงฺคโว นโม เม อหํวนฺทามิ สพฺพทาฯ

โย โส ภควา อนปฺกปฺโป ปนิหิต ติวิธ สุจริตฺตสมนฺนาคโต ทฺวาทฺวตฺตึส มหาปุริสลกฺขณปตฺติมนฺติโต การุณกาโล โส หนฺตา สปาตยุคฺคลํ สิรสา นมามิ.

พระพุทธปฏิมาพระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ เป็นพระประธานองค์ใหญ่ที่สุดในเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา หรือองค์ใหญ่ที่สุดในแถบล้านนาไทย หน้าตักกว้าง ๑๖.๐๐ เมตร สูง ๑๘.๐๐ เมตร เป็นโบราณวัตถุที่เก่าแก่มาก นับตั้งแต่ก่อสร้างมาจนถึงปัจจุบันนี้ อายุได้ ๕๐๘ ปี

พระประธานพระเจ้าตนหลวงเป็นปูชนียวัตถุสถานที่ควรแก่การเคารพสักการบูชายิ่งของพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยเฉพาะประชาชนชาวเมืองพะเยาถือว่าเป็น มิ่งมงคลอันสูงสุดเพราะเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมาแต่โบราณกาล สามารถดึงดูดจิตใจของปวงชนชาวพุทธต่างถิ่นให้เกิดศรัทธาปสาทะความเชื่อและเลื่อมใสในเมื่อได้มาทัศนาการแล้วต่างก็หลั่งไหลมากราบไหว้บูชามีจำนวนมากขึ้นทุกปี พระเจ้าตนหลวงมีประวัติดังจะได้หยิบยกมากล่าวไว้ที่นี่พอสังเขปนัย ดังนี้

ตำนานพระเจ้าตนหลวงฉบับปั๊บสา (สมุดข่อย) กล่าวไว้ว่า สมัยหนึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย นับตั้งแต่พระองค์ยังเป็นสิทธัตถะแล้วเสด็จออกทรงผนวชเพื่อแสวงหาโมกขธรรมด้วยการศึกษาค้นคว้า และปฏิบัติภาวนาด้วยพระองค์เองเป็นเวลากว่า ๖ ปี จึงได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณประกาศพระองค์ว่า เราเป็นผู้ตรัสรู้ เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว เป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐสุดแล้วในโลก ไม่มีผู้ใดยิ่งไปกว่าในโลกนี้

นับตั้งแต่ได้ทรงตรัสรู้แล้ว ทรงพักผ่อนและเสด็จสัญจรไปตามคามนิคมบ้านน้อยเมืองใหญ่ตั้งแต่กรุงพาราณสี กรุงราชคฤห์ ทรงประกาศสัจธรรมสั่งสอนเหล่าเวเนยยสัตว์มีพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ เป็นต้น จนพระชนมายุได้ ๖๐ ปี พระพรรษาได้ ๒๕ พระพุทธองค์ทรงรำพึงพระทัยว่า ความชราภาพของร่างกายของเราก็ปรากฏแล้ว อีกไม่นานนักอายุของเราก็จะถึง ๘๐ ปีใกล้จะเข้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน แล้วจำต้องเราตถาคตเสด็จไปตามคามนิคมน้อยใหญ่เพื่อประดิษฐ์พระศาสนาในประเทศนั้นๆ เพื่อให้บังเกิดความร่มเย็นดับทุกข์เข็ญแก่เวเนยยสัตว์ทั้งหลาย เมื่อพระพุทธองค์ทรงจินตนาการดังนั้นแล้วจึงเสด็จสัญจรพร้อมพระอรหันตสาวกมีพระอานนท์พุทธอุปัฏฐากตามเสด็จไปยังคามนิคมน้อยใหญ่บรรลุถึงประเทศสุวรรณภูมิทวีปลังกา พม่าและโยนกประเทศล้านนา-ไทย ทุกๆ แห่งที่เสด็จถึงพระองค์จะทรงไว้พระเกศาธาตุบรรจุไว้ ณ สถานที่นั้นๆ

ในกาลครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงเสด็จถึงเมืองภูกามยาว ประทับ ณ จอมดอยลูกหนึ่งข้างสระหนองเอี้ยงไปทางทิศเหนือบริเวณรอบ ๆ เชิงดอยลูกนี้มีหมู่บ้านประชาชนตั้งอยู่รอบๆ ในหมู่บ้านแห่งนี้มีบ้านนายช่างทองอยู่ครอบครัวหนึ่ง มีอาชีพทำทองรูปพรรณ เมื่อเขาได้ทราบข่าวว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาถึงสถานที่นั้น ทรงประทับบนจอมดอย จึงขึ้น

ไปกราบไหว้บูชาสักการะบังเกิดศรัทธาปสาทะยิ่ง ในวันรุ่งขึ้นเวลาเช้าจัดแต่งจังหันข้นถวายพระพุทธองค์ พร้อมกับพระอรหันตสาวก เมื่อพระองค์ทรงรับภัตตาหารบิณฑบาต และทรงกระทำภัตกิจคือเสวยพระกระยาหารแล้วทรงพิจารณาเห็นสถานที่นี้สมควรเป็นที่ตั้งศาสนาของตถาคตจึงทรงลูบคลำพระเศียรด้วยพระหัตถ์เบื้องขวา ได้พระเกษาธาตุ ๑ เส้น แล้วส่งมอบให้พระอานนท์เถระ พระอานนท์เถระส่งมอบให้แก่นายช่างทองนำไปบรรจุกระบอกไม้รวกแล้ว สร้างผอบแก้วมณี ผอบทองคำ ผอบเงิน ผอบทองแดงผอบทองเหลืองและผอบหิน รวมเป็น ๗ ชั้น บรรจุพระเกศาธาตุเรียบร้อยแล้วประทานแก่พระยาอโศก ส่วนพระยาอโศกทรงมอบถวายพระอินทร์จากนั้นพระยาอินทราธิบดีทรงสิ่งให้วิษณุกรรมเทพบุตรอัญเชิญพระเกศาธาตุลงประดิษฐานไว้ในถ้ำใต้จอมดอยลึกลงไปประมาณ ๗๐ วา พระยาอินทร์ทรงจุดประทีปบูชาตลอดกาลนาน อาศัยเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ดอยลูกนี้จึงมีชื่อว่า "ดอยจอมทอง" มาตราบเท่าทุกวันนี้

ในตำนานกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า นายช่างทองถวายภัตตาหารบิณฑบาตแด่พระพุทธองค์แล้วแต่มิได้ถวายน้ำฉัน พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้พระอานนท์เถระถือบาตรลงไปตักน้ำที่สระหนองเอี้ยงซึ่งอยู่ข้างเชิงดอยจอมทอง อนึ่งในสระหนองแห่งนี้มีพญานาคตนหนึ่งอาศัยอยู่ในสระหนองนั้น เมื่อพระอานนท์ถือประคองบาตรลงไปเพื่อจะตักน้ำ พญานาคเกิดหึงหวงน้ำไม่ให้แก่พระอานนท์ พ่นควันขึ้นที่หงอนแล้วแผ่พังพานเป็นประดุจหมอกควันแผ่ปกคลุมสระหนองจนมืดมิดมองไม่เห็นน้ำ พระอานนท์เถระไม่สามารถจะเอาน้ำได้ จึงกลับไปกราบทูลพระพุทธองค์ให้ทรงทราบ ครั้นพระพุทธองค์ทราบเรื่องนี้แล้ว จึงเสด็จไปประทับยืนอยู่ข้างสระหนองเอี้ยงที่นั้น ทันใดนั้นพญานาคได้แลเห็นพระพุทธองค์ประทับยืนทำทีจะพ่นควันแผ่พังพาน แต่พอได้เห็นพระวรกายของพระพุทธเจ้าเต็มไปด้วยพระรัศมีรังษี ๖ ประการแผ่ออกเปล่งปลั่งไปทั่วบริเวณนั้น พญานาคไม่เคยได้เห็นมาก่อนจึงถาม

พระพุทธองค์ว่า ท่านเป็นใคร มาจากที่ไหน พระพุทธองค์ทรงตรัสต่อไปว่าเราคือพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า มาจากศากยชนบท เพื่อประกาศสั่งสอนสัจธรรมแก่เหล่าเวเนยยสัตว์และประดิษฐานพระศาสนา เรามาที่นี่เพื่อต้องการน้ำดื่ม ท่านไม่ให้น้ำแก่เราพระองค์ตรัสต่อไปว่า เมื่อครั้งอดีตกาลพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ อาทิเช่น พระเจ้ากกุสันธะ ก็เสด็จมาเสวยน้ำดื่มในสระหนองที่นี่ทุก ๆ พระองค์

ขณะนั้น พระพุทธองค์ทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์เนรมิตพระวรกายของพระองค์ให้ใหญ่เท่าพระเจ้ากกุสันธะสัมมาสัมพุทธะมีพระวรกายใหญ่สูง ๓๒ ศอก ให้พญานาคได้เห็น เมื่อได้เห็นแล้วก็ผ่อนคลายฤทธิ์หายพยศบังเกิดศรัทธาปสาทะมีความเชื่อและเลื่อมใสในพระพุทธองค์ พร้อมกับถวายน้ำฉัน ได้โอกาสจึงตรัสสั่งพญานาคว่า เมื่อเราตถาคตดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ศาสนาของเราย่างเข้าจะถึงครึ่งค่อน ๕,๐๐๐ พระวรรษาท่านจงมาสร้างรากฐานพระพุทธศาสนาลงไว้ในสระหนองเอี้ยงที่นี่ และสร้างพระพุทธรูปให้ใหญ่เท่าพระเจ้ากกุสันธะสัมมาสัมพุทธะ สูง ๓๒ ศอกดังนี้แล้ว พญานาคก็รับเอาพุทธดำรัสแล้วกลับไปสู่นาคพิภพของตน

ครั้นเมื่อพระพุทธองค์เสด็จจาริกสั่งสอนเวเนยยสัตว์ทั้งหลายให้ตั้งในมรรคผลนิพพานตามลำดับเป็นอันมาก พระพุทธองค์ทรงชราภาพมากแล้วมีพระชนมายุครบ ๘๐ ปี ต่อมาทรงพระประชวรด้วยพระโรคปักขัน-ทิกพาธแล้ว เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ พระแท่นบัลลังก์แห่งนางรังทั้งคู่ประเทศกุสินารานคร นับตั้งแต่เสด็จดับขันธปรินิพพานมาได้ ๒,๐๓๔ ปี

ในรัตติกาลกลางคืนวันหนึ่ง พญานาคมารำพึงถึงพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ครั้งกระโน้นว่า ให้เรามาก่อสร้างรากฐานพระพุทธศาสนาในสระหนองเอี้ยงที่นี่ เมื่อพญานาครำลึกได้เช่นนั้น จึงคิดสร้างองค์พระพุทธรูปเจ้าโดยนำเอาทองคำจากพื้นนาคพิภพจำนวนสี่แสนกับห้าร้อยบาท จากนาค

พิภพขึ้นมาไว้ ณ ฝั่งสระหนองดังกล่าวแล้ว จึงเนรมิตเพศเป็นบุรุษนุ่งขาวห่มขาวขึ้นไปบ้านเรือนของตายายสองผัวเมีย ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งสระหนองเอี้ยง มีอาชีพเลี้ยงเป็ดเลี้ยงห่าน ซึ่งเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัวของตนมาโดยตลอด เมื่อพญานาคขึ้นไปบ้านเรือนแล้วก็นั่งที่อันควรจึงบอกเหตุที่มาแก่ตายายว่า เราได้รับพระดำรัสจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เมื่อครั้งอดีตว่า ให้เราตั้งรากฐานพุทธศาสนาลงในสระหนองที่นี่ เราได้นำเอาทองคำจากนาคพิภพมามอบให้สองตายายเป็นผู้ก่อสร้างองค์พระพุทธรูปเจ้าขึ้นกลางสระหนองและให้ใหญ่เท่าพระเจ้ากกุสันธะ หน้าตักกว้าง ๗ วา สูง ๘ วา ๒ ศอก บอกลักษณะอาการเป็นที่เรียบร้อย สองตายายผัวเมียได้รับฟังโดยละเอียดแล้ว พญานาคก็นำตายายสองผัวเมียไปรับเอาทองคำดังกล่าว เรียบร้อยแล้วก็กลับสู่เรือนของตนฝ่ายพญานาคก็กลับลงสู่นาคพิภพของตน

ตายายสองผัวเมียได้รับทองจากพญานาคแล้ว ก็นำเอาทองนั้นมาเป็นค่าจ้างถมหนองโดยวิธีโยน หรือขว้างปาทองคำ ถ้าปาถูกก็ให้รางวัล ทำอยู่นานถึง ๒ ปี ๗ เดือนจึงเต็มบริบูรณ์ จากนั้นก็ลงมือปั้นดินกี่ (อิฐ) ได้มากพอสมควรรู้สึกเหนื่อยเมื่อยล้าเต็มทนแล้ว จึงว่าจ้างคนอื่นปั้นต่อรวมได้ดินกี่จำนวนสี่แสนก้อนเมื่อได้ดินกี่มากพอควรก็จัดหาวัตถุสิ่งของอื่นๆ อาทิเช่น ปูนขาว น้ำอ้อย น้ำไก๋แลน้ำรัก พร้อมแล้วจึงหาฤกษ์งามยามดี ทำพิธีก่อพระพุทธรูปเจ้าตนหลวงต่อไป

ขณะนั้น พญาเมืองยี่เป็นเจ้าผู้ครองเมืองพะเยา ซึ่งเป็นสมัยเดียวกันกับพญายอดเชียงรายครองเมืองเชียงใหม่ ตรงกับจุลศักราช ๘๕๓ ปีล้วงไก๊ วันพุธ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เหนือ ยามกองงายได้ฤกษ์ สองตายายผัวเมียก่อแรกตั้งเสาอันเป็นโครงสร้างพระเจ้าต๋นหลวง แล้วก่อสร้างติดต่อกันไปได้เพียง ๕ ปี พญายอดเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และพญาเมืองยี่เจ้าผู้ครองเมืองพะเยาก็ถึงแก่พิราลัยไปในเวลาไล่เลี่ยกัน

ฝ่ายเมืองเชียงใหม่อภิเษกพระเมืองแก้วราชบุตรขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ เมื่อพระชนมายุได้ ๑๓ ปี แทนพระราชบิดา ฝ่ายเมืองพะเยาอภิเษกพญาหัวเคียนขึ้นครองเมืองพะเยาแทนพระราชบิดาเช่นกัน ครั้นครองเมืองพะเยาได้ ๒๐ ปี การก่อสร้างพระเจ้าตนหลวงได้เพียง ๒๔ ปี ยังไม่ทันเสร็จ พญาหัวเคียนก็มาถึงแก่อสัญกรรมไปอีก พญาเมืองแก้วจึงทรงแต่งตั้งพระเมืองตู้ราชบุตรของพญาหัวเคียนขึ้นครองเมืองพะเยา สองตายายผัวเมียก่อสร้างพระเจ้าตนหลวงสืบต่อกันมาโดยลำดับจนถึงปีจุลศักราช ๘๘๖ ปีกาบสัน ไทยว่าปีวอก ตรงกับวันพุธ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เหนือ พุทธศักราช ๒๐๖๗ จึงแล้วเสร็จ คิดการก่อสร้างนานถึง ๓๓ ปี

ต่อไปนี้เป็นพุทธลักษณะของพระพุทธรูปเจ้าตนหลวงที่มีปรากฏตามตำนานต้นฉบับ มีดังนี้

๑. พระโมลีใหญ่ ๒๐ กำมือ สูง ๓ ศอก

๒. พระเศียรกลม ๖ วา (วัดโดยรอบ)

๓. พระเกศามีจำนวน ๑,๕๐๐ เส้น แบ่งได้ ๔ ขนาดๆ ใหญ่ ๔ กำมือ ขนาดกลาง ๓ กำมือ ขนาดเล็ก ๒ กำมือ ขนาดเล็กที่สุด ๑ กำมือ

๔. พระพักตร์ กว้าง ๒ วา ยาว ๒ วา

๕. พระเนตร ยาว ๓ ศอก ๑ คืบ ระหว่างคิ้ว (พระขนง) กว้าง ๑ ศอก

๖. พระขนง (คิ้ว) ยาว ๓ ศอก ๑ คืบ

๗. พระนาสิก ยาว ๓ ศอก ๑๐ นิ้ว กว้าง ๑ คืบ

๘. พระโอษฐ์ ยาว ๔ ศอก กว้า ๓ คืบ

๙. พระกรรณ ยาว ๑ วา ๒ ศอก กว้าง ๑ ศอก

๑๐. ลำพระศอ ยาว ๓ ศอก กลม ๓ วา

๑๑. พระอังสา ยาว ๓ ศอก ๑ คืบ

๑๒. พระรากขวัญ ยาว ๔ วา ๓ ศอก

๑๓. พระอุระถึงพระหนุ สูง ๒ วา

๑๔. พระถันถึงพระอังสกุฏ ยาว ๒ วา

๑๕. พระนาภีถึงพระอุระ ๒ วา ๒ ศอก ระหว่างพระอุระ กว้าง ๒ ศอก

๑๖. พระหฤทัย ใหญ่ ๖ กำมือ

๑๗. พระพาหา ยาว ๔ วา กลม ๒๙ กำมือ

๑๘. พระอังคุลี ใหญ่ ๙ กำมือ ยาว ๑ วา

๑๙. ฝ่าพระบาท กว้าง ๒ ศอก ยาว ๓ วา

๒๐. หน้าตัก (พระเพลา) กว้าง ๒๘ ศอก

๒๑. จากพื้นฐานถึงพระโมลี สูง ๓๔ ศอก

นักโหราศาสตร์ได้ผูกชะตาพระเจ้าต๋นหลวงไว้ดังต่อไปนี้คือ

ครั้นก่อสร้างพระเจ้าต๋นหลวงเสร็จเรียบร้อยแล้ว พญาเมืองตู้เจ้าเมืองพะเยา ได้ส่งราชสาส์น ไปทูลพญาเมืองแก้ว เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ว่าได้ก่อสร้างพระพุทธรูปเจ้าต๋นหลวงเสร็จสิ้นแล้ว พญาเมืองแก้วก็ทรงบังเกิดพระราชศรัทธายิ่งทรงพระราชทานทองคำน้ำหนักจำนวน ๒ พัน และถวายเงิน ๖ พัน เพื่อก่อสร้างพระวิหาร เมื่อสร้างเสร็จย่างสู่ปีจอ จุลศักราชได้ ๘๘๗ ตัว วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เหนือ ทำบุญฉลองสมโภชพระพุทธรูปเจ้าตนหลวงทรงพระราชทานพระนามว่า **"พระเจ้าต๋นหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว"**

พระยาเมืองแก้วกับพระยาเมืองตู้ ทั้งสองพระองค์ได้ร่วมกันทรงปักเขตแดนของพระเจ้าต๋นหลวงไว้ดังนี้ ทางทิศเหนือจรดเชิงดอยจอมทอง ทางด้านทิศใต้ติดกับวัดอุ่นหล้า ทางทิศตะวันออกนับจากวัดอุ่นหล้าไป ๑ พันวา ทางด้านทิศตะวันตกนับไปจนถึงฝั่งแม่น้ำอิง ๕๐๐ วา ทั้งนี้เพื่อให้สาธุชนพุทธบริษัทนับตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ เจ้านายทั้งหลายตลอดจนถึง

ปุถุชนราษฎร เพื่อให้รับทราบไว้เป็นพยานว่า ห้ามมิให้บุคคลผู้หนึ่งผู้ใดเข้าไปทำลายวัตถุสิ่งของๆ วัดวาอารามและกระทำปาณาติบาต เบียดเบียนชีวิตสัตว์ทั้งหลายที่มาอาศัยในบริเวณวัด มีปู ปลา นก หนูและสัตว์จำพวกที่มาอิงอาศัยอยู่ในวัด เพราะวัดเป็นที่ให้อภัยแก่สัตว์ดังกล่าวแล้วที่อาศัยในอันโตพุทธเขต เหตุมิให้คนทั้งหลายทำลายต้นไม้และเนื้อนก เป็นต้น พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญทานแล้วเกิดปีติปราโมทย์เกิดโอกัปปนศรัทธาหยั่งลงในพระพุทธรูปเจ้าต๋นหลวงยิ่งนัก

อนึ่ง พญาเมืองแก้วและพญาเมืองตู้ร่วมกันทรงพระราชทานคนไว้คอยอุปัฏฐากพระเจ้าต๋นหลวง และวัดวาอารามแห่งนี้จำนวนฝ่ายละ ๑๐ ครัวเรือน รวมเป็น ๒๐ ครัวเรือนเพื่อ ให้ปฏิบัติรักษาพระเจ้าต๋นหลวงมิให้เศร้าหมอง และให้รักษาความสะอาดอยู่เสมอ

กาลต่อมา บ้านเมืองเกิดศึกสงครามกันบ่อย ในการรบครั้งโน้นมักจะแย่งชิงเอากำลังคน พวกชาวเมืองพะเยาต่างก็ถูกข้าศึกกวาดล้างเอาครอบครัวไปเป็นจำนวนมาก และไปอยู่ในเขตแคว้นจันทบุรี (คือ เวียงจันทน์) ปัจจุบันนี้ บุคคล ๒๐ ครอบครัวที่พระเมืองแก้วและพระเมืองตู้ถวายให้อุปัฏฐากพระเจ้าต๋นหลวงก็ถูกข้าศึกเอาไปด้วย ละทิ้งพระเจ้าต๋นหลวงไว้จนหม่นหมองไปมากเพราะขาดผู้ดูแลรักษา ภายหลังมาเมื่อบ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อยแล้ว การสื่อสารติดต่อเชื่อมสัมพันธ์สะดวกขึ้น จึงได้ส่งตำนานพระเจ้าต๋นหลวงจากเมืองเวียงจันทน์ ส่งมาทางแขวงหัวของผ่านมาถึงเมืองเชียงของ มีพระเถระรูปหนึ่งชื่อ ธรรมปาละ ได้ทราบแล้วจึงนำมาพยายามลิขิตจารึกไว้เป็นหลักฐานสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้แล

อนึ่ง ประวัติของพระพุทธปฏิมากรพระเจ้าต๋นหลวง วัดศรีโคมคำ นอกจากจะปรากฏตามตำนานที่มีมาในฉบับปั๊บสาสมุดข่อยแล้ว ยังมี

ปรากฏในแผ่นศิลาจารึก ลพ./๒๙ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดลำพูน และมีจำนวนถึง ๑๒ หลัก หลักศิลาจารึกเหล่านี้ถูกเคลื่อนย้ายไปจากเมืองพะเยาเมื่อครั้งในหลวงรัชกาลที่ ๗ เสด็จประพาสมณฑลพายัพสมัยนั้นกรมพระยาดำรงราชานุภาพตามเสด็จ เมื่อพบกับศิลาจารึกซึ่งรองอำมาตย์ตรีขุนสิทธิประศาสน์เป็นนายอำเภออยู่นั้นได้เก็บมาจากวัดร้างในบริเวณตัวเมืองพะเยานำมาเก็บไว้ที่ที่ว่าการอำเภอ ทรงคัดแผ่นที่สมบูรณ์ไม่ชำรุดให้นำลงไปเก็บที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเทพฯ แผ่นที่ชำรุดไปบางส่วนที่มีข้อความสมบูรณ์ก็ให้เก็บไปไว้ที่พิพิธภัณฑ์มณฑลซึ่งตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย ในจำนวนศิลาจารึกดังกล่าวปรากฏมีแผ่นศิลาจารึกของวัดศรีโคมคำอยู่ด้วย ๑ แผ่น

ศิลาจารึกพระเจ้าตนหลวง

เทิม มีเต็ม และประสาร บุญประคอง
กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

ศิลาจารึก ลพ./๒๙ เป็นศิลาจารึกที่ใช้อักษรไทย ภาษาบาลีและภาษาไทย อายุของจารึกปรากฏหลักฐานในเกณฑ์ปีพุทธศักราช ๒๐๖๗ จารึกข้อความไว้ทั้ง ๒ ด้าน แผ่นศิลาจารึกหลักนี้ หักชำรุดส่วนท่อนล่างหายไปคงเหลือแต่ส่วนท่อนบนจารึกด้านที่ ๑ เหลือข้อความเพียง ๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ เหลือ ๑๔ บรรทัด ศิลาจารึกหลักนี้แม้จะเหลือข้อความที่ไม่สมบูรณ์ก็จริงแต่ก็นับว่าเป็นจารึกที่สำคัญอีกหลักหนึ่งที่ได้บ่งบอกถึงลักษณะและสัดส่วนต่างๆ ของพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่และยังได้ปรากฏข้อความที่นับว่าสำคัญอีก ๒ ประการ คือ ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒ ปรากฏข้อความบอกเกณฑ์ปีจุลศักราช ๘๘๕ บรรทัดที่ ๔ ปรากฏข้อความบอกเกณฑ์ปีพุทธศักราช ๒๐๖๗ ความดังกล่าวนี้ ย่อมสะดวกต่อการที่จะสอบเรื่องเกณฑ์ปีศักราชได้เป็นอย่างดี

ข้อความในจารึกที่กล่าวถึงลักษณะ และสัดส่วนต่างๆ ของพระพุทธรูปทำให้เข้าใจและเกิดความสันนิษฐานว่า จะเป็นลักษณะและสัดส่วนต่างๆ ของพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งในแถบล้านนาและพระพุทธรูปองค์ที่กล่าวถึงนี้ก็น่าจะได้แก่พระพุทธรูป “พระเจ้าตนหลวง” แห่งวัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยานั่นเอง เหตุที่เข้าใจ และเกิดความสันนิษฐานดังกล่าวนี้ก็เนื่องจาก

๑. ตามหลักฐานทางทะเบียนประวัติ กล่าวว่าศิลาจารึก ลพ./๒๙ พบที่จังหวัดเชียงราย แต่มิได้กล่าวถึงรายละเอียดว่าได้พบ ณ สถานที่แห่งใด และพบเมื่อใด ทั้งนี้อาจจะพบในเขตท้องที่อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย (ในสมัยนั้น) ก็ได้ (ต่อมาทางราชการได้ยกฐานะอำเภอพะเยาเป็นจังหวัดพะเยา เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๒๐ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๔ ตอน ๖๙)

๒. จากลักษณะและสัดส่วนต่างๆ ของพระพุทธรูป เช่น พระเมาลี พระเศียร เม็ดพระศก พระเนตร พระนาสิก และอื่นๆ ที่กล่าวไว้ในจารึกล้วนแต่มีลักษณะและขนาดสัดส่วนที่ใหญ่เกินกว่าพระพุทธรูปธรรมดาทั่วๆ ไป ซึ่งเขตท้องที่ต่างๆ ของจังหวัดเชียงรายเท่าที่เคยสำรวจและได้พบก็เห็นจะได้แก่พระพุทธรูป "พระเจ้าตนหลวง" องค์เดียวเท่านั้นที่มีลักษณะและสัดส่วนต่างๆ ที่มีขนาดใหญ่ ปัจจุบันพระพุทธรูปพระเจ้าตนหลวงประดิษฐานอยู่ ณ พระวิหารวัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

รูปลักษณะตัวอักษร

รูปอักษรที่ปรากฏในศิลาจารึก ลพ./๒๙ เป็นรูปลักษณะอักษรไทยแบบหนึ่งที่ใช้อยู่ในแถบล้านนากำหนดเรียกว่า "อักษรไทยล้านนา" ได้สังเกตรูปลักษณะตัวอักษรที่จารึกแล้วอยากจะเข้าใจว่า รูปลักษณะของตัวอักษรที่ปรากฏในจารึกด้านที่ ๑ และด้านที่ ๒ น่าจะเป็นฝีมือจารึกคนละคน ทั้งนี้ ด้วยเหตุว่ารูปลักษณะตัวอักษรในด้านที่ ๑ มีฝีมือการจารึกที่ประณีตกว่าด้านที่ ๒ และอีกอย่างหนึ่ง รูปพยัญชนะในจารึกที่ด้านที่ ๑ ส่วนมากจะมีเค้าลักษณะของรูปอักษรแบบสกุล "อักษรฝักขาม" หรือ "อักษรไทยฝักขาม" และพอที่จะสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น พยัญชนะตัว ก ค ด พ ม ฯลฯ ในที่นี้จะขอนำรูปลักษณะพยัญชนะบางตัวที่ปรากฏในจารึก ลพ./๒๙ ทั้ง ๒ ด้าน มาแสดงเปรียบเทียบให้เห็นดังนี้

ด้านที่ ๑	รูปพยัญชนะ	ด้านที่ ๒	รูปพยัญชนะ
บรรทัด ๑	ก	บรรทัด ๒	ก
บรรทัด ๑	ค	บรรทัด ๑๑	ค
บรรทัด ๑	ด	บรรทัด ๑๐	ด
บรรทัด ๑	พ	บรรทัด ๑	พ
บรรทัด ๑	ม	บรรทัด ๓	ม

ภาษาที่ใช้

ภาษาที่ใช้ในศิลาจารึก ลพ./๒๙ ด้านที่ ๑ บรรทัด ๑ ขึ้นต้นด้วยคำว่า "ภาษาบาลี" นอกนั้นเป็นภาษาไทย ส่วนด้านที่ ๒ นั้นเป็นภาษาไทยและน่าจะกล่าวได้ว่าเป็นภาษา "ไทยโดยแท้" เช่นอย่างใช้คำว่าจารึกว่า หัวหลม ผมมี ๑,๕๐๐ เส้น เค้าหน้ายาว คิ้ว ปาก ดังนี้เป็นต้น

ความเลือนลางของอักษร

มีข้อความบางแห่งในจารึก ลพ./๒๙ ที่อ่านจับความได้ไม่สู้ชัดนัก ทั้งนี้เนื่องจากรูปลักษณะของอักษรได้เลือนรางไป ผิวพื้นของศิลาได้สึกกร่อนไปบ้างโดยธรรมชาติ คำจารึกคำใดที่อ่านจับความไม่สู้ชัด หรือเป็นข้อความที่ได้เพิ่มขึ้นตามรูปคำของประโยคได้ใส่เครื่องหมาย (-) ไว้ทุกแห่ง

ประโยชน์ของศิลาจารึก ลพ./๒๙

ศิลาจารึก ลพ./๒๙ แม้จะเหลือข้อความที่ไม่สมบูรณ์นัก แต่ก็นับว่าเป็นศิลาจารึกหรือเอกสารที่สำคัญที่บ่งบอกถึงลักษณะและสัดส่วนต่างๆ ขององค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งจะเป็นเครื่องมือและหลักฐานให้แก่นักค้นคว้าได้เป็นอย่างดี

ประวัติศิลาจารึก (พระเจ้าต๋นหลวง) ลพ./๒๙

อักษร ไทยล้านนา

ภาษา บาลี-ไทย

ศักราช จ.ศ. ๘๘๕ (พ.ศ. ๒๐๖๗)

จารึกอักษร จำนวน ๒ ด้าน

วัตถุที่จารึก หินทรายหยาบ สีน้ำตาล

ลักษณะ แผ่นรูปใบเสมา (หักชำรุด)

ขนาด กว้าง ๔๖ เซนติเมตร สูง ๕๖ เซนติเมตร หนา ๖.๕ เซนติเมตร

สถานที่พบ จังหวัดเชียงราย

สำรวจเมื่อ วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๑๕

ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำปัจจุบัน
๑. นะโมทุดธดัสะไนปิกาเมด	นโม พุทฺธสฺส[๑] ในปีกาเม็ด[๒]
๒. จุละสกัขะราชะได ๘๘๕ ตัว	จุลศักราชได้ ๘๘๕ ตัว[๓]
๓. สาสะหนาพระโคดม์เขา (นิพพ)	ศาสนาพระโคดม เข้า (นิพพ)
๔. (าน) ไพแลว ๒๐๖๗ ปี	(าน) ไพแล้ว ๒๐๖๗ ปี[๔]
๕. เดินแล............................	เดิน[๕] แล.........................

[๑] นะโม พุทฺธสฺ เป็นคำแสดงออกถึงความคารวะในเบื้องต้น ในที่นี้เป็นคำบาลีแสดงถึงความคารวะต่อพระพุทธเจ้า แปลว่า “ขอนอบน้อมแต่พระพุทธเจ้า

[๒] กา = สัมฤทธิศก, เม็ด = จุลศักราช ๘๘๕ ในที่นี้เป็นปีมะแม สัมฤทธิศกของไทยล้านนาแต่เป็นปีมะแม เบญจศกของไทยทางใต้

[๓] จุลศักราชได้ ๘๘๕ ตัว = จุลศักราช ๘๘๕ ตรงกับเกณฑ์ปีพุทธศักราช ๒๐๖๗ โดยการใช้เกณฑ์เลข ๑๑๘๒+๘๘๕ = ๒๐๖๗ ตามแบบอย่าการนับปีพุทธศักราชของลังกา

[๔] ข้อความจารึกตรงนี้ปรากฏข้อความแต่เพียงคำว่า “เขา (เข้า)” และต่อคำในบรรทัดที่ ๔ ด้วยคำว่า “ไพแล้ว” เนื่องจากหน้าของคำ “ไพแล้ว” ศิลาชำรุด ซึ่งน่าจะต่อด้วย “นิพพาน” รวมคำเป็นประโยคได้แก่ “เข้านิพพานไพแล้ว” หมายถึงศาสนาของพระโคดมล่วงไปแล้ว ๒๐๖๗ ปี

[๕] เดิน = เดือน (ข้อความต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งแผ่นศิลาชำรุดหักหายไป)

ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำปัจจุบัน
๑. เมาลิพรเจา	เมาลีพระเจ้า[๖]
๒. ไหญูชาวกำสูงสามสอก	ใหญ่ชาวกำ[๗] สูงสามศอก
๓. แลห์วกล์มหลวงผมมี	แลหัวกลมหลวง[๘] ผมมี
๔. ๑๕๐๐ เสนสำนิง ๔ กำสำนิง ๓ กำสำ	๑,๕๐๐เส้น[๙] ส่ำหนึ่ง[๑๐] ๔ กำส่ำหนึ่ง ๓ กำส่ำ[๑๑]
๕. นิง ๒ กำสำนิงกัลเคานายาว ๒ วา กวาง ๒ วา	หนึ่ง ๒ กำ ส่ำหนึ่งกัล เค้าหน้ายาว[๑๒] ๒ วา กว้าง ๓ วา
๖. คีวยาว ๓ สอกคิบหวาง คิวกวาง สอก ตายา	คิ้วยาว ๓ ศอก[๑๓] คืบ หว่างคิ้วกว้างศอก ตายา
๗. ว ๓ สอกกวางคิบดงัยาว ๓ สอก ใหญู ๖ กำปา	ว ๓ ศอก[๑๔] กว้าง คืบ ดังวา ๓ ศอก[๑๕] ใหญ่ ๖ กำปา

[๖] เมาลีพระเจ้า = เมาลี (จอม ยอด ผมจุก) พระพุทธรูป

[๗] ใหญ่ชาวกำ มีขนาดใหญ่วัดโดยรอบได้ ๒๐ กำ ซาว = ๒๐ กำ = มาตราวัดรอบวงกลมโดยวิธีใช้เชือกวัดรอบวงกลมที่ต้องการทราบนั้น แล้วใช้มือกำ (กำปั้น) วัดไปตามความยาวของเส้นเชือกว่ามีจำนวนความยาวกี่กำมือของกลมที่วัดโดยรอบได้ประมาณ ๑๐ เซนติเมตร กำหนดเรียกว่า ๑ กำ ซึ่งมีอยู่ ๓ ชนิดด้วยกัน คือ กำสลึง = ยาว ๔ นิ้ว ๑ กระเบียด, กำเฟือง ครึ่งกระเบียด, กำสองไพ = ยาว ๔ นิ้ว ๒ หุน

[๘] แลหัวกลมหลวง = แลพระเศียรกลมใหญ่

[๙] ผมมี ๑,๕๐๐ เส้น = เม็ดพระศกมี ๑,๕๐๐ เม็ด

[๑๐] ส่ำหนึ่ง ๔ กำ = ขนาดหนึ่งใหญ่ ๔ กำ, ส่ำ = ขนาด ส่วน ชนิด

[๑๑] ส่ำหนึ่งกัล (กลม) น่าจะเป็น “ส่ำหนึ่ง ๑ กำ” แต่รูปอักษรจารึกปรากฏเป็น “สำนิงกัล” เมื่ออ่านถ่ายทอดแล้วเป็น “ส่ำหนึ่งกลม”

[๑๒] เค้าหน้ายาว = เค้าพระพักตร์ (วงพระพักตร์) ยาว

[๑๓] คิ้วยาว = ๑ ศอก = พระขนงยาว ๓ ศอก

[๑๔] ตายาว ๓ ศอก = พระเนตรยาว ๓ ศอก

[๑๕] ดัง (ดั้ง) ยาว ๓ ศอก = พระนาสิกยาว ๓ ศอก

คำจารึก	คำปัจจุบัน
๘. (กยาว) ๒ สอกกวางคิบ หูยาววา อกกวาง	(กยาว) ๒ ศอก[๑๖] กว้างคืบ หูยาววา[๑๗] อกกว้าง
๙. สอก (คิบ) แล...(คํ) ญาว ๒ สอก คิบดํ คอ	ศอก (คืบ)[๑๘] แล...(คอ) ยาว ๒ ศอก[๑๙] คืบ
๑๐. กล์ม ๓ วาบายาววา ๓ ศอก ดูกดำมิ	กลม[๒๐] ๓ วา บ่ยาววา ๓ ศอก[๒๑] ดูกด่ำมี
๑๑. (ด) ยาว ๒ วาดูกแตอกเถิงคาง ๒	(ด) ยาว ๒ วา[๒๒] ดูกแต่อกเถิงคาง ๒ [๒๓]
๑๒. ...ห์วนมเถิงแหล ๒ วา แตสติ	...หัวนมเถิงแหล[๒๔] ๒ วา แต่สะดือ[๒๕]
๑๓. ...ก ๒ วาอกกว้าง ๒ วาแข (น) ...ก	

[๑๖]ปากยาว ๒ ศอก = พระโอษฐ์ยาว ๒ ศอก

[๑๗]หูยาววา = พระกรรณยาววา

[๑๘]อกกว้างศอกคืบ = พระอุระกว้างศอกคืบ

[๑๙](คอ) ยาว ๒ ศอกคืบ = พระศอยาว ๒ ศอกคืบ

[๒๐]คอกลม ๓ วา = พระศอกลม ๓ วา

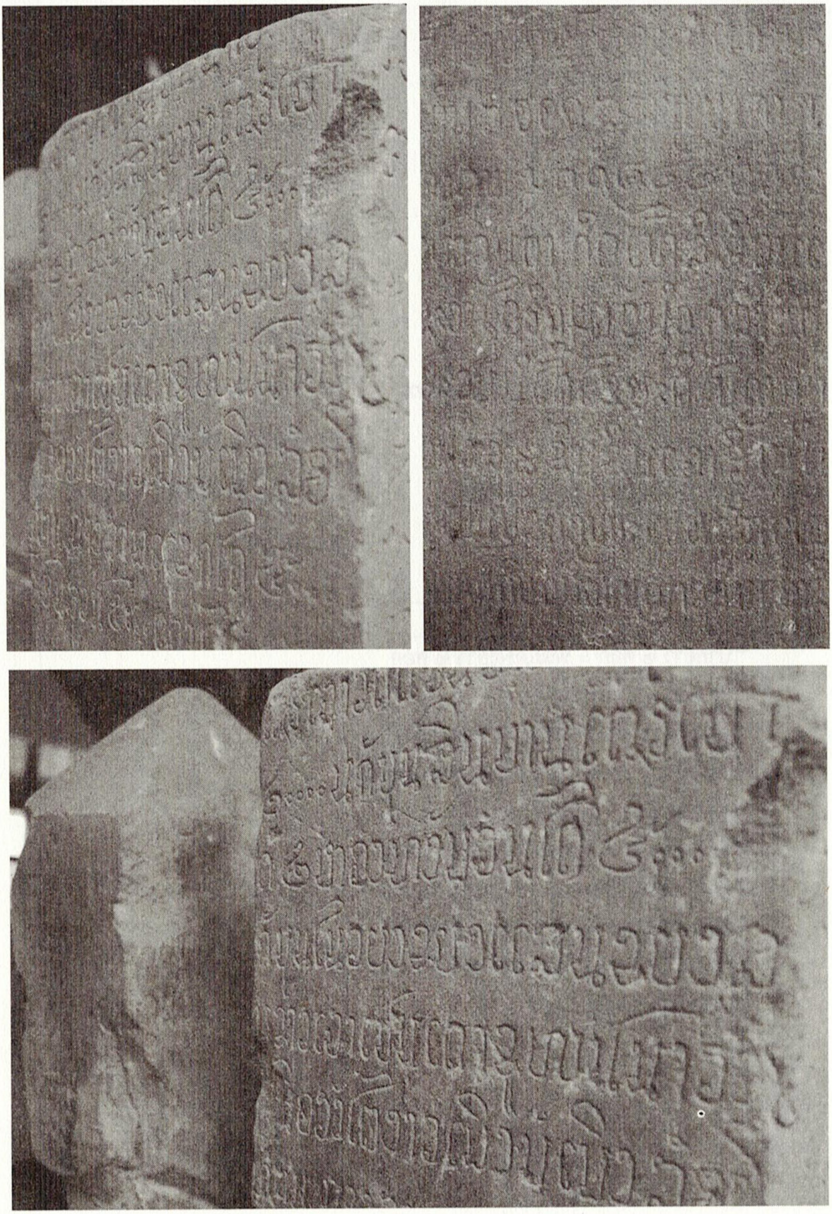
[๒๑]บ่ยาววา ๓ ศอก = พระอังสายาววา ๓ ศอก

[๒๒]ดูกด่ำ (ด้าม) มีดยาว ๒ วา = พระรากขวัญ (พระดูกไหปลาร้า) ยาว ๒ วา

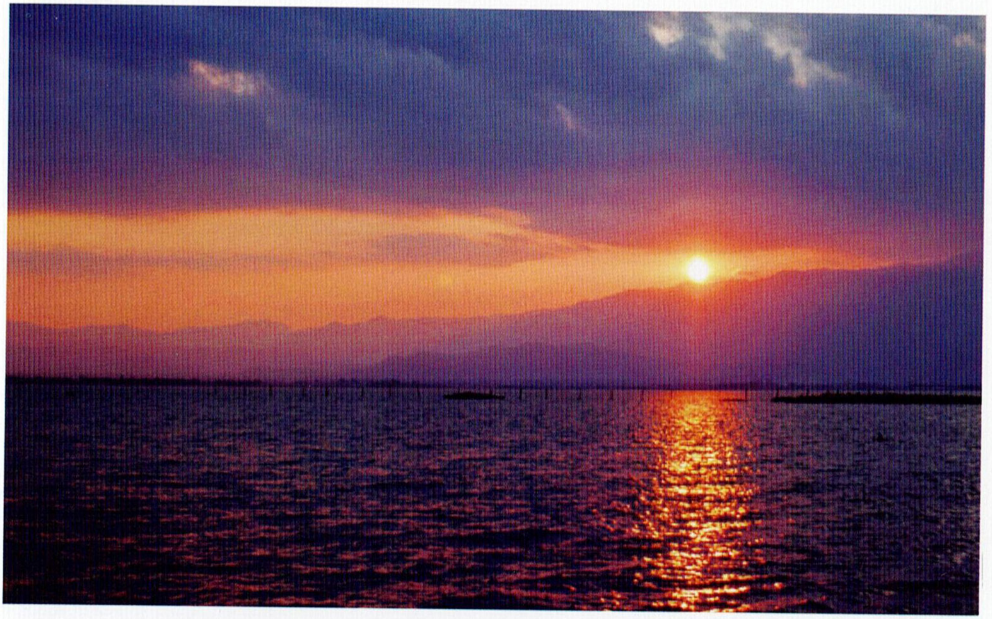
[๒๓]ดูกแต่อกเถิงคาง = แต่พระอุระถึงพระหนุ

[๒๔]หัวมนเถิงแหล = เต้าพระถันถึงพระกัจจะ (รักแร้)

[๒๕]แต่สะดือ = แต่พระนาภี

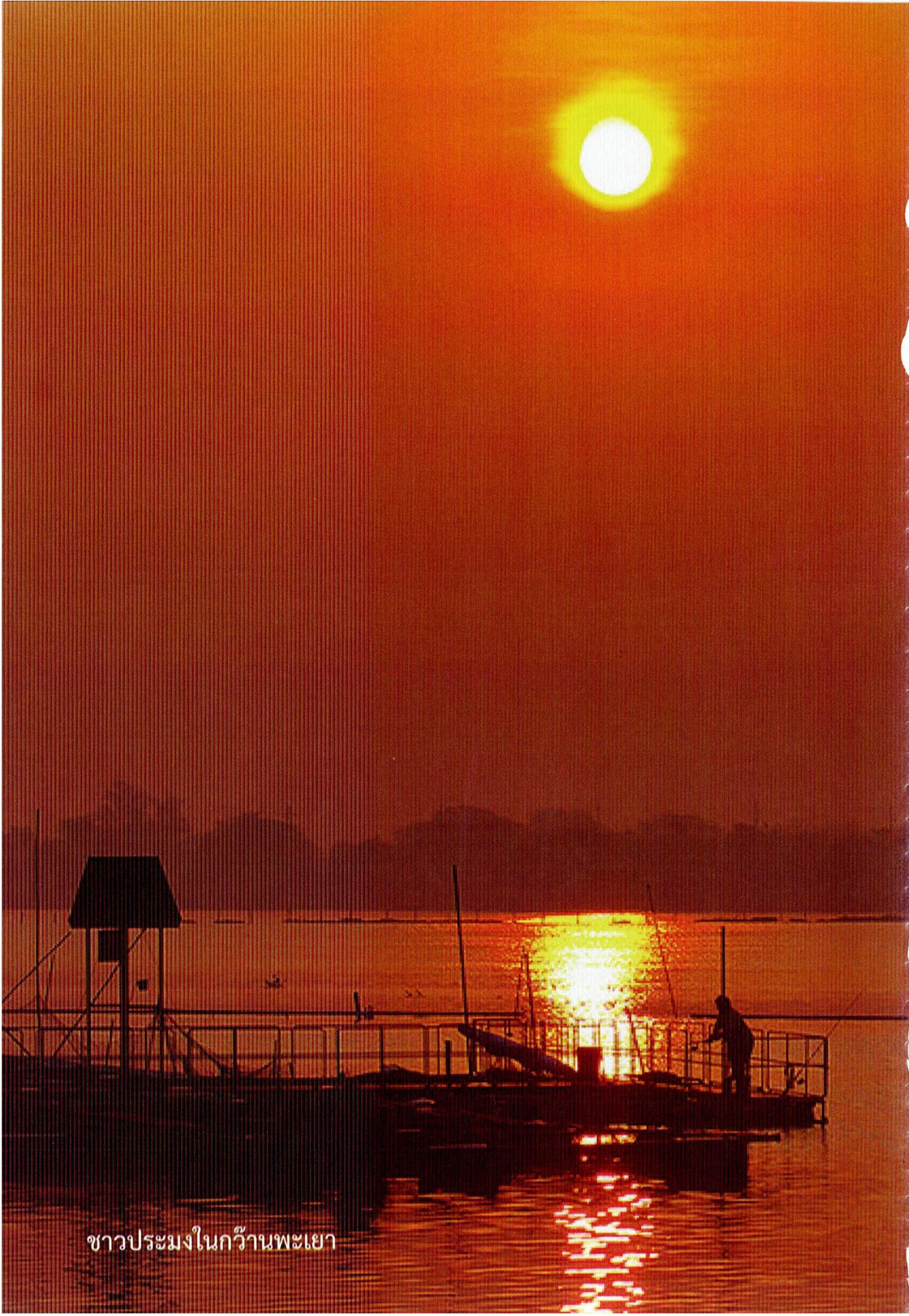
ศิลาจารึกเมืองพะเยา ที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์

กว๊านพะเยา

ภาพมุมสูงเทศบาลเมืองพะเยา

ชาวประมงในกว๊านพะเยา

จากเมืองพยาว ถึง จังหวัดพะเยา

วิมล ปิงเมืองเหล็ก
อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

ถ้าจะถามว่าท่านรู้จักตัวตนของ "เมืองพะเยา" ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร หลายท่านอาจจะตอบว่า คือ พระเจ้าต๋นหลวง กว๊านพะเยา วัดอนาลโย หรือล่าสุดแห่งความมหัศจรรย์ก็คือ การเวียนเทียนวัดกลางกว๊านพะเยานามว่า วัดติโลกอาราม

อย่างไรก็ตาม ทั้งหลายทั้งปวงนั้นน่าจะมีคำตอบที่ถูกต้องที่สุดว่า ตัวตนของเมืองพะเยาคือ **เป็นเมืองที่วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและเป็นเมืองที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์**

โดยเฉพาะการเป็นเมืองที่มีวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่องนั้น เมืองพะเยาสามารถมีเรื่องเล่าขานจากตำนาน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และจากการบันทึกทั้งในเอกสารใบลาน ปั๊บสา และสมุดฝรั่งอย่างเป็นรูปธรรมนับตั้งแต่

ปีพุทธศักราช ๑๖๓๙ ขุนจอมธรรม จากราชวงศ์ลาว หรือลวจังกราช แยกตนเองมาสร้างเมืองขึ้นใหม่ริมแม่น้ำสายตาหรือแม่น้ำอิงในปัจจุบัน ก่อคูน้ำคันดินเป็นเมืองแฝดเรียกกันว่าเมืองน้ำเต้า และเมืองรูปสี่เหลี่ยมด้านทิศตะวันตก

ปีพุทธศักราช ๑๖๘๘ ขุนเจื๋อง โอรสของขุนจอมธรรมได้ขึ้นปกครองเมืองพะเยาและเป็นกษัตริย์ที่มีความสามารถในเชิงรบได้ขยายดินแดนจากเมืองแพร่ เมืองน่าน ไปยังเมืองลื้อ (สิบสองปันนา) ล้านช้าง และเมืองแกวประกัน (เวียดนาม) จนสิ้นพระชนม์ที่นั่น

ปีพุทธศักราช ๑๘๐๑ พญางำเมือง กษัตริย์อันดับที่ ๙ ได้ขึ้นครองราชย์ สมัยของพระองค์ได้มีสัมพันธไมตรีอย่างดีกับ พญามังราย แห่งเมืองเชียงราย และพ่อขุนรามคำแหง แห่งเมืองสุโขทัย จนได้ร่วมมือกันสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นในปีพุทธศักราช ๑๘๓๙ และต่อมาเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา

ปีพุทธศักราช ๑๙๘๔ พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์อันดับที่ ๙ แห่งเมืองเชียงใหม่ได้ส่งให้พระญายุษธิฐิระ เจ้าเมืองสองแคว (พิษณุโลก) มาปกครองเมืองพะเยาในนามเจ้าสี่หมื่น และยุคนี้ถือเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาในเมืองพะเยา โดยมีการสร้างวัดต่างๆ มากมาย เช่น วัดป่าแดงบุญนาค วัดติโลกอาราม เป็นต้น และที่สำคัญ คือการมีสล่า (ช่าง) แกะสลักพระพุทธรูปหินทรายถวายในพระพุทธศาสนามากมายที่เรียกกันภายหลังว่า “พระพุทธรูปศิลปะสกุลช่างพะเยา” และมีการจารึกเรื่องราวต่างๆ ลงในแผ่นหินทรายมากกว่า ๑๑๓ หลัก ปีพุทธศักราช ๒๑๐๑ เมืองพะเยาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง

ปีพุทธศักราช ๒๓๑๗ เมืองต่าง ๆ ของล้านนาเข้าสู่ยุค “เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง” คือการฟื้นฟูบ้านเมืองของตนเองหลังจากที่ถูกพม่ายึดครองและได้ร่วมมือกับพระเจ้าตากสินกอบกู้บ้านเมืองอีกครั้งหนึ่ง

ปีพุทธศักราช ๒๓๘๙ รัฐบาลสยามสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้แต่งตั้งให้นายพุทธวงศ์ น้องชายของพระยาน้อยอินทร์ เจ้าเมืองลำปางเป็นเจ้าเมืองพะเยาได้รับฐานันดรศักดิ์เป็น "พระยาประเทศอุดรทิศ" ต้นตระกูล "ศีติสาร"และให้เมืองพะเยาเป็น "จังหวัดบริเวณพะเยา"

ปีพุทธศักราช ๒๔๔๕ สมัยพระยาประเทศอุดรทิศ (เจ้าไชยวงศ์) ได้เกิดเหตุการณ์จลาจลเงี้ยวในล้านนาและเมืองพะเยา เป็นเหตุให้ ร้อยเอกเยนเซ็น ครูฝึกตำรวจจากสยามเสียชีวิตที่บ้านแม่กา จนเป็นสาเหตุของการประหารชีวิตพวกเงี้ยวและมีการชดใช้แก่ทายาทเงี้ยวของรัฐสยามให้กับรัฐบาลอังกฤษที่ครอบครองอยู่พม่า

ปีพุทธศักราช ๒๔๔๘ รัฐสยามให้ยุบจังหวัดบริเวณพะเยาเป็นอำเภอเมืองพะเยา ขึ้นกับจังหวัดเชียงรายและมอบให้เจ้าอุปราชมหาชัย ศีติสาร เป็นเจ้าเมือง

ปีพุทธศักราช ๒๔๕๖ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้แต่งตั้งให้นายคลาย บุษยบรรณ เป็นนายอำเภอคนแรก และได้ฐานันดรศักดิ์เป็น "รองอำมาตย์โทขุนสิทธิประศาสน์"จนถึงนายจรัส ฤทธิ์อุดม เป็นนายอำเภอคนสุดท้าย

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ สมัยรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี สภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเสนอให้อำเภอเมืองพะเยาเป็นจังหวัดพะเยา โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ ๙๔ ตอนที่ ๖๙ ลงวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๒๐ (คล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯสยามมกุฎราชกุมาร) และมีผลบังคับใช้ในวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๒๐

ปัจจุบันจังหวัดพะเยามี ๙ อำเภอ คือ อำเภอเมืองพะเยา แม่ใจ ดอกคำใต้ ภูกามยาว จุน เชียงคำ ภูซาง ปง และเชียงม่วน มีประชากร ๔๘๘,๗๖๔ คน (๒๕๕๕) และคำว่า **"พะเยา"** เพี้ยนมาจากคำว่า **"พยาว"** หรือ **"ภูกามยาว"** แปลว่า หมู่บ้านที่อยู่บนดอยยาว

ตราประจำจังหวัดพะเยา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงนำนักเรียนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
มาศึกษาประวัติเมืองพะเยา โดยมีพระเทพวิสุทธิเวที เป็นผู้บรรยาย
(๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๒)

อาคารหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ

ด้านหน้าของหอวัฒนธรรมนิทัศน์

เครื่องปั้นดินเผา ที่จัดแสดงในหอวัฒนธรรมนิทัศน์

รูปปั้นแกะสลักไม้ และใบลานปั๊บสา ที่จัดแสดงในหอวัฒนธรรมนิทัศน์

วัตถุโบราณที่เก็บในหอวัฒนธรรมนิทัศน์

หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ : มิวเซียมท้องถิ่น

วิมล ปิงเมืองเหล็ก
อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

ผ่านมาเกือบ ๑๗ ปี ที่อาคารทรงล้านนาประยุกต์ตั้งตระหง่านอยู่ริมกว๊านพะเยา โดยมีเทือกภูเขาผีปันน้ำกลางทอดยาวเป็นฉากหลัง คนทั่วไปรู้จักกันว่า หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

๑๗ ปีที่ผ่านมา หอวัฒนธรรมนิทัศน์ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างมีคุณค่าตั้งแต่เป็นแหล่งเก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่มีค่าของเมืองพะเยามากกว่า ๕,๐๐๐ ชิ้น เป็นแหล่งให้ความรู้แก่ นักวิชาการ ประชาชน นิสิตนักศึกษานักเรียนและผู้ที่สนใจทั่วไป เป็นแหล่งกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นได้มีความรู้เกิดความสำนึกรักท้องถิ่นตนเอง และเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้และจิตวิญญาณของความเป็น "เมืองพยาว" ตามแรงปรารถนาของพระบ้านนอกรูปหนึ่งคือ พระครูพินิตธรรมประภาส พระโศภณธรรมมุนี พระราชวิสุทธิโสภณพระเทพวิสุทธิเวที พระธรรมวิมลโมลี และปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์เป็น **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ ซึ่งได้กล่าวไว้เสมอว่า **"การก่อสร้างหอวัฒนธรรมนิทัศน์ ก็เพื่อจะรวบรวมโบราณวัตถุ หรือศิลปวัตถุของเมืองพะเยา เพราะเหตุว่าโบราณวัตถุก็ดี ศิลปวัตถุก็ดี ถือว่าเป็นศิลปวัฒนธรรมของพะเยา ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่ครั้ง**

โบราณกาล ซึ่งอาตมภาพได้เก็บรวบรวมไว้มาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๗ หรือ ๒๕๐๘ ด้วยหวังจะให้ลูกหลานชาวพะเยา ได้ศึกษาค้นคว้าและรักษาสืบทอดไว้ต่อไป”

เริ่มตั้งแต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ทรงนำนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ามาศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองพะเยาในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ โดยได้เข้าไปศึกษาการอพยพโยกย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์และศิลปกรรมไทลื้อที่วัดท่าฟ้าใต้ อำเภอเชียงม่วน การศึกษาเปรียบเทียบสถาปัตยกรรมองค์เจดีย์ศิลปะสุโขทัยของวัดป่าแดงบุญนาค และโบราณวัตถุมากกว่าพันชิ้นที่เกิดจากการเก็บรวบรวมของพระเทพวิสุทธิเวที เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ

ณ จุดนี้เมื่อทรงทอดพระเนตรโบราณวัตถุจำนวนมากที่ลูกศิษย์ของพระเดชพระคุณท่านได้นำมาเรียงรายรอบพระวิหารทรงตรัสว่า “หลวงพ่อน่าจะทำพิพิธภัณฑ์ได้แล้ว” และขณะเดียวกัน นายนิคม มุสิกคามะ อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้นได้กราบทูลว่า “พระเดชพระคุณหลวงพ่อไม่มีทุนทรัพย์พอ คงอาศัยบารมีฝ่าพระบาท”

ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเมืองพะเยาเริ่มจะปรากฏเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น และวิวัฒนาการมาจบลงที่ “หอวัฒนธรรมนิทัศน์” ตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ปัจจุบันคือกรมส่งเสริมวัฒนธรรม) กรมศิลปากร บริษัทมติชน (มหาชน) จำกัด หนังสือศิลปวัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา โรงเรียนพะเยาพิทยาคม และจังหวัดพะเยา (ประกาศสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ ๑/๒๕๓๗)

วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๓๙ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเปิดหอวัฒนธรรมนิทัศน์ อย่างเป็นทางการ ตั้งแต่นั้นมาข่าวความเคลื่อนไหวของหอวัฒนธรรมนิทัศน์เริ่มปรากฏในสื่อต่างๆ และอยู่ในวงสนทนาของผู้สนใจในงานประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง

โดยเฉพาะประชาชนมักจะตั้งคำถามว่า หอวัฒนธรรมนิทัศน์ เป็นสถานที่ทำกิจกรรมอะไร สังกัดหน่วยราชการใด และแตกต่างกับพิพิธภัณฑ์อย่างไร

กล่าวเน้นย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำนั้น เป็นแหล่งเรียนรู้ของวัดศรีโคมคำ บุคคลสำคัญที่ทำให้เกิดเป็นรูปธรรมคือ พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระธรรมวิมลโมลี (ปวง ธมฺมปญฺโญ) เจ้าอาวาส วัดศรีโคมคำ (สมณศักดิ์ในสมัยนั้น) ที่พยายามได้เก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่กระจัดกระจายตามแหล่งโบราณสถานต่างๆ ในจังหวัดพะเยามานานกว่า ๔๐ ปี และท่านใฝ่ฝันอยากจะมีพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นที่จัดแสดงโบราณวัตถุเหล่านี้ จึงพยายามที่จะติดต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยเฉพาะกรมศิลปากรมาหลายครั้ง จนครั้งสุดท้ายได้เข้าพบ นายมงคล บุญวงศ์ รองอธิบดีกรมศิลปากรและกำลังย้ายมาดำรงตำแหน่งเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้นำโครงการดังกล่าวมาปรึกษากับ ดร.ศศิธารา พิชัยชาญณรงค์ ผู้อำนวยการส่วนไทยนิทัศน์ ซึ่งประสบความสำเร็จกับการจัดหอไทยนิทัศน์ ในส่วนไทยนิทัศน์

จากนั้นทุกฝ่ายได้มีการปรึกษาหารือกันหลายครั้ง และสุดท้ายได้บทสรุปว่า โครงการของพระเดชพระคุณหลวงพ่อเหมาะที่จะทำในรูปแบบ “หอวัฒนธรรมนิทัศน์” คล้ายกับหอไทยนิทัศน์ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

งานที่จัดว่ายากที่สุดของการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์หรือหอไทยนิทัศน์ หรือ หอวัฒนธรรมนิทัศน์นั้นคือ จะนำเสนออะไรและนำเสนออย่างไรที่ผู้เข้าชมมีความสนุก รู้สึกว่าสิ่งที่นำเสนอนั้นมีชีวิตชีวา ไม่น่าเบื่อ

ในส่วนงานของหอวัฒนธรรมนิทัศน์ว่าด้วยวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยาไม่น่าจะมีปัญหา เพราะพระเดชพระคุณหลวงพ่อได้เก็บรวบรวมโบราณวัตถุไว้พร้อมที่จะจัดแสดงเพียงแต่ต้องจัดระบบเป็นหมวดหมู่และมีการศึกษาเนื้อหาเพิ่มเติมเล็กน้อยเท่านั้น

ส่วนที่มีปัญหาคือเรื่องวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองพะเยา ซึ่งขณะนั้นมีผู้ศึกษาไว้น้อยมากและที่ศึกษาไว้แล้วก็กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป คณะกรรมการด้านวิชาการจึงได้จัดการสัมมนาว่าด้วยวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นเมืองพะเยาขึ้นในวันที่ ๕-๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗ ณ อุโบสถกลางน้ำ วัดศรีโคมคำ โดยเชิญนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่างๆ และปราชญ์ท้องถิ่นมาระดมสมองเพื่อให้เห็นความเป็นตัวตนของคนเมืองพะเยาอย่างแท้จริง

การที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยาได้ก่อเกิดขึ้นมาอย่างรวดเร็วและมีชื่อเสียงจนปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับรางวัล Thailand Tourism Award สาขาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดีเด่น และ พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้รับรางวัล องค์กรสนับสนุนการท่องเที่ยวดีเด่น จาก ททท.นั้นเพราะ

๑. จังหวัดพะเยามีวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่องและมีหลักฐานยืนยันชัดเจน ดังจะเห็นได้ว่า เมืองพะเยาในอดีตมีโบราณสถานหลงเหลือร่องรอยไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นคูน้ำคันดินที่เรียงรายมาตั้งแต่ลุ่มน้ำโขงจนถึงแม่น้ำอิง ปัจจุบันคือ กว๊านพะเยา เช่น ซากโบราณสถานเวียงลอ เวียงหนองแว่นหนองหวี เวียงน้ำเต้าและเวียงที่เป็นชุมชนเทศบาล

เมืองพะเยาในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังมีหลักฐานที่สำคัญแสดงให้เห็นถึงความเป็นเมืองเจริญรุ่งเรืองในด้านพระพุทธศาสนา (พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐) นั่นคือการแกะสลักพระพุทธรูปหินทรายศิลปะสกุลช่างพะเยา พระพุทธรูปองค์สำคัญของชาติ เช่น หลวงพ่อนาค พระพุทธรูปแก่นจันทร์ พระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว พระเจ้าทองทิพย์ พระเจ้านั่งดิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีศิลาจารึกที่นักปราชญ์ราชบัณฑิตได้อ่านไว้แล้วถึง ๑๑๓ หลัก/แห่ง

๒. จังหวัดพะเยาเป็นผืนแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติจนถึงปัจจุบัน เป็นสถานที่ตั้งอยู่ในชัยภูมิที่เหมาะสมคือ ด้านทิศตะวันออกมีเทือกเขาดอยด้วนหรือดอยภูกามยาวทอดอยู่ในทิศเหนือใต้ และทิศตะวันตกมีเทือกเขาผีปันน้ำกลาง (ดอยหนอก) ทอดทะมึนเป็นฉากหลังสวยงามท่ามกลางสายน้ำอิงที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขงและที่ราบที่สามารถเป็นแหล่งอู่ข้าวอู่น้ำสมบูรณ์ของตัวเมือง จนก่อเกิดเป็นกว๊านพะเยา หนองเล็งทราย และบางแห่งเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำยมและแม่น้ำวัง

๓. ในปีพุทธศักราช ๒๓๑๗ เป็นต้นมา ได้มีการสร้างบ้านแปงเมืองเป็นยุคที่จะต้องสะสมผู้คนให้มีในบ้านเมืองมากที่สุด เมืองพะเยานอกจากจะมีชาวไทยวน ไทลื้อะเป็นคนดั้งเดิมแล้วยังได้มีชาวไทลื้ออพยพโยกย้ายมาจาก เมืองสิบสองปันนา มณฑลยูนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๔๕ มีการนำไทใหญ่ (เงี้ยว) จากรัฐเชียงตุง ประเทศพม่าเข้ามาทำงานป่าไม้ และมีชาวจีนจากโพ้นทะเลและจากเมืองหลวงเข้ามาค้าขายเป็นจำนวนมากทำให้เมืองพะเยามีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และหลากหลายวัฒนธรรม

ด้วยปัจจัย ๓ ประการนี้จึงทำให้ผู้นำชุมชนในเมืองพะเยา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ จึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบ้านเมืองทั้งอยู่ในช่วง

เจริญรุ่งเรือง และช่วงร่วงโรย พระสงฆ์รูปสำคัญๆ เช่น พระธรรมปาละ (พ.ศ.๒๑๐๑) พระครูศรีวิราชวชิรปัญญา (พ.ศ.๒๔๐๔-๒๔๘๗) พระอุบาลี-คุณูปมาจารย์ (ปวง ธมฺมปญฺโญมหาเถระ) เป็นต้น

เพราะฉะนั้นการจัดแสดงในหอวัฒนธรรมนิทัศน์จึงเป็นเนื้อหาใน ๓ ปัจจัยหลักดังกล่าวโดยจัดให้ผู้เข้าชมได้เรียนรู้ง่ายขึ้น มีความน่าสนใจมากขึ้น เริ่มตั้งแต่ชั้นล่างห้องแรก เปิดการต้อนรับด้วยเรื่องของกว๊านพะเยา อันเป็นแหล่งก่อเกิดวิถีชีวิตที่สำคัญของคนพะเยาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นต้นมา จากนั้นเป็นลานโล่งกว้างจุดที่ตั้งของเศียรพระพุทธรูปหินทรายขนาดใหญ่ที่หลวงพ่อได้มาจากวัดสบร่องขุย สถานที่พบกันของแม่น้ำสองสายคือแม่ขุยไหลมาจากอำเภอดอกคำใต้และแม่น้ำอิงที่จะไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงของ

ขึ้นไปชั้นสองนับตั้งแต่ลานด้านนอกจะเป็นการแสดงศิลาจารึกของเมืองพะเยากว่า ๓๐ หลัก และห้องแรกเป็นการนำเสนอการก่อเกิดแคว้นล้านนาซึ่งเรื่องราวต่างๆ จะต้องเกี่ยวข้องกับแคว้นหริภุญชัย พญาเจื๋องกษัตริย์องค์ที่ ๒ ของเมืองพะเยาและจบลงตรงความสัมพันธ์ของสามกษัตริย์ คือ พญาร่วง แห่งเมืองสุโขทัย พญามังราย แห่งเมืองเชียงรายและพญางำเมือง แห่งเมืองพยาว

จากนั้นเป็นห้องสำคัญที่แสดงถึงความรุ่งเรืองทั้งในด้านการเมืองและพระพุทธศาสนาสมัยพญายุธิษฐิระ (พ.ศ. ๑๙๙๔-๒๐๒๒) อันประกอบไปด้วยลานเงิน ลานทองคำ พระพุทธรูปสำคัญๆ ทั้งศิลปะสุโขทัยและศิลปะสกุลช่างพะเยา กลางห้องเป็นกลุ่มประติมากรรมหินทรายที่แกะสลักได้อย่างงดงาม เลยไปจนถึงห้องที่จัดแสดงเครื่องปั้นดินเผาทั้งของเมืองกาหลงและเวียงบัว ตำบลแม่กา จังหวัดพะเยา

จนถึงห้องที่แสดงถึงความร่วงโรยของเมืองพะเยาใน พ.ศ. ๒๑๐๑ ยุคของพระเจ้าบุเรงนองที่เข้ามาครอบครองไปจนถึงยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมืองใน พ.ศ. ๒๓๑๗ ต่อเนื่องด้วยเหตุการณ์ความไม่สงบในการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองต่างๆ สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๔๕) และสิ้นสุดที่ความเป็นจังหวัดพะเยา (๒๘ สิงหาคม ๒๕๒๐)

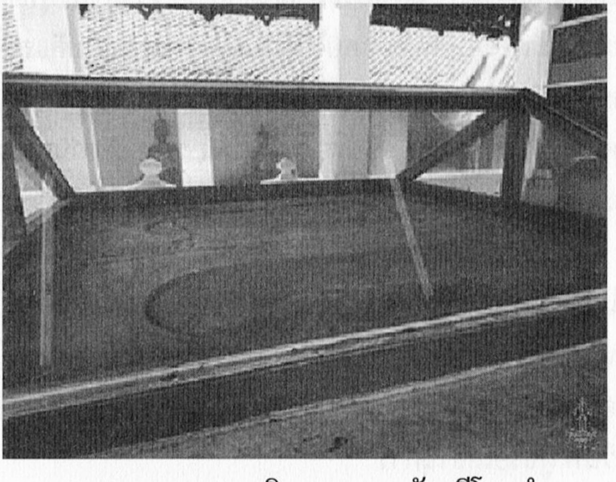
ห้องด้านทิศใต้เป็นการนำเสนอถึงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นของเมืองพะเยาอย่างเป็นรูปธรรม นำโดยการนำเสนอตัวตนของพระสงฆ์เมืองพะเยาที่มีคุณูปการต่อการสืบสานทั้งในด้านการศึกษาของสงฆ์ ด้านประวัติศาสตร์และด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างครบถ้วน

ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ตั้งอยู่ภายในอาคารทรงล้านนาประยุกต์ที่ออกแบบโดย คุณไพบูลย์ ผลมาก สถาปนิกกรมศิลปากร ในพื้นที่ของอาคารทั้งหมด ๒,๐๐๐ ตารางเมตร ตั้งอยู่ในเนื้อที่ ๕ ไร่ ใช้งบประมาณก่อสร้างทั้งหมด ๑๔,๘๐๐,๐๐๐ บาท โดย นายสุกิจ ทรัพย์เพิ่มพูน ผู้จัดการบริษัท ซิตี้นิออน ดิสเพลย์ คอนสตรัคชั่นส์ (ประเทศไทย) จำกัด เป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง ใช้งบประมาณจากการบริจาคของพุทธศาสนิกชนทั่วไปโดยมีคณะทำงานอันประกอบไปด้วยพระธรรมวิมลโมลีและเลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นที่ปรึกษา นายขรรค์ชัย บุนปาน ประธานคณะกรรมการ นายศรีศักดิ์ วัลลิโภดม รองประธานคณะกรรมการ คณะกรรมการมี นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ นายสุจิตต์ วงษ์เทศ นางธิดา สาระยา ศึกษาธิการจังหวัดพะเยา ดร.ศศิธารา พิชัยชาญณรงค์ (ผู้อำนวยการส่วนไทยนิทัศน์) นายสุเทพ วิริยบุศย์ นายไพบูลย์ ผลมาก นายวิมล ปิงเมืองเหล็ก นางพรรณิภา ชยสมบัติ นางสุนันทา มิตรงาม เลขานุการ นางสาวอัจฉราพร พงษ์ฉวี ผู้ช่วยเลขานุการ และนางสาวสวาท สาธิตอภิวันท์ ผู้ช่วยเลขานุการ

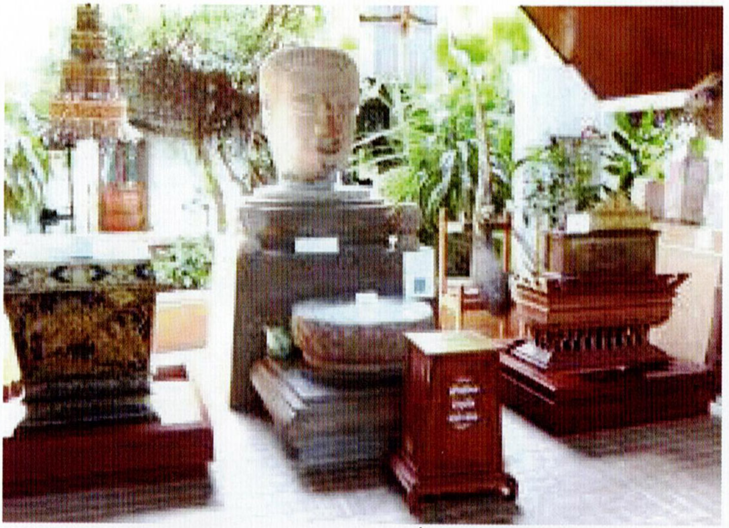
ปัจจุบันหอวัฒนธรรมนิทัศน์ ได้บริหารตามนโยบายของคณะกรรมการก่อตั้งทั้งคณะกรรมการบริหารและกรรมการวิชาการ มีการจัดอบรมบุคลากร การจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ จัดการสัมมนาทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมี พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ (พระมหาโยธิน ฐานิสฺสโร) เป็นหัวหน้าบริหาร นับตั้งแต่วันเปิดหอวัฒนธรรมนิทัศน์ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน มีผู้เข้าชมประมาณ ๓๖๓,๐๐๐ คน

พระพุทธบาทจำลอง

ภายในวัดศรีโคมคำ มี ๒ รอยพระพุทธบาท ประดิษฐานไว้ในเขตพุทธาวาส อยู่ทางขวามือของพระวิหารพระเจ้าตนหลวง ไม่ทราบแน่นอนว่าสร้างขึ้นในสมัยใด ในพื้นฝ่าพระพุทธบาททั้ง ๒ รอย มีลวดลายเกี่ยวกับมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ตามพุทธลักษณะโดยครบถ้วน ลวดลายลักษณะพระพุทธบาทนั้น คล้ายคลึงกับศิลปะสุโขทัย จึงมีความสวยงามมากเป็นพิเศษ

รอยพระพุทธบาทหินทราย ณ วัดศรีโคมคำ

เศียรพระพุทธรูปหินทราย ประดิษฐานที่ลานหอวัฒนธรรมนิทัศน์

ศิลาจารึกเมืองพะเยา

พระพุทธรูปและประติมากรรมที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์

อุโบสถกลางน้ำ วัดศรีโคมคำ

สวนเปรต บริเวณวัดศรีโคมคำ

โบสถ์กลางน้ำ

พระอุโบสถ์กลางน้ำ โบสถ์หลังใหม่ วัดศรีโคมคำ เป็นศิลปะล้านนาแบบประยุกต์ สร้างขึ้นจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ โดย "นิยม สิทธิหาญ" มัณฑนากรจากมหาวิทยาลัยศิลปากร และ "จินดา สหสมร" สถาปนิกจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกันออกแบบ ภายในพระอุโบสถ มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติและวิถีชีวิตผู้คน ฝีมือ "อังคาร กัลยาณพงศ์" ศิลปินแห่งชาติ และ "ภาพตะวัน สุวรรณกูฏ" ซึ่ง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาเสด็จตัดลูกนิมิต เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๓๖

สวนสมุนไพร

สวนสมุนไพร วัดศรีโคมคำ ได้รับการจัดตั้งภายหลังที่มีการให้การรักษาพยาบาลผู้ป่วยด้วยพืชสมุนไพร ซึ่งวัดศรีโคมคำ โดยพระเดชพระคุณหลวงพ่อได้ให้การสนับสนุนและเอื้อเฟื้อต่อการปลูกสวนสมุนไพร แนะนำประโยชน์ของพืชสมุนไพร การใช้ที่ถูกต้อง และจัดตั้งเป็น "ชมรมพลเมืองแพทย์แผนไทย" เปิดให้บริการการรักษา ให้คำแนะนำ และจำหน่ายยาสมุนไพร แก่ประชาชนทั่วไป

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมฺมปญฺโญมหาเถระ)

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมฺมปญฺโญมหาเถระ)

ประวัติพระเดชพระคุณหลวงพ่อ

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมฺมปญฺโญมหาเถระ)

ชาติภูมิ

นามเดิม **ปวง** นามสกุล **วงศ์เรือง** เกิดวัน **พุธ** ที่ **๑๑** เดือน **กรกฎาคม** พ.ศ. **๒๔๖๐** แรม ๗ ค่ำ เดือน ๘ (เดือน ๑๐ เหนือ) ปีมะเส็ง ณ บ้านสางเหนือ ตำบลบ้านสาง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา โยมบิดาชื่อ **พ่อหนานปุ๊ด วงศ์เรือง** โยมมารดาชื่อ **แม่หลวง วงศ์เรือง**

บรรพชา

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ (เดือน ๘ เหนือ) ปีวอก ณ วัดสางเหนือ ตำบลบ้านสาง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

พระอุปัชฌาย์ **เจ้าอธิการตื้อ ธมฺมวํโส** วัดศรีบุญเรือง ตำบลบ้านสาง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

อุปสมบท

วันศุกร์ที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๗ (เดือน ๙ เหนือ) ปีขาล ณ พัทธสีมาวัดสางเหนือ ตำบลบ้านสาง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา พระอุปัชฌาย์ เจ้าอธิการตื้อ ธมฺมวํโส วัดศรีบุญเรือง ตำบลบ้านสาง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

พระอุปัชฌาย์ **เจ้าอธิการตื้อ ธมฺมวํโส** วัดศรีบุญเรือง ตำบลบ้านสาง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

พระกรรมวาจาจารย์ **พระปวง ธมฺมวโร** วัดศรีบุญเรือง ตำบลบ้านสาง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

พระอนุสาวนาจารย์ **พระตุ้ย ญาณรํสี** วัดสันกว๊าน ตำบลบ้านสาง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

วิทยฐานะ

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านสาง ตำบลบ้านสาง อำเภอเมือง พะเยา จังหวัดพะเยา

พ.ศ. ๒๔๗๖ สอบได้นักธรรมตรี สำนักศาสนศึกษาวัดสางใต้ อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

พ.ศ. ๒๔๘๓ สอบได้นักธรรมโท สำนักเรียนวัดมหาพฤฒาราม เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๔๘๔ สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค สำนักเรียนวัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๔๘๕ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค สำนักเรียน วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๔๘๗ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค สำนักเรียน วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร

ความรู้ความสามารถพิเศษ

- มีความชำนาญอ่านเขียนภาษาล้านนา
- การออกแบบแปลนพระอุโบสถ กุฏิ วิหาร แบบล้านนา
- ประวัติศาสตร์และโบราณคดีล้านนา

หน้าที่การปกครอง

พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นเจ้าอาวาสวัดเมืองชุม

พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นเจ้าคณะอำเภอเมืองพะเยา

พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นพระอุปัชฌาย์ ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรทั้งหลาย

พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีอุโมงค์คำ (วัดสูง)

พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย

พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ ต่อมาได้ยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชนิดสามัญ

พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นเจ้าคณะจังหวัดพะเยา

พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นรองเจ้าคณะภาค ๖

พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๖

หน้าที่ทางการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นครูสอนนักเรียนโรงเรียนวัดสางเหนือ

พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมวัดเมืองชุม

พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นผู้จัดตั้งโรงเรียนพินิตประสาธน์

พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดศรีโคมคำ

พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นรองอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาเขตพะเยา

พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นประธานสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

งานพิเศษ

- เป็นประธานกรรมการมูลนิธิสงเคราะห์สงฆ์อาพาธจังหวัดพะเยา
- เป็นกรรมการที่ปรึกษาราชประชานุเคราะห์
- เป็นกรรมการปริวรรตหนังสือล้านนาไทยปัจจุบันตามโครงการของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เป็นกรรมการที่ปรึกษาจัดทำพจนานุกรมล้านนาฉบับไร่แม่ฟ้าหลวงมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เป็นกรรมการที่ปรึกษาทำพจนานุกรมล้านนา ฉบับวิทยาลัยครูเชียงใหม่
- เป็นกรรมการที่ปรึกษาศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา

ผลงานการเผยแผ่

- แสดงพระธรรมเทศนาโดยปฏิภาณโวหารแก่อุบาสกอุบาสิกาเป็นประจำในทุกวันพระ
- เป็นองค์แสดงพระธรรมเทศนามหาชาติชาดก กัณฑ์กุมารและจัดให้มีการเทศน์ทุกปี
- เป็นผู้ให้โอวาทแก่พุทธบริษัทที่มาร่วมพิธีในวันสำคัญทางศาสนาเป็นประจำ
- จัดพระออกบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยภาค F.M. เป็นประจำทุกวันพุธ
- จัดส่งพระออกบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุ ก.ว.ส.๔ ทุกวันอาทิตย์
- จัดปริวรรตสารธรรมจากคัมภีร์ใบลานล้านนาพิมพ์เป็นธรรมทานแก่สาธุชนได้ศึกษา และนำไปปฏิบัติ
- จัดส่งพระไปเป็นวิทยากรเข้าค่ายอบรมจริยธรรมในจังหวัดพะเยาและต่างจังหวัดเป็นจำนวนมาก

ผลงานสาธารณูปการ

พ.ศ. ๒๕๑๒ สร้างกุฏิชนิดตึกคอนกรีต ๒ ชั้น ขนาดกว้าง ๗.๒๕ เมตร ยาว ๒๐.๒๗ เมตร จำนวน ๑ หลัง

พ.ศ. ๒๕๑๓ ซ่อมแซมพระอุโบสถหลังเก่า ขนาดกว้าง ๕.๖๕ เมตร ยาว ๘.๓๕ เมตร โดยเปลี่ยนกระเบื้องหลังคาเป็นกระเบื้องเคลือบทั้งหมด

พ.ศ. ๒๕๑๕ สร้างคลังเก็บวัสดุครุภัณฑ์ของสงฆ์ ขนาดกว้าง ๖.๒๕ เมตร ๑๗.๗๑ เมตร ๓ ห้อง พร้อมกับหอระฆัง ๑ หลัง

พ.ศ. ๒๕๑๖ เกิดน้ำท่วมในพระวิหารหลวง องค์พระประธานพระเจ้าต่นหลวงทรุด จึงเสนอเรื่องขอบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระเจ้า

ตนหลวงเทคอนกรีตเสริมเหล็กรับองค์พระ เทคอนกรีตพื้นพระวิหาร ลงพื้นหินขัดเทพื้นฐานลานเขตพุทธาวาส ด้วยคอนกรีต ติดตั้งเครื่องสูบน้ำ

พ.ศ. ๒๕๑๗ สร้างหอสมุดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน ๑ หลัง

พ.ศ. ๒๕๒๐ ซ่อมแซมพระวิหารส่วนบน เช่น เปลี่ยนกระเบื้องให้เป็นกระเบื้องเคลือบทั้งหมด ทำให้เพดานใหม่ สิ้นงบ ๕๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๑ สร้างกุฏิทรงไทย ขนาดกว้าง ๕.๒๕ เมตร ยาว ๗.๖๘ เมตร จำนวน ๒ หลัง สิ้นค้าก่อสร้างประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๓ สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหลัง ปัจจุบันเป็นอาคารเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา และสร้างหอฉันจำนวน ๑ หลัง

พ.ศ. ๒๕๒๕ สร้างกุฏิครึ่งตึกครึ่งไม้ จำนวน ๒ หลัง

พ.ศ. ๒๕๒๖ จัดสวนศิลป์ในวัด เพื่อเป็นที่พักผ่อนของประชาชนที่มานมัสการพระเจ้าต๋นหลวง

พ.ศ. ๒๕๒๗ สร้างกุฏิไม้ เป็นห้องแถวยาว ๑ หลัง สิ้นงบประมาณ ๓๓,๓๙๔.๒๕ บาท (สามหมื่นสามพันสามร้อยเก้าสิบสี่บาทยี่สิบห้าสตางค์) สร้างที่อ่านหนังสือประชาชน ๑ หลังปัจจุบันเป็นที่ทำการ อสม. ประจำหมู่บ้านวัดหลวง

พ.ศ. ๒๕๒๘ สร้างพระอุโบสถหลังใหม่ติดกับชายกว๊านโดยการอุปถัมภ์ของคุณขรรค์ชัย บุนปาน บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) โดยมีคุณอังคาร กัลยาณพงศ์ และคุณภาพตะวัน สุวรรณกูฏ เป็นผู้วาดภาพภายใน สิ้นค่าก่อสร้างทั้งหมด ๕,๕๙๘,๘๐๐ บาท (ห้าล้านห้าแสนเก้าหมื่นแปดพันแปดร้อยบาท) และได้รับพระกรุณาจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี เสด็จทรงตัดลูกนิมิตเมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖

พ.ศ. ๒๕๓๓ สร้างกำแพงและซุ้มประตูสิ้นทุนทรัพย์ทั้งสิ้น ๑,๒๕๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านสองแสนห้าหมื่นบาท)

พ.ศ. ๒๕๓๔ สร้างกุฏิพำนักสงฆ์ ๒ หลัง สิ้นทุนทรัพย์ ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านห้าแสนบาท)

พ.ศ. ๒๕๓๕ สร้างศาลาเฉลิมพระเกียรติ ๑ หลัง สิ้นทุนทรัพย์ ๖๐,๐๐๐ บาท (หกหมื่นบาท)

พ.ศ. ๒๕๓๕ สร้างกุฏิพักรับรองสงฆ์จำนวน ๑ หลัง สิ้นทุนทรัพย์ ๔๕๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนห้าหมื่นบาท) โดยการบริจาคของอาจารย์ศักดิ์สิทธิ์ อาจารย์พิมล ไชยมงคล และบุตรธิดา

พ.ศ. ๒๕๓๕ สร้างสำนักงานศูนย์ครูพระปริยัติเทศก์ จังหวัดพะเยา สิ้นงบประมาณ ๘๐๐,๐๐๐ บาท (แปดแสนบาท)

พ.ศ. ๒๕๓๗ สร้างหอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน วิถีชีวิตการเป็นอยู่ของชาวพะเยาและชาวล้านนาทั้งหมด โดยวางงบประมาณในการก่อสร้างทั้งสิ้นประมาณ ๒๔,๓๐๐,๐๐๐ บาท (ยี่สิบสี่ล้านสามแสนบาท)

พ.ศ. ๒๕๓๗ บูรณะซ่อมแซมศาลารายรอบพระวิหารสิ้นทุนทรัพย์ ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านห้าแสนบาท) และได้รับอนุญาตให้สร้างหอจดหมายเหตุเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ในพื้นที่ดอยพระธาตุจอมทองวัดศรีโคมคำ โดยการดำเนินงานของกรมศิลปากร

พ.ศ. ๒๕๓๘ สร้างกุฏิพำนักสงฆ์ ๒ หลัง สิ้นทุนทรัพย์ ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านบาท)

พ.ศ. ๒๕๔๐ บูรณปฏิสังขรณ์พระวิหารหลวงโดยเปลี่ยนกระเบื้องและฉาบฝาผนังทั้งหมด สิ้นทุนทรัพย์ ๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (ยี่สิบล้านบาท)

พ.ศ. ๒๕๔๑ เทคอนกรีตถนนภายในวัดทั้งหมด สิ้นทุนทรัพย์ ๖๕๐,๐๐๐ บาท (หกแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

ได้ดำเนินการสร้างอาคารพระธรรมวิมลโมลีเพื่อปฏิบัติวิปัสสนาของพระนิสิต มจร. วิทยาเขตพะเยา สิ้นทุนทรัพย์ ๕,๗๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าล้านเจ็ดแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

ผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์

พ.ศ. ๒๕๒๒ จัดทำโครงการวิจัยโรคที่เกิดจากพิษฝุ่นหินที่บ้านงิ้ว ตำบลสาง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านที่ทำอาชีพครกหิน ฝุ่นละอองทำให้ชาวบ้านเป็นโรคไตเรื้อรัง ซูบผอม โดยการร่วมมือกับสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยฯ และสาธารณสุขจังหวัดจึงทำให้ปัญหาเรื่องนี้ลดลงในระดับหนึ่ง

- จัดตั้งศูนย์เด็กเล็กขึ้นในหมู่บ้านงิ้ว หมู่ที่ ๖ ในเนื้อที่ธรณีสงฆ์ จนในปัจจุบันนี้ได้มีผู้ปกครองนำบุตรหลานเข้าฝากเป็นจำนวนมาก

พ.ศ. ๒๕๒๔ ร่วมกับสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยฯ และศูนย์บริการอุตสาหกรรมภาคเหนือจัดฝึกอบรมชาวบ้านที่จักสานก่องข้าวหรือกระติ๊บข้าวแบบล้านนาให้มีฝีมือสามารถจัดส่งจำหน่ายได้

พ.ศ. ๒๕๒๗ จัดหาทุนส่งเสริมกลุ่มแม่บ้าน บ้านสางเหนือให้มีอาชีพเสริมรายได้พิเศษโดยการเย็บผ้ากี่กระตุก จนสามารถนำออกจำหน่ายได้

พ.ศ. ๒๕๒๗ จัดสร้างฉางข้าวเปลือก เพื่อเป็นธนาคารข้าวเปลือกในนามของธรรมพัฒนาให้ชาวบ้านผู้ยากจนมายืมบริโภคยามขาดแคลน

พ.ศ. ๒๕๒๘ จัดหาทุนสนับสนุนการจัดตั้งร้านค้าประจำหมู่บ้านชื่อว่า ตลาดสาธิตการค้าประจำหมู่บ้าน โดยให้ชาวบ้านลงทุนร่วมแล้วจัดแบ่งผลกำไรเมื่อสิ้นปี

พ.ศ. ๒๕๒๙ เปิดศูนย์ตัดเย็บเสื้อผ้า บ้านสางเหนือ หมู่ ๒ ตำบลสาง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

- ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษาและระดับอุดมศึกษา ทุกปี ๆ ละ ๑๐๐ ทุน ๆ ละ ๑,๐๐๐ บาท

นอกจากนี้ได้ส่งเสริมหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน ทั้งกำลังทรัพย์กำลังกายกำลังสติปัญญาหาวิธีการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมไฟไหม้สงเคราะห์ครอบครัวที่เป็นโรคขาดสารไอโอดีนหรือเป็นโรคเอ๋อในเขตอำเภอปง เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ในการทอดผ้าป่าหาทุนสร้างอาคาร และวัสดุครุภัณฑ์โรงพยาบาลพะเยา และวิทยาลัยพยาบาลพะเยาเป็นประจำทุกปี

ผลงานทางด้านส่งเสริมการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๐๓ จัดตั้งโรงเรียนพินิตประสาธน์ เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. ๒๕๑๗ จัดตั้งศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดศรีโคมคำ

พ.ศ. ๒๕๒๔ ตั้งสำนักเรียนบาลี เปิดสอนตั้งแต่ชั้นไวยากรณ์ ถึงชั้นประโยค ป.ธ. ๖

พ.ศ. ๒๕๓๔ จัดตั้งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา วัดศรีโคมคำ ปัจจุบันเปิด ๓ คณะ คือ คณะสังคมศาสตร์ คณะพุทธศาสตร์ คณะครุศาสตร์ และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพครูแก่พระภิกษุและฆราวาสในวันเสาร์-อาทิตย์

- เป็นประธานมูลนิธิการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมบาลี วัดศรีโคมคำ
- เป็นประธานกองทุนการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

- เป็นประธานมูลนิธิวิสุทธิโสภณ เพื่อนำดอกผลเป็นทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่ยากจนทั่วไป
- มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่สอบได้ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ. ๙ เป็นประจำทุกปี
- ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษาและระดับอุดมศึกษาในจังหวัดพะเยา ทุกปี ๆ ละ ๑๐๐ ทุน ๆ ละ ๑,๐๐๐ บาท

ผลงานด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี

เป็นพระสงฆ์ที่มีความเข้าใจ และมีความวิริยะอุตสาหะ ในการศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีของล้านนาและเมืองพะเยาเป็นเวลานานมากกว่า ๔๐ ปี เป็นผู้เปิดประตูเมืองพะเยาในอดีตให้อนุชนได้ศึกษาทั้งส่วนของโบราณสถาน โบราณวัตถุ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความหวงแหนวัฒนธรรมของตนเอง อันเป็นมรดกล้ำค่าโดยได้เก็บสะสมวัตถุโบราณต่างๆ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๘ มีโบราณวัตถุต่างๆ เป็นจำนวนมาก เช่น จำพวกประติมากรรมศิลปวัตถุ ศิลาจารึก โบราณวัตถุอื่นๆ อีกมากมาย ปัจจุบันมีสิ่งที่เก็บไว้ดังนี้

๑. วัตถุโบราณประมาณ ๑,๐๐๐ ชิ้น

๒. ศิลาจารึกประมาณ ๓๐ ชิ้น

๓. ตำรา คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย เป็นจำนวนมาก

๔. ได้ปริวรรตและแต่งหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความรู้ทั่วไปหลายเรื่อง เช่น

๔.๑ ประวัติเมืองพะเยา

๔.๒ ประวัติพญางำเมือง ผู้ครองนครภูกามยาวในอดีต

๔.๓ ประวัติและตำนานพระเจ้าตนหลวง

๔.๔ ประวัติกว๊านพะเยา

๔.๕ ประวัติพระพุทธบาทจำลอง วัดศรีโคมคำ

๔.๖ ตำนานเมืองเชียงแสน

๔.๗ ประวัติพะเยายุคหลัง

๔.๘ ประวัติวัดป่าแดงบุญนาค

๔.๙ พุทธรูปและเมืองโบราณของพะเยา

๔.๑๐ ความหมายของอักขระล้านนา

๔.๑๑ คำอ่านศิลาจารึกเมืองพะเยา

๔.๑๒ คติธรรมคำสอน

๔.๑๓ ประวัติต้นตระกูลวงศ์เรือง

๔.๑๔ ประวัติการปกครองคณะสงฆ์พะเยา

๔.๑๕ ประวัติขุนเจือง

๔.๑๖ อนายุสสสูตรคำสอน

๔.๑๗ โกลหานี

๔.๑๘ อัตถคัมภีร์แห่งพุทธโฆษาจารย์เจ้า

๔.๑๙ ความเป็นมาของพะเยาในอดีต

๔.๒๐ พะเยาเชียงราย ความเป็นมาในอดีต

๔.๒๑ ค่าวไปดูงานที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๔.๒๒ ค่าวไปดูงานประเทศจีน

๔.๒๓ ค่าวไปประเทศศรีลังกา

๔.๒๔ ค่าวน้ำท่วมเมืองพะเยา

๔.๒๕ ทิฏฐิ ๖๒

จากผลงานทั้งหมดนี้จึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดสถานศึกษา

ประวัติศาสตร์โบราณคดีและที่รวบรวมจัดแสดงเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านท้องถิ่น พร้อมกับวัตถุโบราณต่างๆ ที่จังหวัด ในส่วนภูมิภาคของไทยจะมีขึ้นได้โดยไม่ง่ายนัก คือ

๑. หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำซึ่งสร้างขึ้นในพื้นที่โฉนดของวัดศรีโคมคำ ด้านทิศใต้ติดกับชายกว๊าน โดยได้รับพระกรุณาจากสมเด็จพระเทพฯรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารีเสด็จทรงวางศิลาฤกษ์และเสด็จเปิด

๒. หอจดหมายเหตุเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมร จังหวัดพะเยา ซึ่งจัดสร้างขึ้นในพื้นที่บริเวณดอยพระธาตุจอมทองวัดศรีโคมคำ โดยได้รับพระกรุณาจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

การศึกษาดูงานพระศาสนาต่างประเทศ

ครั้งที่ ๑

๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระโศภณธรรมมุนี รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ได้เดินทางไปทัศนศึกษาและไปบูชาสังเวชนียสถานที่ประเทศอินเดีย

ครั้งที่ ๒

วันที่ ๑๙-๓๐ เมษายน ๒๕๓๕ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพวิสุทธิ-เวที ไปทัศนศึกษาและดูงานกิจการพระพุทธศาสนา ณ ประเทศจีน โดยมีพระเดชพระคุณพระธรรมวโรดม เป็นหัวหน้า ได้เข้าชมพระราชตำหนักพักร้อนพระนางซูสีไทเฮา รวมทั้งตำหนักต่าง หมู่บ้านวัฒนธรรมมองไกล เมืองซีอาน กำแพงเมืองจีน ของจิ๋นซีฮ่องเต้ เข้าชมวัดโบราณต่างๆ ที่เมืองเจิ้นโจวรวมทั้งวัดเส้าหลินด้วยและวัดลามะ ศาลตัดสินคดีความของเปาบุ้นจิ้น

เครื่องประหารหัวมังกรและหัวสุนัขและหัวสัตว์ต่างๆ และจัตุรัสเทียนอันเหมิน ที่ปักกิ่ง

ครั้งที่ ๓

วันที่ ๑๑-๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๕ เป็นตัวแทนของคณะสงฆ์ไทยนำรูปเหมือนของพระอุบาลีและพระมหินเถระไปมอบให้รัฐบาลศรีลังกาโดยมีพระมหาสังฆนายก และประธานาธิบดีศรีลังกาให้การต้อนรับซึ่งตรงกับประเพณีแห่พระเขี้ยวแก้วรอบเมืองพอดี เข้าชมสถานที่สำคัญทางศาสนาและทางราชการอีกมากมาย เช่น ที่ประดับของมหานายกแห่งศรีลังกา บ้านของประธานาธิบดี วัดพระเขี้ยวแก้ว เป็นต้น

ครั้งที่ ๔

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน – ๑ ธันวาคม ๒๕๓๕ ไปประเทศจีนใต้ มณฑลยูนนาน นครคุนหมิง เพื่อศึกษาเกี่ยวกับชนพื้นเมืองที่ชื่อว่า “ไตย” ซึ่งมีภาษาพูดและภาษาเขียนเหมือนกับคนเมืองในแถบล้านนาไทยเรียกว่า “จาวไตยลื้อเมืองสิบสองปันนา” โดยเข้าชมวัดปางเลบป่าแชะ วัดป่าเจ อนุสาวรีย์โจยเอินไหลอินไหล อุทยานป่าหินเขาวงช้างถ้ำจิ้งหลินและสถานที่สำคัญต่างๆ ของเมืองคุณหมิง ยูนนาน

ครั้งที่ ๕

วันที่ ๒๑-๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ ไปประเทศลาวซึ่งอดีตเคยไปครั้งหนึ่ง ในสมัยยังไม่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ครั้งนี้ไปพร้อมกับคณะสงฆ์หลายจังหวัด นำพระพุทธรูปและผ้าป่าไปถวายตามวัดต่างๆ ในหลวงพระบางโดยอาศัยเรือแล่นไปตามแม่น้ำโขงหรือแม่น้ำของ เข้าปางแบง ไปวัดจอมแจ้งบ้านเชียงแรง แขวงหงสา วัดเชียงทอง แขวงอุดมชัย วัดหาดเต๋อ บ้านห้วยอูนแล้วเดินทางกลับประเทศไทย

ครั้งที่ ๖

วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๓๖ ไปประเทศนิวซีแลนด์ เพื่อนำผ้าป่าไปทอด ณ วัดไทย ในนิวซีแลนด์ กลับมาแวะเยี่ยมประเทศอินโดนีเซีย เพื่อศึกษาดูงานต่าง ๆ พร้อมกับศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธและฮินดู

ครั้งที่ ๗

วันที่ ๒๒-๒๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๓๗ ไปประเทศลาวอีกครั้งหนึ่ง โดยการนิมนต์ของ ร.ศ.ดร.ม.ร.ว.รุจิรา อาภากร การไปครั้งนี้เพื่อสร้างสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมเป็นสำคัญโดยอาศัยเรือเป็นพาหนะทางเดิน การไปครั้งนี้ไปในฐานะแขกของศูนย์วัฒนธรรมแห่งสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว และร่วมประกอบพิธีมาฆบูชาที่วัดแสนสุขาราม เข้าชมหมู่บ้านล้านนา ที่ติดตามสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจากเชียงใหม่ ยังคงรักษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมทางล้านนาไว้อย่างมั่นคง ประธานในอุโบสถเป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางเชียงแสน หลังจากนั้นได้เดินทางต่อไปเวียงจันทน์เข้าชมพิพิธภัณฑ์ วัดพระธาตุหลวง พระบรมราชวัง วัดพระแก้ว และสถานที่ต่าง ๆ ในเวียงจันทน์

ครั้งที่ ๘

วันที่ ๒๕-๒๙ พฤษภาคม ๒๕๓๗ ไปประเทศสิงคโปร์ ตามคำเชิญของโยมที่ประเทศสิงคโปร์

ครั้งที่ ๙

วันที่...พ.ศ. ๒๕๔๓ ไปบูชาสังเวชนียสถานที่ประเทศอินเดีย ครั้งที่ ๒ โดยการนำของ พระเทพรัตนมุนี รองเจ้าคณะภาค ๖

เกียรติคุณที่ได้รับ

จากผลงานที่ดีเด่นทั้งด้านเผยแพร่พระพุทธศาสนา การส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร กุลบุตรกุลธิดา การสังคมสงเคราะห์ ตลอดผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์แก่สาธุชนทั่วไปดังนี้

พ.ศ. ๒๕๒๖ เข็มเชิดชูเกียรติจากมูลนิธิราชประชานุเคราะห์

พ.ศ. ๒๕๒๘ เหรียญเชิดชูเกียรติในโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองจาก ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี

พ.ศ. ๒๕๒๙ ยกย่องเชิดชูด้านการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาจากคณะกรรมการอำนวยการงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา

พ.ศ. ๒๕๓๒ โล่ผู้อนุรักษ์วัฒนธรรมดีเด่นจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๓๓ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขามนุษยศาสตร์จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๓๕ ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขามนุษยศาสตร์จากวิทยาลัยครูเชียงราย

พ.ศ. ๒๕๓๖ เกียรติคุณ "คนดีศรีสังคม" ของมูลนิธิ ศ.ประภาศน์ อวยชัย

พ.ศ. ๒๕๓๘ ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาไทยคดีศึกษา จากมหาวิทยาลัยนเรศวร

พ.ศ. ๒๕๔๐ เข็มและโล่ประกาศเกียรติคุณผู้อนุรักษ์มรดกไทยดีเด่นประจำปี ๒๕๔๑ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๔๖ ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๕๕ รางวัล "ปราชญ์ชุมชนเมืองพยาว" จากมหาวิทยาลัยพะเยา

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๘๙ พระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ ที่ พระครูพินิตธรรมประภาส

พ.ศ. ๒๔๙๙ พระราชาคณะ ชั้นสามัญ ที่ พระโศภณธรรมมุนี

พ.ศ. ๒๕๒๔ พระราชาคณะชั้นราช ที่ พระราชวิสุทธิโสภณ วิมลสีลาจารวิภูษิต ยติคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

พ.ศ. ๒๕๓๒ พระราชาคณะชั้นเทพ ที่ พระเทพวิสุทธิเวที ศรีปริยัติวิภูษิต วุฒิกิจวธรปกร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

พ.ศ. ๒๕๓๗ พระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมวิมลโมลี ศรีกิตติโสภณ โกศลพิพิธกิจจานุกิจ วิจิตรธรรมธาดา มหาคณิสสร บวรสังฆาคาราม คามวาสี

พ.ศ. ๒๕๕๑ พระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏมีพระราชทินนามตามที่จารึกในหิรัญบัฏ มีราชทินนามว่า พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ญาณวิสุทธจริยาปริณายก ดิลกศีลาทิขันธสุนทร บวรธรรมภาณี สาธุการี-ธรรมากร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

รำลึกคุณูปการ
ของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์

ดร.ศศิธารา พิชัยชาญณรงค์

เลขาธิการสภาการศึกษา

เมื่อประมาณปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ ดิฉันมีโอกาสได้รับใช้พระเดชพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา ในการก่อสร้างและจัดตั้งหอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ โดยได้รวบรวมโบราณวัตถุและงานศิลปะที่ทรงคุณค่าของจังหวัดพะเยามาจัดแสดงด้วยความร่วมมือของกรมศิลปากร และผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและวัฒนธรรมหลายท่าน เช่น นายสุจิตต์ วงศ์เทศ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม นายขรรค์ชัย บุนปาน และ รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา เป็นต้น ในส่วนของผู้รู้แห่งเมืองพะเยายังมีอาจารย์วิมล ปิงเมืองเหล็ก อาจารย์บรรจง วงศ์ราษฎร์ และช่างสล่าอีกหลายท่าน

ยังจำได้ดีว่าท่านเจ้าประคุณหลวงพ่อทุ่มเทกับการจัดตั้งหอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำเป็นอย่างมาก พาดิฉันไปอธิบายความเป็นมาของโบราณวัตถุและงานศิลปะแต่ละชิ้นอย่างละเอียด และให้ข้อคิดว่าต้องการให้มีผู้ได้รับทราบประวัติความเป็นมาของจังหวัดพะเยา และได้รับความรู้ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีอย่างครบถ้วน จึงมีดำริให้องค์ความรู้ทั้งมวลนี้อยู่ในหอวัฒนธรรมนิทัศน์

คณะศิษยานุศิษย์หลวงพ่อทุกคนได้ดำเนินการถวายอย่างเต็มกำลังด้วยความตั้งใจ เริ่มตั้งแต่ร่วมกันหาแนวทางสนับสนุนสถาปนิกกรมศิลปากรในการออกแบบอาคารและบริเวณโดยรอบ จัดทำรายละเอียดโบราณวัตถุแต่ละชิ้นและนำเสนอในรูปพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านประกอบเทคนิคที่ทันสมัย ช่วยกันระดมทุนสนับสนุนการก่อสร้างและการจัดนิทรรศการ จัดทำหนังสือที่ระลึก รวมทั้งเตรียมบุคลากรทั้งฆราวาสและสงฆ์เพื่อนำชม ให้ความรู้และดูแลรักษาหอวัฒนธรรมนิทัศน์

ก่อนวันเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดหอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำประมาณ ๒ สัปดาห์ ผู้รับผิดชอบและผู้ปฏิบัติงานทุกคนมาพักอยู่บริเวณใกล้วัดศรีโคมคำเพื่อเตรียมงาน และเตรียมพิธีการต่างๆ ในการรับเสด็จ ท่านเจ้าประคุณหลวงพ่อจะเดินมาเยี่ยมที่หอวัฒนธรรมนิทัศน์วันหนึ่งหลายๆ ครั้ง บางคืนมานั่งอยู่เป็นเพื่อนจนค่ำมืดเพื่อเป็นกำลังใจให้กับผู้ปฏิบัติงาน แต่ในส่วนลึกแล้วพวกเราทุกคนรู้สึกว่าหลวงพ่อมีความสุข เพราะต้องการให้หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความรุ่งเรืองของจังหวัดพะเยาด้านวัฒนธรรม ศิลปะ และโบราณคดี

เมื่องานแล้วเสร็จลง ทุกคนปลาบปลื้มดีใจที่เจตนารมณ์ของหลวงพ่อเป็นจริงในที่สุด จำได้ว่าก่อนพวกเราจะเดินทางกลับ ทุกคนไปกราบพระเจ้าต๋นหลวงพระประธานในพระอุโบสถ และมากราบเท้าลาหลวงพ่อแล้วเดินมาขึ้นรถหน้าวัด หลวงพ่อเดินตามมาส่งจนพ้นประตูและยืนยิ้มอย่างมีความสุข

เมื่อดิฉันมารับหน้าที่ที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา และทราบว่ามีแผนการดำเนินงานที่จะรับผ้าพระกฐินพระราชทานไปทอดถวาย ณ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา ดิฉันจึงยินดีและมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะมีส่วนร่วมในพิธีถวายผ้าพระกฐินครั้งนี้ โดยเฉพาะในปีนี้ท่านเจ้าประคุณ

หลวงพ่อพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ มีอายุครบ ๙๖ ปี นับว่าเป็นโอกาสสำคัญยิ่งสำหรับศิษยานุศิษย์ทั้งปวงที่จะได้ร่วมบุญกับหลวงพ่อถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จึงจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นเพื่อเป็นบรรณาการแก่ผู้มาร่วมในพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ประจำปี ๒๕๕๖ ณ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา โดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับความสำคัญของกฐินพระราชทาน ประวัติ แนวคิดและคำสอนของพระเดชพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ความเป็นมาของหอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ รวมทั้งความรู้อื่นๆ เกี่ยวกับจังหวัดพะเยา

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าความรู้ต่างๆ จากการประมวลรวบรวมนำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้ร่วมโดยเสด็จพระราชกุศลครั้งนี้ ดังที่ผู้รับผิดชอบและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนตั้งเจตนารมณ์ไว้ ทั้งขอขอบพระคุณคณะทำงานทุกท่านที่ร่วมกันดำเนินการถวายอย่างเต็มที่และเต็มกำลัง

คำสอนหลวงปู่

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมฺมปญฺโญมหาเถระ ป.ธ ๕)
เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ (พระอารามหลวง)

สานุพงศ์ สันทราย ผู้เรียบเรียง

คุณสมบัติของชาวพุทธ

โดย พระโศภนธรรมมุนี เจ้าคณะอำเภอพะเยา

จังหวัดเชียงราย วัดศรีโคมคำ *(ปัจจุบัน คือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์)*

ชาวพุทธทุกคนที่ประกาศตนว่าเป็นพุทธศาสนิกชน มีความเชื่อและความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยพร้อมทั้งกาย วาจา และใจ นับว่าเป็นต้นทุนอันสำคัญแห่งการนับถือศาสนา เพียงเท่านี้ยังหาพอกับความต้องการไม่ ต้องถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติความหลักของชาวพุทธอีก อย่างน้อยก็จะทำให้มีความภาคภูมิใจว่า ตนมีคุณสมบัติติดตัวมาแล้ว แต่ภพหรือชาติก่อน จึงได้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาในชาตินี้ ก็คุณสมบัติของชาวพุทธนั้นมี ๖ ประการคือ

๑. คติสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยคติ คือการได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์นั้นที่เรียกว่ามนุษย์สมบัติ การที่สัตว์จะมาเอากำเนิดเป็นมนุษย์นั้น มิใช่ของง่าย ต้องอาศัยคุณธรรมที่มนุษย์แต่ละบุคคลได้สั่งสอนอบรมมาก่อน เช่น ตั้งอยู่ในศีล ๕ ศีล ๘ และกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นต้น หากไม่มีคุณธรรมดังกล่าวแล้วก็ยากที่จะได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ เพราะกำเนิดของสัตว์มีมากสุดที่จะคณนานับได้ ทั้งแดนที่เกิดของสัตว์ก็กว้างใหญ่ไพศาล

ดังนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์จึงตรัสไว้ว่า **กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ** ความว่า การที่สัตว์ได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์เป็นของยาก พุทธภาษิตนี้ ถ้าเราพิจารณาดูเผินๆ ก็จะเห็นไปว่าไร้ความหมาย เสียจริงๆ เพราะมนุษย์เกิดขึ้นมาในโลกอย่างมากมายจวนจะเต็มโลกอยู่แล้ว ถึงกับต้องแย่งชิงถิ่นฐานบ้านช่องกัน แย่งที่ไร่ที่นา แย่งประเทศบ้านเมือง แย่งอำนาจวาสนา แย่งค้า แย่งขาย แย่งกันทำมาหากิน แย่งชิงวิ่งราว จนเกิดรบราฆ่าฟันกันทุกวันทุกคืน ต้องขึ้นโรงขึ้นศาลไม่เว้นแต่ละวัน เหตุการณ์เหล่านี้ เป็นผลสืบมาจากการเกิดขึ้นของมนุษย์ทั้งสิ้นเหตุไฉนพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า การเกิดของมนุษย์เป็นของยากเล่า มิเป็นการค้านกันไป หรือ เรื่องของมนุษย์นี้ถ้ามองกันในแง่ของโลกๆแล้วก็เห็นเป็นเช่นนั้นจริง การที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเช่นนั้น พระองค์เพ่งเอาในแง่ของธรรมะมากกว่าจะเห็นได้จากการแบ่งมนุษย์ออกเป็นหลายประเภท เช่น มนุษย์ที่แท้จริงหรือมนุษย์เทวดาพวก ๑ มนุษย์สัตว์เดรัจฉานพวก ๑ มนุษย์เปรตพวก ๑ มนุษย์ที่จริงหรือมนุษย์เทวดา หมายเอามนุษย์ผู้มีจิตใจสูง ไม่ตกไปสู่อกุศลฝ่ายต่ำ มีจิตใจเที่ยงตรงเต็มไปด้วยคุณธรรม ใจที่กว้างขวางคิดเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี มักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เต็มไปด้วยเมตตา กรุณาปราณีรักใคร่ สงสารผู้ตกทุกข์ได้ยาก คิดแต่จะปลดเปลื้องทุกข์ของผู้อื่น และรักความยุติธรรม มีหิริโอตตัปปะ คือมีความละอายต่อบาป อกุศล เห็นบาปกรรมเป็นประดุจของโสโครกเปราะเปื้อนขยะแขยงไม่กล้าแตะต้องฉะนั้น ทั้งสะดุ้งกลัวต่อผลของกรรมชั่วที่จะนำตัวให้เศร้าหมอง ประดุจดังคนกลัวอสรพิษฉะนั้น ส่วนมนุษย์อีกสองจำพวกหลังนี้ หมายเอามนุษย์เทียมมิใช่มนุษย์ที่แท้จริง เพราะมีจิตใจต่ำทรามมักแสดงออกซึ่งอากัปกิริยาอันเลว มีแต่ความมุทะลุ ดุดัน พาลเกเร รังแต่จะเบียดเบียนล้างผลาญชีวิตมนุษย์ทำการฉกชิงวิ่งราวปล้นจี้เขากิน เลี้ยงชีวิตคอยรังควาญความสงบสุขของสังคมมนุษย์มักมากไปด้วยกามราคะมีความทะเยอทะยานอยากอันแรงกล้าเที่ยวปลุกปล้ำข่มขืนผู้มีเพศอ่อนแอ อันเป็นการกระทำที่ไร้ศีลธรรมของมนุษย์

ด้านความเป็นอยู่ก็เอาชนิดที่ขอไปที่ ไม่ชอบสร้างฐานะของตนให้ดี คอยแต่อาศัยพึ่งผู้อื่นอยู่ร่ำไป มีแข้งขามือเท้าอันสมบูรณ์ แต่ไม่ชอบทำงานให้เป็นประโยชน์ของตัวเอง ประโยชน์ตนก็ไม่เอา ประโยชน์เขาก็ไม่สร้าง กลายเป็นคนรกโลก เมื่อเราแยกออกเป็นจำพวกๆดังนี้แล้ว จะเห็นได้ว่ามนุษย์พวกที่หนึ่งนั้นเป็นพวกที่หาได้ไม่ง่ายนัก ดังนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมุ่งเอามนุษย์ที่แท้จริง ที่มีคุณธรรมประจำใจ มิได้หมายเอาคนทั่วไป จึงจัดว่าเป็นสมบัติของชาวพุทธประการหนึ่ง

๒. กาลสมบัติ หมายความถึงพร้อมด้วยกาลเวลา หมายเอากาลที่อุบัติพบพระพุทธศาสนา มีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พร้อมบริบูรณ์ นับว่าเป็นสมบัติอย่างหนึ่ง ส่วนการเกิดขึ้นของมนุษย์ไม่แน่นอนทุกคนจะเลือกที่เกิดไม่ได้ ต้องเป็นไปตามบุญกรรมวาสนาของตน เพราะกาลเวลานั้นเป็นของยาวนานไม่มีต้นสายปลายเหตุ ย่อมหมุนเวียนกันไปไม่มีที่สิ้นสุด ในกาลบางคราวมนุษย์อาจเกิดขึ้นในระหว่างสูญกัลป์ คือ กัลป์ที่ไม่มีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์อุบัติขึ้น โลกก็ว่างจากพุทธศาสนา ประชาชนไม่ได้สดับฟังธรรมะคำสั่งสอนไร้สติปัญญา กลายเป็นคนมืดมนอนธการไปหมด

การที่มนุษย์เกิดมาในกาลที่มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นับว่าพร้อมด้วยคุณสมบัติประการหนึ่ง ถึงแม้เราจะไม่มีโอกาสได้ประสบพบเห็นกับพระองค์ก็จริง แต่พระธรรมวินัยที่จัดว่าเป็นศาสดาแทนพระองค์ก็ยังมีอยู่พร้อมมูล ทั้งไม่มีผู้ใดปฏิเสธคัดค้านว่าไม่จริง อาศัยหลักฐานที่พระองค์ทรงตรัสไว้ในปัจฉิมวาจาว่า " โย โว อานนฺท ธมฺโม จ วินโย จ มยา เทสิโต ปญฺญตฺโต โส โว มม อจฺจเยน สตฺถา " ความว่า ดูกรอานนท์ พระธรรมพระวินัยที่เราแสดงบัญญัติไว้แล้ว พระธรรมวินัยนี้จะเป็นศาสดา ของพวกท่านต่อเมื่อเราล่วงลับไป ดังนี้ พวกเราเกิดมาพบพระพุทธศาสนาบริบูรณ์ด้วยศีลธรรมเช่นนี้ นับว่าสมบัติของมนุษย์ประการหนึ่ง

๓. ประเทศสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยประเทศที่เกิด หมายเอาประเทศที่ตั้งพระพุทธศาสนา ประเทศที่เกิดของมนุษย์นั้นกว้างใหญ่ไพศาลสุดที่จะกำหนดเขตแดนที่แน่นอนลงได้ ชาวพุทธเราก็มีหลายชาติหลายภาษา มีทั้งไทย เขมร ลาว พม่า ลังกา เป็นต้น เมื่อกล่าวโดยสาธารณะแล้ว ชาวพุทธไม่ว่าชาติใดภาษาใด ถ้าอุบัติมาในประเทศ ถิ่นฐาน แห่งพระพุทธศาสนาและทุกคนยอมรับนับถือด้วยศรัทธาเลื่อมใสแล้ว นับว่าเป็นสมบัติของเขาอย่างถูกต้อง อย่างไรก็ดีก็ยังยากที่จะกำหนดให้แน่นอนได้ ถ้าเราหันมามองในแง่ของธรรมะแล้วยิ่งกว้างขวางออกไปอีก และมนุษย์เรายิ่งมีทางที่จะไปเกิดในประเทศถิ่นฐานอีกมาก ประเทศเหล่านั้นมีทั้งชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นสูง ซึ่งตั้งอยู่ภายในกามภพนี้และยังมีชั้นพิเศษขึ้นไปอีกเช่น รูปโลก อรูปโลก และโลกุตตระโลกเป็นที่สุด ประเทศเหล่านี้ล้วนแต่เป็นดินแดนของมนุษย์มีสิทธิจะไปเกิดได้ทุกโลก

ก. ประเทศชั้นต่ำ ได้แก่ อบายภูมิ มีนรก สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย เป็นโลกที่เสื่อมโทรมทั้งทางวัตถุและจิตใจ เหล่าสัตว์ที่ตกไปสู่โลกนี้ล้วนแต่หาความเจริญมิได้ เป็นสถานที่คอยทรมานให้เกิดความเร่าร้อนแสนสาหัสได้รับความทุกข์กายทุกข์ใจอย่างทุรนทุราย อันเป็นผลกรรมของการกระทำชั่วของมวลมนุษย์ที่ประพฤติเลวทรามต่ำช้า ประกอบการหากินเต็มไปด้วยทุจริตฉ้อโกงฉ้อราษฎร์บังหลวง ละเมิดกฎหมายบ้านเมือง ตกอยู่ในอำนาจอกุศลฝ่ายต่ำ มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นมูล เมื่อเขาตายไปย่อมได้รับผลของกรรมชั่วที่ตนทำไว้ จึงได้เสวยกรรมลำบากแสนสาหัสที่สุด

ข. ประเทศชั้นกลาง ได้แก่ ประเทศถิ่นฐานของโลกมนุษย์เรานี่เอง การที่สัตว์จะมาในมนุษย์โลกนี้หรือการได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์ที่เรียกว่ามนุษย์สมบัติก็ดี หาใช่เกิดขึ้นด้วยลำพังหรือความปรารถนาของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่งหามิได้ ต้องเกิดขึ้นด้วยคุณธรรมที่มีประจำสันดานของมนุษย์

แท้ๆ ก็คุณธรรมนั้น ได้แก่ ความบริบูรณ์ด้วย ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา และกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นต้น เป็นการกระตุ้นเตือนจิตใจให้ได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์โดยสมบัติแต่ถึงอย่างนั้นมนุษย์ที่เกิดมาก็ยังเอาดีไม่ได้เสมอไปยังต่างกันโดยฐานะและคุณสมบัติอื่นๆ อีก บางคนมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ บางคนก็มีพอจับจ่ายใช้สอย บางคนยากจนเข็ญใจ พูดถึงคุณสมบัติบางคนมีปัญญาฉลาดปราดเปรื่อง บางคนมีสติปัญญาพอปานกลาง บางคนเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญาที่เป็นเช่นนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบุญกุศลที่แต่ละคนทำไว้ ดังนั้นความดีความชั่วหรือคนดีคนชั่วจึงมิได้ขึ้นอยู่กับอำนาจสิ่งใด ที่จะมาบันดาลให้เป็นเช่นนั้น ทั้งมิได้ขึ้นอยู่กับชาติสกุลแต่อย่างใด การเป็นคนจะดีจะชั่วย่อมขึ้นอยู่กับการกระทำต่างหาก เพราะเหตุนั้นในขณะจิตของมนุษย์เต็มไปด้วยกุศลมีความฉลาดรู้ผิดชอบชั่วดี ขณะนั้น การกระทำย่อมเป็นไปถูกทาง ผลที่ได้รับก็คือความแช่มชื่นเบิกบาน ได้รับความร่าเริงบันเทิงทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ตรงกันข้ามขณะใดจิตถูกอวิชชาความโง่เข้าคราบงำทำด้วยอำนาจกิเลสตัณหาชักพาไปแล้ว ก็มีแต่ความเดือดร้อนฝ่ายเดียว ดังนั้น มนุษย์จึงควรสร้างสมบัติของตนไว้เป็นหลักฐานเพราะมนุษย์โลกนี้เป็นเหมือนชุมทางดุจชุมทางการคมนาคม ฉะนั้นจะเห็นได้จากมนุษย์ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมมีสิทธิที่จะเดินทางไปสู่อบายภูมิมีนรกเป็นต้นได้ แม้ที่สุดสามารถจะท่องเที่ยวอยู่ในมนุษย์โลกนี้ได้อีกเช่นกัน สุดแล้วแต่กรรมวิถีของบุคคลนั้นๆ

ค. ประเทศชั้นสูง ซึ่งได้แก่สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น มีจาตุมหาราชิกา เป็นต้น แต่ละชั้นก็จัดเป็นประเทศหนึ่งๆ เป็นสถานที่ไปเกิดของมนุษย์ผู้ทำคุณงามความดีไว้ เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา มีหิริโอตตัปปะอยู่ในจิตใจ นอกจากนี้บุคคลใดได้ทำการก่อสร้างส่วนสาธารณประโยชน์ อาทิเช่น ถนนหนทาง สร้างบ่อน้ำ และสร้างศาลาให้เป็นที่พักพาอาศัยของผู้สัญจรไปมาเหล่านี้ นับว่าเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ทั้งสิ้น ครั้นบุคคลนั้นทำกิริยาตายไป

ย่อมมีส่วนที่ได้อุบัติเกิดเป็นเทพบุตร เทพธิดา ในสวรรค์ โดยไม่ต้องทำไร่ไถนาอย่างมนุษย์และมีความสุขจริงๆ เมื่อต้องการสิ่งหนึ่งประการใดย่อมสำเร็จด้วยนึกเอาทั้งสิ้น จึงเป็นยอดปรารถนาของมนุษย์ในโลกนี้ยิ่งนัก จะเห็นได้จากการกระทำบุญทำทานครั้งใดก็ตาม มักจะตั้งความปรารถนาให้เกิดเป็นเทพบุตร เทพธิดา ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะไม่ต้องยุ่งด้วยค่าครองชีพกระมัง เพราะของเหล่านั้นล้วนแต่เป็นของทิพย์ทั้งนั้นแต่ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่จัดว่าประเสริฐ เพราะต้องยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ร่ำไป ทั้งไม่มีโอกาสได้ทำความดีอะไร ศีลก็ไม่ได้รักษา ภาวนาก็ไม่มี ยิ่งร้ายไปกว่านี้ก็คือไปเห็นสวรรค์ มีแต่ความมัวเมาเพลิดเพลินอยู่แต่สมบัติของตนเท่านั้น ทิพย์สมบัติในสวรรค์ก็ล้วนแต่เป็นผลศีลทานของมนุษย์ทั้งสิ้น

อันประเทศถิ่นฐานของมนุษย์นั้น จะมีมากมายเพียงใดก็ตามที่เถิด ข้อสำคัญนั้น ท่านหมายเอาประเทศที่ตั้งพระพุทธศาสนามีพระรัตนตรัยเป็นหลักฐาน ทั้งเป็นประเทศที่มีนักปราชญ์ราชบัณฑิต ที่เรียกว่าปฏิรูปเทศที่สมควร การอยู่ในปฏิรูปเทศนั้นจะได้มีโอกาส คบค้าสมาคมกับท่านอีกด้วย นับว่าเป็นผลดีแก่ชีวิตต่อไป ผู้เกิดในฐานะเช่นนี้นับว่าเป็นผู้ได้ประเทศสมบัติประการหนึ่ง

๔. กุลสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยตระกูล หมายเอาตระกูลที่เป็นสัมมาทิฐิมีศรัทธาความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้วไซร้นับว่าเป็นประการหนึ่ง การเดินของมนุษย์ในตระกูลสัมมาทิฐิเช่นนี้ มิใช่ของง่ายนัก ต้องอาศัยตนเป็นสัมมาทิฐิมาก่อน คือมีความเคารพยำเกรงในพระรัตนตรัย มอบถวายชีวิตแด่พระรัตนตรัย มีความยึดถือเป็นเบื้องหน้าไม่คลอนแคลน และมีความเข้าใจตามหลักเหตุผล บุคคลประพฤติดังเช่นว่ามานี้จัดว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ไปแล้ว ก็จะได้มีมิตรสหายที่เป็นสัมมาทิฐิในที่ทุกสถานจะไม่ว่างมิตรสหายที่ดี อย่างไรก็ดีก็ย่อมมีการแตกต่างกัน

บ้างเป็นธรรมดา เพราะคนเรามีความเชื่อและเลื่อมใสมากก็มี บางคนมีความเชื่อและเลื่อมใสน้อยก็มี บางคนหาความเลื่อมใสมิได้ก็มี ทั้งนี้สุดแต่บุญวาสนาที่สั่งสมอบรมมาต่างกัน การเกิดในตระกูลที่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนานับว่าเป็นสมบัติ สำคัญจะได้มีโอกาสได้บำเพ็ญคุณความดีได้มากยิ่งขึ้น

๕. อุปธิสมบัติ ความถึงพร้อมอุปธิ คือมีอัตภาพร่างกายสมบูรณ์ ไม่พิกลพิการบ้าใบ้เสียจริต มนุษย์เราทุกคนต้องอาศัยมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิดก็จริง แต่เป็นเพียงผู้ปรุง ผู้ผสม และเป็นผู้ให้อุปถัมภ์บำรุงเท่านั้น ที่จริงต้องอาศัยสภาพธรรมเป็นเครื่องแต่ง เช่น ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ และวิญญาณ ประชุมกันเข้าให้เกิดนามรูป และอวิชชา ตัณหา อุปทาน กรรมเป็นเหตุเป็นปัจจัยอาศัยกันเกิดขึ้น ประดุจดั่งทัพพะสัมภาระที่นายช่างนำมาประกอบเป็นบ้านเรือนฉะนั้น ก็อวิชชา ตัณหา อุปทาน จัดว่าเป็นอุปธิ เพราะเป็นตัวกิเลสที่เข้าไปยึดถือดวงจิต จึงให้เกิดขึ้นแล้วเป็นเหตุให้ทำกรรมต่อไป ถ้าทำกรรมดีที่เป็นบุญเป็นกุศล ที่จัดว่าบุญญาภิสังขารก็ตกแต่งไปทางดี ได้อัตภาพมาโดยสมบูรณ์ไม่พิกลพิการมีสติปัญญาดี เป็นต้น หากทำกรรมชั่วที่เป็นบาปอกุศลที่จัดว่า อบุญญาภิสังขารก็ตกแต่งในทางเลว แต่ในอุปธิสมบัตินี้ จึงเป็นเหตุให้มีโอกาสทำคุณความดีได้มาก แม้จะเข้าบรรพชา อุปสมบทในพระพุทธศาสนา ก็ไม่ต้องบรรพชาโทษแต่อย่างใด จึงมีโอกาสศึกษาและปฏิบัติได้มากที่สุด จัดเป็นสมบัติประการหนึ่ง

๖. ทิฐิสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยทิฐิ ได้แก่ สัมมาทิฐิความเห็นชอบ ท่านหมายเอาเห็นอริยสัจ ๔ คือเห็นว่าทุกข์จริง เห็นเหตุเกิดแห่งทุกข์มีจริง และเห็นว่าทางให้ถึงความดับทุกข์มีจริง พระพุทธเจ้าทรงรู้จักของจริงทั้ง ๔ นี้ก่อนกว่าผู้อื่น โดยลำพังพระองค์เอง จึงประกาศพระองค์ว่า สมฺมาสมฺพุทฺโธ จัดเป็นสมบัติอันประเสริฐกว่าสมบัติทั้งปวง

ทิฐิสมบัตินี้ ถึงเราจะมิได้บรรลุอย่างพระองค์ เพราะบุญวาสนาบารมีของเรายังไม่แก่กล้าพอที่จะทำให้แจ้งได้ก็ควรศึกษาให้รู้ไว้ดีกว่า ผู้งมงายเมื่อภยันตรายมาถึงเข้าก็จะแก้ได้ทันถ่วงที่ ทุกข์นั้นได้แก่สภาพที่ทนได้ยาก ทั้งส่วนที่มีประจำสังขาร มีชาติ มรณะ ส่วนที่จะจรมา ได้แก่ ความเศร้าโศก ความร่ำไห้รำพรรณ ความโทมนัสขัดเคือง เป็นต้น ความจริงพระพุทธองค์ไม่ได้เป็นผู้นิยมทุกข์ หากแต่ความทุกข์เป็นสภาพธรรมคงตัวอยู่อย่างนั้น ไม่มีใครหยิบยื่นให้ ถึงจะเกลียดชังก็ไม่สามารถที่จะปลดเปลื้องออกได้ เป็นสมบัติติดตัวมาทุกภพทุกชาติ ใครเกิดขึ้นมาเป็นต้องครองทุกข์อยู่ร่ำไป ดังนั้น พระพุทธองค์เมื่อทรงพบทุกข์อันเป็นผลแล้วก็สาวเข้าไปหาเหตุ โดยไม่พึงดูดาย ครั้นสาวเข้าไปก็พบเหตุแห่งทุกข์เรียกว่า สมุทัย คือ เหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เมื่อทราบแล้วก็สลัดตัณหาทั้ง ๓ นั้นออกเสียจากสันดาน ตัดต้นตอไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไป ประดุจบุคคลตัดรากเง้าแห่งต้นไม้มิให้เกิดขึ้นฉะนั้น ความที่ตัณหาหมดดับไปนี้เอง จึงเป็นนิโรธ แปลว่า ดับตัณหา คือทุกข์ดับไปหมด จะเป็นตัวผลที่เกิดขึ้น ต่อนั้นก็ก้าวเข้าไปหาเหตุแห่งการดับ จึงพบทางดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ ประการคือ ความเห็นชอบ เห็นว่านี่เป็นบาปบุญคุณโทษ มิใช่ประโยชน์ แล้วยึดเอาทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ความคิดชอบ คิดไม่เบียดเบียนผู้อื่น สัตว์อื่น คือ ไม่พยายามอาฆาตบาดหมางผู้อื่น มีจิตใจเต็มไปด้วยความเมตตาปราณี และคิดสลัดออกจากกามสุขกามารมณ์ อันเป็นเครื่องผูกรัดรึง พัวพันให้ตกไปสู่ฝ่ายต่ำ เจรจาชอบ เจรจาแต่ความสัตย์จริง วาจาสมานมิตร ทั้งไพเราะเสนาะโสต วาจาเป็นที่รักของคนทั่วไป การงานชอบ การงานที่ไม่มุ่งจะล้างผลาญชีวิตของสัตว์และมนุษย์ ไม่ฉ้อชิงวิ่งราว เป็นต้น เลี้ยงชีวิตชอบ คือประกอบการเลี้ยงชีพในทางที่ถูกไม่ผิดศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง พยายามชอบ คือพยายามละความชั่ว แล้วพยายามทำความดี

ให้เกิดขึ้นในสันดาน ตั้งสติชอบ คือระลึกในสติปัฏฐาน ๔ ตั้งใจชอบ คือเจริญฌานทั้ง ๔ ประการนั้น ทำใจให้แน่วแน่ไม่คลอนแคลนทำจิตใจให้มีกระแสเดียว ย่อมสามารถขจัดเสียซึ่งอุปสรรคเครื่องกีดกัน คือกิเลส ธรรมต่างๆ ให้หมดไปประดุจกระแสน้ำที่ไหลบ่าลงไปทางเดียว ย่อมไหลเชี่ยวสามารถพัดพาเอาวัตถุที่กีดขวางไปได้หมดสิ้น ฉะนั้น มรรคทั้ง ๘ ประการนี้เมื่อจะสรุปลงก็คงได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักพระพุทธศาสนาเป็นหนทางดำเนินของพุทธบริษัทที่จะไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ ได้ถึงซึ่งพระนิพพานก็จัดเป็นบรมสุขสมบัติอันยอดเยี่ยม

สมบัติทั้ง ๖ ประการนี้ เป็นสมบัติของชาวพุทธแท้ๆ ทุกคนควรสนใจไม่ควรถือศาสนาตามประเพณีหรือนับถือตามบรรพบุรุษของตน เขานับถืออย่างใดก็นับถือกันมาอย่างนั้น โดยไม่ต้องศึกษาหาเหตุผล การนับถือเช่นนี้นับว่าเป็นภัยอันตรายได้ โดยที่เรารู้เท่าไม่ถึงการณ์ มักลุ่มหลงไปตามศาสนาอื่น ที่กำลังหว่านเหยื่อหลอกลวงให้หลงเชื่ออยู่เสมอ สมควรที่ชาวพุทธทุกคน ควรศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจต้นสายปลายเหตุให้ถ่องแท้ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล พอที่จะให้ชาวพุทธและชาวศาสนาทั่วโลกพิสูจน์ได้ว่า เป็นจริงอย่างไรอย่าน้อมใจเชื่ออย่างงมงาย จงลุกขึ้นเถิดตื่นเถิดชาวพุทธที่รักทั้งหลายอย่ามัวหลับใหล จงรีบเร่งศึกษาบำเพ็ญคุณงามความดีเสียแต่บัดนี้ จงภาคภูมิใจว่าเราได้สมบัติของชาวพุทธแล้ว.

จากหนังสืออนุสรณ์ พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ ครูบาแก้ว คนฺธวํโส อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๐

สมบัติของชีวิต

ท่านสุภาพชนผู้ใคร่ธรรมทั้งหลาย

ข้าพเจ้าได้รับอาราธนาให้แสดงปาฐกถาอีกครั้งหนึ่ง ในหัวข้อเรื่อง "สมบัติของชีวิต" ก่อนอื่น ข้าพเจ้าขอให้ความหมายคำว่า สมบัติกับชีวิต ก่อนและจะได้แยกพูดเป็นศัพท์ๆไป เพื่อประดับความรู้ และสติปัญญาของท่านผู้อ่านผู้ฟังตามสมควรแก่เวลา

สมบัติ แปลว่า ความถึงพร้อมความมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์ บางทีเรามักเรียกควบกัน เช่น ทรัพย์สมบัติ หรือโภคสมบัติตามแต่ถนัด บางทีเป็นคุณลักษณะของคนก็มี เช่นเรียกคนผู้มีรูปกายสวยสดงดงามได้ส่วนสัดทั้งผิวพรรณผุดผ่อง ว่าทรงไว้ซึ่งรูปสมบัติบ้าง เรียกคนผู้ทรงไว้ซึ่งวิชาความรู้ในทางศิลปวิทยาอย่างจัดเจนว่า เป็นคุณสมบัติของเขาผู้นั้น.

ชีวิต แปลว่า ความเป็นอยู่ หรือความเป็นอยู่ที่เต็มไปด้วยความทุกข์ เพราะชีวิตของคนหรือสัตว์ที่มาอุบัติมาในโลกนี้ ย่อมเต็มไปด้วยความทุกข์เร่าร้อนหลายประการนับแต่วันเกิดจนถึงวันตาย ถึงจะมีความสุขบ้างอย่างธรรมดาของโลกก็จริง แต่เป็นสุขชนิดที่อิงอามิส หรือสุขในทุกข์นั่นเอง ยิ่งกว่านั้นชีวิตยังพลันที่จะแตกดับได้ง่าย ไม่มีเครื่องหมายให้รู้แน่นอนสมดังพุทธพจน์ตรัสโดยใจความตามภาษาไทยว่า "ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ไม่มีเครื่องหมาย รู้ไม่ได้ ทั้งเป็นของนิดหน่อย เต็มไปด้วยความทุกข์" ดังนี้

สมบัติของของชีวิตนั้นมี ๕ ประการคือ อายุ กรรม ทรัพย์ วิทยา ความตาย แต่ละอย่างจัดว่า เป็นสมบัติของชีวิตโดยตรง เพราะเป็นเครื่องวัดของชีวิตว่ารุ่งโรจน์หรืออับเฉาเพียงใด ก็จะรู้ได้ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว ดังนั้นคนเราทุกคนยังดำรงชีวิตอยู่ควรศึกษาให้รู้แล้วดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสถานะของตน ก็จะทำชีวิตของตนให้วัฒนาสืบไปได้

อายุ หมายถึง การดำรงชีวิตอยู่ในระหว่างเกิดกับตาย เป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งเป็นเครื่องวัดของคนเราว่า มีชีวิตยั่งยืนหรือสั้น จะรู้ได้ด้วยการนับดังมารดาบิดานับอายุบุตรธิดาตั้งแต่อยู่ในครรภ์ได้เท่านั้น เท่านี้เดือน เมื่อคลอดออกมาก็นับกันต่อไปอีกตามวัน เดือน ปี ที่หมุนเวียนกันไปเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่านาย ก. นาง. ข เกิดมาในโลกนี้ได้เท่านั้นปีครั้นตายแล้วประกาศไว้ที่ข้างหีบศพว่า ผู้ตายมีอายุ............ปี เป็นต้น การเขียนอายุของผู้ตายไว้ที่ข้างหีบศพ จุดประสงค์ก็เพื่อให้บรรดาญาติมิตรรู้โดยง่าย เพราะคนส่วนมากมักจะไต่ถามอายุก่อนว่า เออเขามีอายุเท่าไร? เมื่อเห็นว่าอายุเจ็ดแปดสิบแล้ว มักจะร้องว่าสมควรแล้ว ถ้าตายหนุ่มอายุสิบเจ็ดสิบแปดปี มักร้องว่า เออยังหนุ่มไม่น่าเลยนะเป็นต้น ความจริงนับว่าเป็นประโยชน์มาก เพราะเป็นความหมายแห่งความผันแปรของชีวิตซึ่งจะต้องตกอยู่ในอำนาจพระยามัจจุราช พระยามัจจุราชมันคร่าเอาชีวิตของสัตว์โดยไม่เลือกหน้า ไม่ว่าหนุ่มแก่ปานกลางต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ดังพุทธภาษิตที่ตรัสว่า **ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา อฑฺฒา เจว ทลิทฺทา จ สพฺเพ มจฺจุ ปรายนา.** ความว่า ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งโง่ ทั้งคนฉลาด ทั้งคนมั่งมีทรัพย์ ทั้งคนยากจนอนาถา ล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้าทั้งสิ้น.

การนับอายุนั้น คนเรามักจะนับกันเมื่อตายแล้วมากกว่าอยู่ คือระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ ไม่ค่อยจะนับถือกัน มัวหลงเพลิดเพลินในรูปกายสังขารอันเต็มไปด้วยสิ่งโสโครกปฏิกูล ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเป็นตน เราเขาจนกลายเป็นอุปาทาน จนลืมสภาพของตัว ดังคำพังเพยว่า "หลงตนลืมตาย หลงกายลืมแก่ หลงผัวหลงเมียจนลืมพ่อลืมแม่" รวมความแล้วก็คือได้แก่ความมัวเมาอยู่ในวัย ในความไม่มีโรค ในชีวิตไม่คิดหาทางที่จะประกอบคุณความดี ถ้าผู้ใดหมั่นตรวจตราอายุของตนว่า เรามีอายุเข้าปูนนี้แล้ว

ควรประพฤติให้สมควรกับความเป็นอยู่ของตน เช่นวัยเด็กจะต้องรีบศึกษาเล่าเรียน ไม่แชเชือนเหลวไหล เมื่อถึงวัยผู้ใหญ่จะได้อาศัยวิชาความรู้เป็นเครื่องประกอบเลี้ยงชีพ ครั้นถึงวัยชราก็ต้องเร่งรีบบำเพ็ญการกุศลให้ทวีคูณยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการเตรียมตัวไปสู่ภพหน้า มีให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนาเป็นต้น อายุจึงจัดเป็นสมบัติสำคัญประการหนึ่ง โบราณบัณฑิตจึงพยายามหาทางทนุถนอมอายุจนเกิดพิธีรีตองขึ้นหลายอย่าง เช่น พิธีศาสนามีทำบุญอายุ ต่ออายุ ฉลองอายุ และทำบุญวันเกิดเป็นต้น ล้วนแต่เกี่ยวกับชีวิตทั้งนั้น ด้านวัตถุเล่าก็มีหลายสิ่งหลายอัน สุดแล้วแต่ว่าใครจะทำให้อายุยืนได้แล้วเป็นทำกัน เช่นพวกหมอพยายามประกอบเภสัชต่างๆ ให้ชื่อยาว่า "ยาอายุวัฒน" ใครกินแล้วอายุยืนนาน โฆษณาขายกันอย่างเทน้ำเทท่าก็มี ความจริงตามหลักที่ผู้กล่าวไว้ว่า เหตุที่จะให้อายุยืนนั้นมี ๔ ประการ คือ ๑. ทำตนให้เป็นที่สบายยึดถือในสิ่งที่ควรยึด ปล่อยวางในสิ่งที่ควรปล่อยวาง ๒. รู้จักประมาณในความสบาย ไม่หลงเพลิดเพลินในสิ่งทั้งหลาย จนกลายเป็นตัณหาทะเยอทะยาน ๓. บริโภคอาหารที่ย่อยง่าย ไม่ติดอยู่ในรสอาหารจนกลายเป็นมูมมาม และ ๔. ประพฤติดุจพรหม คือ ไม่เป็นผู้มักมากในกาม หากบุคคลประพฤติตรงกันข้ามก็จะเป็นผู้มีอายุสั้น

กรรม จัดเป็นสมบัติของชีวิต ก็เพราะชีวิตของคนหรือสัตว์ทุกจำพวกที่เกิดมาอาศัยกรรม ไม่ว่าจะตั้งอยู่ในสถานะใดๆ ย่อมชื่อว่าตั้งอยู่ในกฎแห่งกรรมทั้งสิ้น สมดังพุทธภาษิตว่า **กมฺมํ สตฺเต วิภชฺชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตตาย** กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งส่วนเลวและประณีต ดังนี้ ผิดจากมติของเจ้าลัทธิศาสนาอื่น ที่ถือพระผู้เป็นเจ้า สร้างทุกสิ่งทุกอย่างบุคคลจะดำเนินชีวิตไปอย่างรุ่งโรจน์หรืออับเฉา ก็ขึ้นอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าแต่ผู้เดียว ไม่ต้องอาศัยเหตุผลอย่างใด ดังนั้น คนโง่เขลาเชื่อง่ายจึงหนักไปทางประกอบพิธีอ้อนวอนบวงสรวงนานัปการ เห็นว่าทางใดที่จะให้พระผู้เป็นเจ้าชอบใจจะได้ประทานความสุขความเจริญให้แล้วก็พอใจทั้งสิ้น ฝ่ายมติพระพุทธ

ศาสนาย่อมปฏิเสธมติศาสนาอื่นโดยสิ้นเชิง พระองค์ยึดหลักธรรมที่บุคคลทำมาแล้วทั้งในส่วนอดีต กำลังทำอยู่ในปัจจุบันและนำผลติดตามไปในอนาคต กรรมที่บุคคลทำแล้วนี่เอง จักตามสนองไปทุกภพทุกชาติจนกว่าจะหมดเหตุผล.

กรรม หมายเอา การทำ การพูด การคิด ที่สำเร็จมาจากไตรทวาร คือ กาย วาจา ใจ กรรมนั้นยังเป็นคำกลางๆ ไม่จัดว่าดีหรือชั่ว ต่อเมื่อการกระทำของบุคคลนั้นเป็นไปในทางที่ดี เช่นทำดี พูดดี คิดดี จัดเป็นฝ่ายกุศลกรรม เมื่อการกระทำของเขามุ่งไปในทางชั่ว ทำไม่ดี พูดไม่ดี คิดไม่ดี จัดเป็นอกุศลกรรม เหตุนั้นกรรมจึงมุ่งเจตนาเป็นที่ตั้ง ดังพระพุทธพจน์ **เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ.** ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม ดังนี้ กรรมใดที่ไร้เจตนาทำด้วยไม่จงใจ เช่น ในคราวเพ้อคลั่งวิกลจริตหรือในคราวไม่มีสติ ไม่จัดว่ากรรม แม้ในพระวินัยยังยกโทษแก่ภิกษุบ้าคลั่ง เสียสติ หรือแก่ภิกษุผู้ลักหลับไม่รู้สึกตัว เป็นต้น การกระทำใดที่ไร้เจตนาถึงจัดบ้างก็ไม่ถึงขนาด แม้กฎหมายทางบ้านเมืองก็โทษเพลาลงมาแล้วแต่กรณี.

คราวนี้จะพูดกรรมที่ติดตามบุคคลไปได้อย่างใด เป็นปัญหาสำคัญอยู่ตรงนี้เองก่อนอื่นขอท่านผู้อ่านผู้ฟังลองนึกว่า กรรมที่บุคคลทำแล้วอยู่ที่ไหน? ตั้งปัญหานี้ถามตัวเองดูบ้าง ตามที่ท่านผู้รู้ทั้งหลายได้กล่าวเป็นข้อเปรียบเทียบไว้ ซึ่งพอจะเข้าใจได้ง่ายๆ ตรงตามหลักพุทธภาษิตว่า **ยาทิสํ วปเต พีชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ** บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ดังนี้ เพื่อให้ข้อความในพุทธพจน์นี้กระจ่างขึ้น จึงยกเอาผลมะม่วงมาเทียบให้เห็นดังต่อไปนี้ มะม่วงนั้นถ้าจะจารนัยให้มากก็มาก แต่จะยกเอามาสัก ๓ ประการ คือ ลำต้นมะม่วง ผลมะม่วง เมล็ดมะม่วง อันเป็นส่วนใหญ่ๆ ลำต้น ของมันมีหน้าที่ดูดอาหารอันโอชะ จากพื้นดินขึ้นไป

หล่อเลี้ยงผลมะม่วงให้เติบโต ให้มีโอชะต่างๆ เช่น หวาน เปรี้ยว มัน หอม รสทั้งหมดก็ไปรวมอยู่ที่เมล็ดมะม่วงนั่นเอง เมื่อมะม่วงโตขึ้นสุกร่วงลงมา มนุษย์ก็นำมาบริโภคแต่เนื้อของมัน ส่วนเมล็ดมะม่วงก็นำไปปลูก ส่วนลำต้นเล่าเมื่อนานไปก็หักโค่นลงมาทับถมแผ่นดิน สุดแล้วแต่บุคคลจะนำไปประกอบสิ่งอื่นต่อไป เมล็ดมะม่วงที่เขานำไปปลูกเมื่อผลิดอกออกผลขึ้นมาแล้วจะเห็นได้ว่ามะม่วงต้นนั้น เดิมมีรสชาติอย่างใด ก็จะรักษารสชาติของมันไว้โดยไม่เปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมของมันเลยดังนี้ เมื่อมาเปรียบเทียบกับกรรมที่มนุษย์กระทำ ก็เปรียบได้ด้วยลักษณะ ๓ อย่าง คือ ทรัพย์ ร่างกาย และจิต อันเป็นใหญ่ของมนุษย์ ทรัพย์สินเงินทองที่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบเลี้ยงชีพ บุคคลจะได้มาด้วยการกระทำทั้งสิ้น ร่างกายของมนุษย์จะอยู่ได้ด้วยข้าวปลาอาหารเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง เพราะสัตว์เป็นอยู่ได้ด้วยอาหาร "**สพฺเพ สตฺตา อาหารฏฺฐิติกา.** สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร" เป็นเครื่องปรนเปรอกายและจิตใจให้แช่มชื่น จิตนั้นเป็นผู้ก่อสั่งสมเก็บเอาผลของการกระทำต่างๆ ที่กาย วาจา ใจ ทำขึ้นทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว ต่อมาทรัพย์ก็หมดไป ร่างกายก็ทรุดโทรมลงไปจนกลายทับถมแผ่นดิน คงเหลือแต่จิตที่รวบรวมเอาโอชะคือกรรม อันประดุจเนื้อที่นาอันจะเป็นที่เพาะปลูกจิตต่อไป ข้อนี้สมกับหลักที่จะสร้างภพสร้างชาติ ๓ ประการ คือ **กมฺมเขตฺตํ** กรรมเหมือนเนื้อที่นา **วิญฺญาณพีชํ** วิญญาณเหมือนพืช **ตณฺหาสิเนหํ** ตัณหาเหมือนยางสำหรับบำรุงเชื้อให้เจริญงอกงามต่อไป เราลงจับเอาเมล็ดพืชอะไรสักอย่างหนึ่งมาพิจารณาดูก็ได้ ในเมล็ดพืชนั้นจะมีลักษณะสามประการนี้อยู่พร้อม คือเนื้อของเมล็ดเหมือนกรรม จุดเล็กที่อยู่ข้างในช่องของเมล็ดพืชที่หุ้มห่อเหมือนวิญญาณ ยางที่หล่อเลี้ยงเมล็ดพืชมิให้เหี่ยวแห้งนั้นเหมือนตัณหา ถ้าเราทราบดังนี้แล้วก็จะรู้ว่ากรรมที่บุคคลทำแล้ว ย่อมฝังอยู่ในจิตของแต่ละบุคคลนั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะรู้ได้ทันทีว่ากรรมย่อมติดตามแน่นอน และรวมกันอยู่ในจิตของคนเราทั้งดี

และทั้งชั่วแต่หาระคนกันไม่ ดีก็ส่วนหนึ่ง ชั่วก็อยู่ส่วนหนึ่ง ดุจน้ำกับน้ำมันฉะนั้น ถึงคราวให้ผลก็ต่างคนต่างให้ไม่คละกัน ทั้งนี้สุดแล้วแต่แรงกรรมทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว กรรมใดหนักก็ให้ผลก่อน กรรมใดเบาก็ให้ผลทีหลัง ท่านเปรียบเหมือนบุคคลขึ้นอยู่ที่สูงแล้วเอาวัตถุต่างๆ ที่หินบ้าง กรวดบ้าง ใบไม้บ้าง นุ่นบ้าง โปรยลงมา หินมีน้ำหนักก็ต้องถึงดินก่อน กรวดเบาหน่อยก็ตกตามลงโดยลำดับ จนถึงใบไม้ และนุ่นฉันใด กรรมก็เช่นนั้น กรรมใดหนักก็ได้ผลก่อน เรียกว่า ครุกรรม กรรมนอกนี้เช่น พหุลกรรมๆ ชินอาสัญกรรมๆ เมื่อจวนเจียน กตัตตากรรมๆ สักว่าทำก็ให้ผลตามลำดับ รวมเรียกว่าให้ผลตามลำดับฯ นอกจากนี้กรรมยังทำหน้าที่ตกแต่งให้เกิดสภาพทั้งฝ่ายดีและชั่ว เรียกว่า ชนกกรรม ครั้งแต่งเกิดขึ้นแล้วยังมีกรรมเป็นพี่เลี้ยง คอยสนับสนุนเข้าอุปถัมภ์ค้ำจุนทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว เรียกว่า อุปถัมภกรรม ส่วนกรรมบางชนิด มักไม่ลงความเห็นกับกรรมอื่นคอยแอนตี้เสมอ เช่นเกิดฝ่ายข้างดีทั้งได้รับสนับสนุนให้เจริญขึ้น มักเข้าขัดขวางเบียดเบียนมิให้เจริญเต็มที่ เรียกว่า อุปปีฬกกรรม กรรมอีกชนิดหนึ่งร้ายนักมักตัดรอนบั่นทอนให้ตรงกันข้ามทีเดียว เช่น เกิดฝ่ายข้างดีมีความเจริญรุ่งเรืองเจ้ากรรมนี้ต้องคอยหาโอกาสเขาตัดรอน ทั้งทรัพย์ สมบัติ เกียรติคุณความดีไม่เลือกหน้าแม้บางคราวถึงต้องสูญเสียชีวิต ถ้าเกิดฝ่ายข้างชั่วละก็พยายามเข้าตัดรอนล้างผลาญความชั่วนั้นให้หมดไป กลับได้ความรุ่งโรจน์แห่งชีวิตก็เคยมี ดังนั้นชีวิตของคนเราจึงลุ่มๆ ดอนๆ ไม่สม่ำเสมอ บางทีชีวิตแรกเริ่มดีเจริญก้าวหน้า พอถึงปั้นปลายตรงกันข้าม กลายเป็นทุคติก็มี บางคนชีวิตปั้นต้นฝืดเคืองระหทดระทน แต่มาตั้งตัวได้ในท่ามกลางและปั้นปลายก็มี ทั้งนี้เพราะกรรมชนิดนี้เอง จึงเรียกว่าอุปฆาตกรรม รวมทั้งหมดนี้เป็นกรรมชนิดให้ผลตามกิจ

ทรัพย์ จัดว่าเป็นสมบัติชีวิต เพราะเป็นเครื่องบำรุงชีวิตให้เป็นอยู่ หากขาดทรัพย์เสียแล้ว มนุษย์เราจะเป็นได้อย่างไร เป็นของแน่นอนที่สุดต้องตาย ยิ่งกว่านั้นยังเป็นเครื่องปลื้มใจให้แก่เจ้าของผู้ครอบครองอีกด้วย ทรัพย์นั้นเมื่อจัดตามประเภทมี ๔ ขุม คือ ๑. ถาวโร ได้แก่ ขุมทรัพย์ที่ติดอยู่กับที่ เช่นที่ดินทั้งวัตถุที่เนื่องกับที่มีต้นไม้ บ้านเรือนที่อาศัย เป็นต้น ๒. ชังคโม ได้แก่ ขุมทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ เช่นปศุสัตว์และสัตว์พาหนะมีช้าง ม้า โค กระบือ เป็ด ไก่ เป็นต้น ตลอดทั้งวัตถุอื่นๆ มีรถ เรือ แก้ว แหวน เงินทอง เป็นต้น ที่โยกย้ายไปมาได้ ๓. อังคสโม ได้แก่ ขุมทรัพย์ที่ติดตัว มีศิลปวิทยา ที่บุคคลได้ศึกษาเล่าเรียนจนชำนิชำนาญจัดเจนดีแล้ว ย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งโภคทรัพย์โดยไม่รู้จักหมดสิ้น ดังสุภาษิตสุนทรภู่ว่า “มีวิชาเหมือนมีทรัพย์ อยู่นับแสน จะไปตกถิ่นฐานบ้านใดก็แคลน ถึงคับแค้นก็ยังประทังตน” และ ๔. อนุคามิโก ได้แก่ ขุมทรัพย์ที่ติดตามตนไปสู่ภพหน้า ดุจเงาตามตนฉะนั้น ธรรมดาบุคคลเราเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ก็ต้องสร้างตนสร้างตัวให้เป็นหลักฐาน ไม่ปล่อยชีวิตให้เป็นหมัน รีบสั่งสมทรัพย์ที่ตนหามาได้โดยชอบธรรมจะมากจะน้อยก็ตามควรพยายามเก็บรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ อย่าใช้จ่ายทรัพย์ในทางที่ไม่สมควร เช่น ซื้อสุรายาเมาและเล่นการพนัน เป็นต้น ให้มีสมชีวิตา เลี้ยงให้สม่ำเสมอ ให้พอดีกับรายได้รายจ่ายสมดุลกัน ให้มีมัตตัญญูตา รู้จักประมาณไม่สุรุ่ยสุร่ายจับจ่ายในที่ควรและไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ตรงกับภาษิตว่า “มีสลึงพึงบรรจงให้ครบบาท อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์ มีน้อยจ่ายน้อยค่อยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน” หากบุคคลครองทรัพย์จะรู้จักประมาณในการใช้จ่ายก็ย่อมจะได้รับประโยชน์แห่งโภคทรัพย์ตามสมควรแก่อัตภาพฯ

วิทยา จัดว่าเป็นสมบัติชีวิต ก็เพราะวิทยาการทุกแขนงที่บุคคลศึกษาเล่าเรียนชำนิชำนาญดีแล้ว ย่อมเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างมากมาย ไม่ว่ากิจการใดๆ ย่อมสำเร็จมาจากวิทยาทั้งสิ้น เป็นต้นว่า การกสิกรรม

อุตสาหกรรม และพานิชกรรม หรือหัตถกรรมต่างๆ ก็ล้วนแต่เป็นวิทยาการทั้งสิ้น เมื่อบุคคลใดมีความรู้ความชำนาญแล้ว ย่อมเป็นเครื่องมือในการดำรงให้เจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป

ความตาย จัดเป็นสมบัติของชีวิตขั้นสุดท้าย หมายถึงจุดจบแห่งชีวิต ไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ที่อุบัติมาในโลกนี้ จะต้องตายทุกตัวคนไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ แม้แต่องค์พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้สิ้นอาสวะกิเลสขาดจากสันดานยังดับขันธปรินิพพานนับประสาอะไรพวกเราจะไม่ประสพเรื่องนี้ เพื่อมิให้ทุกคนสะดุ้งหวั่นหวาดต่อความตาย พระพุทธองค์จึงทรงภาษิตไว้ว่า **“สพฺเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ มรณนฺตํ หิ ชีวตํ** ความว่า เหล่าสัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด” ชีวิตของสัตว์อันเต็มไปด้วยทุกข์แปรปรวนเผาผลาญอยู่ร่ำไป มนุษย์จึงมีความเกลียดกลัวความตายแต่เมื่อหนีไม่พ้น ก็กลับแสดงอาการเศร้าโศกระทดระทมในเมื่อมันคร่าเอาชีวิตไป พิจารณาดูแล้วน่าอนาถใจ

อันวิสัยของมนุษย์ผู้ถูก **อวิชฺชา** หุ้มห่อย่อมลุ่มหลงงมงายอยู่ในรูปกายสังขารยึดถือว่าเป็นของเราของเขา จึงพาให้เกิดความทุกข์ไม่รู้จักสิ้นสุด นักปราชญ์ผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นแจ้งชัดแล้วไม่ติดอยู่ คอยสลัดออกให้ห่างไกล โดยมาพิจารณารูปกายสังขารของมนุษย์และสัตว์ เห็นว่าตกอยู่ในสามัญญลักษณะ คือ **อนิจฺจํ** ไม่เที่ยงแท้แน่นอน **ทุกฺขํ** เป็นทุกข์ **อนตฺตา** มิใช่ตัวตน จนเกิดเบื่อหน่ายถึงความหลุดพ้นออกจากสังสารวัฏฏ์นี้ โดยทำชีวิตของตนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นเพราะมาพิจารณาเห็นธรรม คือสภาวธรรมที่แท้จริง ให้เกิดขึ้นในจิตใจของตนด้วยปัญญา จึงว่าเป็นชีวิตอันประเสริฐ สมด้วยพุทธภาษิตว่า **“โย จ วสฺสสตํ ชีเว อปสฺสํ ธมฺมมุตฺตมํ เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต.** ความว่า ก็บุคคลเมื่อไม่เห็นธรรมอันอุดม พึงเป็นอยู่ถึงร้อยปี สู้ความเป็นอยู่ของท่านผู้เห็นธรรมอันอุดม เป็นอยู่เพียงวันเดียว

ประเสริฐกว่า” ดังนี้ นี้ก็แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงต้องการชีวิตที่มีคุณภาพ

คนส่วนมากมักสนใจต่อชีวิตในเวลาเกิดกับตายนั้นมากกว่า ดังจะเห็นได้ในเวลาเกิดต้องคอยดูฤกษ์ยาม วันเดือน ปี และคอยตั้งชื่อให้เป็นสิริมงคล นอกนี้ยังมีพิธีอื่นอีก เช่น โกนผมไฟ โกนจุก เป็นต้น ส่วนเวลาตายลง ก็ต้องประกอบพิธีรีตองกันอีก เช่น พิธีเซ่นสรวงดวงวิญญาณ แล้วแต่ความเข้าใจของมนุษย์ที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ตาย นอกนี้ยังมีการแห่ประโคมดนตรี มหรสพคอยขับกล่อมเป็นการแก้ความโศกเศร้าบ้าง และพิธีอื่นอีกมาก สุดแล้วแต่ขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละชาติภาษาซึ่งปฏิบัติกันต่อๆมา แต่ชีวิตในระหว่างเกิดกับตายนี้ คนส่วนมากมักมองข้ามกันไปเสีย ปล่อยให้ชีวิตเป็นไปตามยถากรรมมากกว่า ไม่ยอมศึกษาชีวิตของตนว่า ขณะนี้เป็นอยู่อย่างไร ควรหาวิธีปรับปรุงแก้ไขหรือส่งเสริมสถานะอย่างไร ไม่ค่อยมีใครคำนึงถึง มักโยนให้ฟ้าดินอากาศจะอำนวยให้เท่านั้นและมักหลงไปในทางมิจฉาชีพอันไร้สาระ เช่นมัวสุมอยู่ในการพนันบ้างหมกอยู่ในเครื่องของเมาบ้าง มัวสนุกสนานร้องรำทำเพลงเข้าทำนองเช้าเฮเย็นเฮ เที่ยวเตร่คบเพื่อนฝูงที่เป็นพาลเกเรจนถอนตนไม่ออก เลยเสียผู้เสียคนไปมากต่อมาก ยิ่งผู้หนักแน่นอยู่ในการพนันขันต่อก็เห็นว่าเป็นอาชีพที่เบา ไม่ต้องตรากตรำลำบาก เพียงแต่นั่งคิดนอนคิดแต่จะได้ฝ่ายเดียวที่เรียกว่า สร้างวิมานบนสวรรค์ เลยมองไม่เห็นคุณค่าของทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความลำบาก คิดแต่เอาความสนุกของตนไปวันหนึ่งๆ ไม่ค่อยเหลียวแลครอบครัวของตน คิดแต่จะเอาชนะเขาและร่ำรวย ในที่สุดผลสุดท้ายก็สิ้นประดาตัวล่มจมจนไม่มีวันกลับคืนได้ มีมากต่อมาก ส่วนผู้ที่เป็นนักเลงผู้หญิง ก็มัวแต่สนุกสนานอย่างเดียวไม่คำนึงถึงความทุกข์อันเป็นภัยอันตรายมาสู่ตน ขอให้สนุกอย่างเดียวเป็นพอ แต่ความจริงเป็นเรื่องที่ขมขื่นแท้ๆ เข้าตำราว่า “รักสนุกทุกข์ถนัด” นั่นเอง ส่วนบุคคลผู้คบค้า

สมาคมกับคนชั่วเล่า ก็ยิ่งพาตัวให้ล่มจมดิ่งลงสู่ห้วงแห่งหายนะความเสื่อมโทรม ทั้งชื่อเสียงและโภคทรัพย์สมบัติ เพราะคนพาลย่อมประพฤติตนเป็นคนเลว ไม่รักที่จะสร้างฐานะของตนให้ดีขึ้น มีแต่จะทำความเสียหายเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น คอยเบียดเบียนล้างผลาญผู้อื่นอยู่เสมอ ผู้ใดคบค้าสมาคมกับคนพาลแล้วมีชีวิตรังแต่จะอับเฉา เข้าตำราว่า “คบคนพาลๆ พาไปหาผิด หรือคบคนชั่วพาตัวยากจนเสื่อมจากมรรคผลนิพพาน”

ชีวิตของคนเราในท่ามกลางนี้แหละสำคัญนัก ควรสนใจกันให้มาก ดำเนินด้วยกุศโลบายอันแยบคายให้รู้ว่าขณะนี้เรามีความเสื่อม หรือความเจริญ ควรส่งเสริมหรือควรแก้ไข วางมาตรฐานลงไปเช่นนี้ ก็จะดำรงสถานะของชีวิตไว้ได้ และควรดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวม จึงนับเป็นชีวิตที่ถูก ถึงแม้ตายก็ไม่เสียดายชีวิตของตนเอง ดังนั้นจึงขอจบลงด้วยสุภาษิตว่า “คนเราเกิดมาชีวิตเดียว ตายหนเดียวน่าเปลี่ยวจิต ถ้าตายผิดคิดตายใหม่ จะได้รึ ?

พระธรรมเทศนา เรื่อง วันอาสาฬหบูชา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
ปูชา จ ปูชะนียานํ เอตมฺมํคล มุตฺตมํ

บัดนี้ จะได้แสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาและสัมมาปฏิบัติสืบต่อไป

ด้วยวันนี้ เป็นวันอาสาฬหปุณณมีดิถีเพ็ญแห่งอาสาฬหมาสบูชา เป็นวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือ เป็นการเกิดขึ้นแห่งสังฆรัตนะ เป็นวันที่ พระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาพระธรรมจักรกัปปวัตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ โกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม ขอบรรพชาอุปสมบท พระองค์ทรงประทานอุปสมบทด้วยวิธี **เอหิ ภิกขุ อุปสมฺปทา** และเป็นผู้ประกาศสัจธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งได้ตรัสรู้แล้ว ให้ปรากฏเด่นชัด เพราะมีผู้ตรัสรู้ตามสิ่งเหล่านี้ ได้ปรากฏขึ้นในอดีตกาล ซึ่งคล้ายกับวันนี้ และได้เวียนมาครบรอบปีอีกครั้งหนึ่ง ทั้งเป็นวันใกล้วันวัสสูปนายิกา คือการเข้าจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เป็นต้นไป จะได้ขยายเนื้อความแห่งพระธรรมเทศนาให้วิตถารนัยกว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อเป็นข้อสะกิดใจท่านผู้ฟังให้เกิดอนุสสติภาวนาต่อไป

ในอดีตกาล องค์สมเด็จพระวิชิตมารสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อได้บรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เสด็จออกจากร่มไม้อัสสถพฤกษโพธิ์ไบไปทรงพักผ่อนพระวรกายเพราะทรงตรากตรำบำเพ็ญมานานถึง ๖ ปี แล้วเสด็จไปประทับยังสัตตมหาสถาน ๗ แห่งๆละ ๗ วัน มีร่มไม้อชปาลนิโครธ เป็นต้น รวมเป็นเวลา ๔๙ วัน ในขณะที่ทรงพักผ่อนอยู่นั้นทรงใคร่ครวญถึงพระธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้แล้ว ว่าเป็นธรรมอันลึกซึ้ง ยากที่ผู้ใดผู้หนึ่งจะตรัสรู้ได้ ทรงท้อพระหฤทัยในอันจะแสดงธรรมโปรดมวลมนุษย์

แต่เมื่อมาพิจารณาถึงอุปนิสัยของสัตว์แล้วเทียบกับดอกบัว ๔ เหล่าก็ทรงได้เห็นชัดว่าสัตว์บางจำพวกเมื่อได้ฟังธรรมแล้ว สามารถบรรลุมรรคผลได้โดยพลัน เหมือนดอกบัวที่ขึ้นพ้นน้ำเมื่อได้รับแสงพระอาทิตย์อุทัยก็บานในวันนี้ บางจำพวกได้ฟังแล้วชี้แจงให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ก็จะบรรลุได้เหมือนดอกบัวที่กำลังจะโผล่ขึ้นมาจะบานในวันพรุ่งนี้ บางจำพวกพอแนะนำให้เข้าใจได้เหมือนดอกบัวพ้นจากเปือกตมก็อาจจะบานได้ในวันต่อๆ ไป บางจำพวกถึงจะแนะนำเท่าไรก็ไม่อาจจะรู้ได้ เหมือนดอกบัวที่จมอยู่ในเปือกตมไม่นานก็จะตกเป็นภักษาหารแห่งเต่าและปลาฉะนั้น

เมื่อทรงทราบอุปนิสัยของสัตว์ดังนี้แล้ว จึงปรารภผู้ที่จะฟังพระธรรมเทศนาต่อ เบื้องแรกทรงปรารภอาฬารดาบสและอุทกดาบส สองคณาจารย์ที่พระองค์ไปทรงศึกษาครั้งแรก แต่บังเอิญท่านทั้งสองสิ้นชีวิตไปเสียก่อน จากนั้นจึงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ซึ่งเคยอุปฐากพระองค์เมื่อทรงทำทุกกรกิริยา จึงทรงเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ครั้นเสด็จไปถึงพวกปัญจวัคคีย์ แลเห็นแล้วก็ไม่เลื่อมใส พากันนัดหมายกันว่าไม่ต้องลุกขึ้นยืนรับ เพียงจัดอาสนะไว้ ถ้าท่านปรารถนาจะนั่งก็ให้นั่งเถิด เมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปถึงแล้ว การนัดหมายกันก็ลืมไปหมดต่างก็พากันลุกขึ้นยืนรับแต่ใช้วาจาโอหังว่า **อาวุโส** แทน แสดงว่าไม่มีความคารวะ เมื่อได้โอกาสพระพุทธองค์จึงทรงตรัสเตือนว่า บัดนี้เราได้บรรลุอมฤตธรรมแล้วเราจักแสดงธรรมแก่ท่าน พวกปัญจวัคคีย์ก็นิ่งเฉยเสีย ภายหลังพระพุทธองค์ตรัสอีกถึงสองสามครั้งปัญจวัคคีย์พราหมณ์จึงรู้สึกว่า คำพูดเช่นนี้เรามิได้ยินมาก่อนเลย เมื่อได้ฟังก็อัศจรรย์ใจจึงพร้อมกันรับฟังธรรม พระพุทธองค์จึงทรงยกเอาธรรมคือ ที่สุด ๒ อย่าง อันบรรพชิตไม่ควรเสพ คือ **กามสุขัลลิกานุโยค** การประกอบตนให้พัวพันอยู่ในกามารมณ์อันพาให้ลุ่มหลงเพลิดเพลิน **อัตตกิลมัตถานุโยค** การประกอบตนด้วยการทรมานร่างกาย

ให้เหน็ดเหนื่อยเปล่า ไม่ใช่ทางแห่งการบรรลุมรรคผล ทั้งสองอย่างนี้เป็นธรรมอันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชนผู้แน่นหนาด้วยอาสวะกิเลส ไม่ใช่ของพระอริยะเจ้า เป็นของบรรพชิตไม่ควรเสพ ทรงตรัสพระธรรมอันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือทางสายกลางไม่หย่อนยานเกินไปและไม่ตึงเกินไป โดยเปรียบกับพิณ ๓ สาย ถ้าตึงนักมักขาด ถ้าหย่อนนักอาจไม่เป็นเสียง เมื่อไม่หย่อนไม่ตึงพอปานกลางก็จะได้สำเนียงอันไพเราะ เมื่อปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ตั้งใจสดับรับฟังธรรมแล้วพระพุทธองค์จึงยกเอาอัฏฐังคิกมรรค ๘ ประการ อันเป็นทางสายกลางขึ้นแสดง คือ

สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ เห็นอริยสัจจ์ ๔ คือ เห็นทุกข์ เห็นสมุทัย, คือเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ ประการ คือ **กามตัณหา** ตัณหาในความรักความใคร่ในวัตถุกาม **ภวตัณหา** ตัณหาติดอยู่ในภพในชาติ **วิภวตัณหา** ตัณหาอันปราศจากภพ เห็นนิโรธ ความดับทุกข์ และเห็นมรรค คือ ทางดำเนินไปสู่ความพ้นทุกข์

สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือ ดำริไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางกาย วาจา ใจ ดำริไม่คิดอาฆาตพยาบาทจองเวรแก่ผู้อื่นล้วนแต่มีใจเมตตาเอ็นดูสงสารผู้อื่นอันเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่คิดคิดอิจฉาพยาบาท เป็นต้น และดำริคิดที่จะออกบวชเพราะการบวชเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น

สัมมาวาจา คือการเจรจาชอบคือเว้นจากการพูดเท็จพูดแต่ความจริง เว้นจากการพูดส่อเสียดอันจะพาให้แตกร้าวสามัคคี พูดแต่วาจาสมานมิตรไมตรีต่อกัน

สัมมากัมมันตะ การทำงานชอบ คือ เว้นจากการทำงานที่ผิดศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง เช่น ลักขโมยทรัพย์สิ่งของๆ ผู้อื่น ประพฤติผิดในกาม คือไม่เบียดเบียนชีวิตทรัพย์สินและสามีภรรยาของผู้อื่น

สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตชอบ คือ ไม่หลอกหลวงเขามาเลี้ยงชีพ โดยเฉพาะผู้ประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา จะต้องเว้นจากการค้าขายที่ไม่ชอบธรรม ๕ คือ ค้าขายมนุษย์ ค้าขายเนื้อสัตว์และสัตว์ที่มีชีวิตที่จะพึงฆ่าเป็นอาหาร ค้าขายยาพิษและยาเสพติดให้โทษ น้ำเมา และค้าขายสัตราวุธ เป็นต้น

สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือ เพียรละบาปอกุศล เพียรบำเพ็ญบุญกุศล

สัมมาสติระลึกชอบได้แก่สติเบื้องสูงที่ต้องใช้พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรมอันปรากฏเฉพาะหน้าไม่หลงใหลไปว่า เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ให้เห็นเป็นเพียง กาย เวทนา และธรรมเท่านั้น จนพาให้เกิด

สัมมาสมาธิ คือ ตรึงอยู่ในองค์ฌานทั้ง ๔ คือ วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตาจิต คือ มีอารมณ์อันหนึ่งอันเดียว

เมื่อปัญจวัคคีย์ได้ฟังธรรมแล้ว โกณฑัญญพราหมณ์ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมที่เรียกว่า **ธรรมจักษุ** อันได้แก่ **โสดาปัตติผล** คือ เห็นว่า **"สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมดับไปตามธรรมดา"** โกณฑัญญะได้เห็นก่อนกว่าผู้อื่น พระพุทธองค์ได้ทรงทราบวาระจิตของโกณฑัญญะว่า เป็นผู้รู้ ผู้เห็นธรรมนี้ จึงเรียกว่า **"อัญญาโกณฑัญญะ"**เมื่อได้เห็นธรรมแล้วจึงทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์จึงทรงประทาน เอหิ ภิกฺขุ อุปสมฺปทา ว่า **"ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้วท่านจงประพฤติพรหมจรรย์ที่สุดแห่งทุกข์ทั้งสิ้นเถิด"**

ในขณะนั้นเองพระอัญญาโกณฑัญญะได้อุปสมบทสำเร็จแล้ว สถาบันพระสงฆ์ก็เกิดขึ้น ยังพระรัตนตรัย คือ **พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** ให้บังเกิดขึ้นในโลกเป็นครั้งแรก

การที่ชาวพุทธมาทำการบูชาพระรัตนตรัยในโอกาสนี้ได้ชื่อว่าบูชาในสิ่งที่ควรบูชา เพราะพระรัตนตรัย หมายถึง **พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ** การบูชาพระรัตนตรัยนั้นย่อมบังเกิดความอุดมมงคลแก่ผู้ได้บูชา สมดังเทศนานัยที่ยกไว้ในเบื้องต้นนั้นว่า **ปูชา จ ปูชะนียานํ เอตมฺมํคล มุตฺตมํ** การบูชาในสิ่งที่ควรบูชานี้ เป็นมงคลอันอุดมสูงสุดในชีวิตของตน

อนึ่ง ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือนนี้เป็นต้นไปจนครบไตรมาส ๓ เดือน เป็นโอกาสที่พระภิกษุสงฆ์อธิษฐานจำพรรษาตามพระบรมพุทธานุญาต ซึ่งจะเข้าอยู่จำวัดทุกวัดวาอาราม ต่างก็ตั้งหน้าบำเพ็ญสมณธรรมตามหน้าที่ เช่น การศึกษาเล่าเรียน เจริญเมตตาภาวนาตามหน้าที่ของพระ บ้างก็สมานธุดงค์วัตรเป็นการอัธยาศัยจิตใจให้ห่างจากกิเลส เครื่องเศร้าหมอง ทำจิตให้ผ่องใสสมกับเป็นทักขิเณยยบุคคลอันควรแก่การถวายสักการะของพุทธศาสนิกชนต่อไป

นับเป็นโอกาสอันดีที่พุทธศาสนิกชนจะได้ถวายอุปถัมภ์แก่พระภิกษุสามเณรผู้ปฏิบัติศาสนธรรมจะได้มีกำลังเสริมสร้างรากฐานพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไปชั่วกาลนาน

ท่านสาธุชนพุทธบริษัททั้งหลาย เมื่อได้สดับรับฟังธรรมบรรยายนี้แล้ว จงพากันมามนสิการโดยแยบคาย แล้วนำเอาธรรมคำสั่งสอนไปประพฤติปฏิบัติทำใจของตนให้สะอาด ให้สว่าง และให้สงบ ในที่สุด เพราะความสงบเป็นบ่อเกิดแห่งความสุขอย่างจริงจัง สมดังพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า

นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ

"ความสุขอันอื่นนอกจากความสงบไม่มี"

ขอยุติพระธรรมเทศนาลงคงไว้เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

คำอวยพรวันขึ้นปีใหม่ ๒๕๔๑

ในศุภดิถีขึ้นปีใหม่ ๑ มกราคม ๒๕๔๑ ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น ๔ ค่ำ เดือนยี่ (๒) ปีขาล จุลศักราช ๑๓๕๙ ได้เวียนมาครบรอบอีกครั้งหนึ่ง ประชาชนชาวไทยต่างก็แซ่ซ้องสาธุการมีความปีติโสมนัสยินดีที่ตนพาเอาร่างกายที่ประดุจดั่งเรือผ่าข้ามร่องมรสุมโรคาพยาธินานาประการมาได้ตลอดปี ๒๕๔๐ แม้ว่าคนจะเอาชนะต่อโรคภัยไข้เจ็บมาได้ก็จริง แต่เหตุการณ์ผันผวนของชีวิตที่ต้องมากระทบกระทั่งต่อสภาพความเป็นอยู่คือการที่เศรษฐกิจของชาติไม่มั่นคงแน่นอน การแลกเปลี่ยนซื้อขายเงินตราต่างประเทศไม่แน่นอน ทำให้การค้าการส่งออกไม่สะดวกทำให้การเงินภายในประเทศขาดแคลนการค้าขายไม่คล่องตัวจึงทำให้ประชาชนที่เคยกินเคยใช้อย่างสะดวกสบายต้องหยุดชะงักลงเกิดความเดือดร้อน เพราะความขาดแคลนทรัพย์สินทองเมื่อถูกฉาตภัย คือ ความหิวเข้าครอบงำจึงหันมาประกอบอาชีพในทางมิจฉาชีพมากขึ้น ทำให้ประชาชนผู้มีความบริสุทธิ์ใจถูกลักขโมยปล้นจี้มากขึ้นโดยลำดับ กลายมาเป็นปัญหาสำคัญของสังคมในปัจจุบัน

เมื่อมาประสบกับเหตุการณ์เช่นนี้ ก็ต้องพยายามแก้ไขด้วยการประหยัดทรัพย์สินเงินทอง รู้จักประมาณในการใช้จ่าย พยายามตัดทอนสิ่งที่ฟุ่มเฟือยออก ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็นแก่ชีวิต ที่ล่วงแล้วประชาชนไม่ค่อยรู้จักประมาณ มีแต่ใช้จ่ายกันอย่างฟุ่มเฟือย แถมมีการใช้รถราเป็นพาหนะอย่างฟุ่มเฟือยอีกด้วย ดังนั้นประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าจะต้องรัดเข็มขัดกันเพราะถึงเวลาแล้วที่จะต้องรู้จักประมาณในการใช้จ่าย สิ่งใดที่ไม่จำเป็นก็อย่าซื้อถือหลักของการประหยัดในการจับจ่ายเงินทอง และควรขวนขวายหาสิ่งของที่เคยใช้แล้วกลับมาซักฟอกให้สะอาดแล้วนำมาใช้ทดแทนกันไปก่อน เพราะเครื่องนุ่งห่มที่มีอยู่ใช้กันอย่างฟุ่มเฟือย บางคนมีอยู่นับเป็นสิบๆ ชุด

เมื่อทำได้ก็เป็นการประหยัดไปในตัว ส่วนการกินอยู่ของประชาชนนั้น สมควรจะประกอบอาชีพตามแบบแผนของบรรพบุรุษ ที่ท่านเคยทำมาหากินเลี้ยงลูกเลี้ยงหลาน เช่น การทำไร่ทำสวน ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร ทำสวนครัวภายในบ้านของใครของมัน แม้จะมีที่ดินหลงเหลืออยู่สักศอกสักวาก็สามารถปลูกผักกาด ผักชี พริก มะเขือ ตะไคร้ เป็นต้น อย่าให้ที่ดินว่างเปล่า จงนึกถึงในสมัยรัฐบาลของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะคับขันเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาหรือสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประชาชนเกิดระส่ำระสายเพราะภัยสงครามเกิดความอดอยากข้าวยากหมากแพง ผลสุดท้ายประชาชนระดมกันทำสวนครัวเลี้ยงสัตว์ ทำกันทุกครัวเรือน สามารถทำให้เศรษฐกิจเฟื่องฟูขึ้นมาได้โดยไม่ปล่อยให้เวลาผ่านไปเปล่าประโยชน์ ทุกวันนี้ประชาชนของชาติถูกผลกระทบกระเทือนกับค่าครองชีพที่สูงมาก เพราะเศรษฐกิจของชาติประสบกับความล้มเหลว กำลังอยู่ในระหว่างการแก้ไขวิกฤตการและหัวเลี้ยวหัวต่อประชาชนจะต้องพึ่งพาตนเองให้มาก ต้องมีความอดทนต่อความทุกข์แสนสาหัสที่กำลังเกิดขึ้นอยู่นี้ อย่าได้ประมาทมัวเมาเพลิดเพลินลุ่มหลงอยู่ในอบายมุข ต้องลุกขึ้นประกอบหน้าที่การงานและทำอย่างไรจึงจะสามารถประทังชีวิตให้รอดพ้นจากฉาตภัยที่กำลังครอบงำอยู่นี้ ให้เบาบางลงได้บ้างขอให้ช่วยกันคือช่วยกันทำให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

อนึ่ง คนเราโดยมากมักคลุกคลีอยู่กับหน้าที่การงานจนไม่มีโอกาสได้ศึกษาหาความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ทำจิตใจเลื่อนลอยไม่หนักแน่น เมื่อประสบกับสิ่งที่เป็นอุปสรรคมักจะท้อถอยไม่เข้มแข็ง แต่เมื่อได้ศึกษาเล่าเรียน รู้จักบาปบุญคุณโทษประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ ก็จะทำใจให้มั่นคงปลูกฝังศรัทธาปสาทะ ให้เกิดขึ้นเป็นพลังจิตใจ ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงนำเอาหลักธรรมคำสอนเป็นข้อๆ มาไว้ในท้าย

เล่มของหนังสืออวยพรปีใหม่ เพื่อผู้ได้รับหนังสือจะได้นำไปอ่านเพื่อศึกษาหาความรู้เล็กๆ น้อยๆ คงจะเป็นประโยชน์แก่ท่านไม่มากก็น้อย

ในศุภมงคลแห่งวันขึ้นปีใหม่ ๒๕๔๑ ขออำนวยอวยพร โดยขออ้างอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า กับทั้งอำนาจบุญตบะเดชะของพระพุทธปฏิมาพระเจ้าตนหลวง ทุ่งเอี้ยงเมืองพะเยาขอจงอภิบาลปกป้องรักษาพุทธบริษัททุกถ้วนหน้า ให้พ้นจากโรคาพยาธิภัยพิบัติทั้งปวง และขอให้พุทธศาสนิกชน ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ เป็นต้น ขอจงประสบด้วยจตุรพิธพรชัยทั้ง ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกทิพพาราตรีกาลทุกเมื่อเทอญ

หลักธรรมคำสอน

๑. การเกิด นั้นหมายเอาการเกิดของมนุษย์และการเกิดของสัตว์ที่เป็นฝ่ายอุปาทินนกสังขารที่มีจิตวิญญาณครอง ส่วนที่เป็นอนุปาทินนกสังขารที่หาวิญญาณมิได้ ได้แก่ ต้นไม้ ภูเขา เป็นต้นนั้น จะยกไว้ก่อน จะหันมาพูดเรื่องมนุษย์ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในโลกนี้ การเกิดของสัตว์นั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า เพราะอาศัยปัจจัยคืออวิชชา ได้แก่ ความไม่รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ คือ ไม่รู้จักทุกข์ ไม่รู้จักสมุทัย ไม่รู้จักความดับทุกข์ และไม่รู้จักหนทางที่จะไปสู่ความดับทุกข์ อาศัยปัจจัยดังกล่าวจึงพาให้สัตว์โลกเกิดและกระทำกรรมชั่ว ทำให้มีดมนอนธกาลเชื่อมติดต่อกันไปไม่รู้จักจบที่เรียกว่า เวียนตายเวียนเกิดอยู่อย่างนี้ตลอดไป แต่การเกิดของสัตว์นั้นขึ้นอยู่กับกรรมที่ทุกคนกระทำทุกวันเวลานาที ถ้าทำกรรมดีเรียก กุศลกรรม ย่อมทำให้สัตว์เกิดมาดีมีความเจริญรุ่งเรืองทุกๆ ด้าน ถ้าตรงกันข้ามคือทำชั่วเสียหายเรียก อกุศลกรรม ผู้ทำกรรมเช่นนี้ก็จะส่งผลให้ได้รับความทุกข์กายทุกข์ใจ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าหมุนเวียนกันไปไม่มีที่สิ้นสุด

๒. การดำรงชีวิต ชีวิตคือ ความเป็นอยู่ตามสถานะหรือตามสภาพการเกิดมา บางครั้งก็มีความสุขเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า เพียบพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติอุดมสมบูรณ์ไม่เดือดร้อน ได้รับเกียรติยศยกย่องจากชุมชน เพื่อนฝูงบริวารไปไหนก็ได้รับการต้อนรับจากเพื่อนฝูง ไม่มีภัยอันตรายเรียกว่าชีวิตมีความสุข เพราะมีปุพเพกตปุญญตา มีอัตตสัมมาปณิธิ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เคยได้สร้างสมอบรมมา

ส่วนบุคคลเกิดมามีชีวิตการเป็นอยู่พอประมาณไม่ร่ำรวยแต่ก็ไม่เคยอดอยากพอมีพอกิน มีทรัพย์สมบัติพอประมาณ อยู่ด้วยความผาสุก มีอาชีพที่ชอบไม่ประกอบมิจฉาชีพ ก็ยังพออยู่ได้ในสังคม อยู่พอประมาณ กินพอประมาณ ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยกำลังวิชาความรู้ของตน ก็มีความสุขใจได้เช่นกัน เรียกว่า มัชฌิม ปานกลาง

ส่วนบุคคลดำรงชีวิตด้วยความแร้นแค้นก็มีไม่น้อยทีเดียว ที่ต้องผจญกับความทุกข์ยากลำบาก เพราะบุคคลเช่นนี้ได้สั่งสมบุญมาน้อยตั้งแต่ปุพพชาติ ก็ย่อมได้รับผลตามวิบากกรรม กลายเป็นคนน่าสงสารมาก แม้จะได้รับอุปการะจากประชาชนผู้มีเมตตามิได้ขาดก็ตาม ทำให้เขาพอมีพอกินไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น เพราะขาดปุพเพกตปุญญตา คือไม่ได้สั่งสมบุญมาก่อนหรือสร้างมาน้อย พิจารณาดูนอกจากมิได้สร้างกรรมดีมา บางคนยังประกอบกรรมกระทำความชั่ว เป็นคนไร้ศีลธรรมไม่เคยมีศรัทธาต่อศีลธรรมก็มีอยู่มาก จึงดำรงชีวิตอย่างแร้งแค้น

๓. หน้าที่การงาน ในที่นี้วางไว้อย่างกว้างขวาง เพราะบุคคลทุกประเภทจะต้องทำหน้าที่ เช่น พ่อแม่มีหน้าที่ปกครองลูกๆ ปกครองทรัพย์สมบัติทั้งหน้าที่อบรมสั่งสอนบุตรธิดาของตนให้เป็นลูกที่ดีขวนขวายแสวงหาทรัพย์สมบัติมรดกไว้ให้บุตรธิดาไว้เป็นทุนการศึกษาเล่าเรียนเป็นต้น ยังให้การศึกษาอบรมบุตรธิดา ให้รู้ขนบธรรมเนียมศีลธรรม

วัฒนธรรมสืบทอดต่อไป นอกจากนี้ เช่น ตำรวจก็ต้องทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ ทหารก็มีหน้าที่เป็นรั้วป้องกันประเทศชาติมิให้หมู่ปัจจามิตรเข้าย่ำยีได้ แม้พระสงฆ์องค์เจ้าก็มีหน้าที่ทรงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นพุทธบิดรของพระสาวก ทั้งมีหน้าที่ประกาศศาสนาเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ละทิ้งความชั่วทางกาย วาจา ใจ แล้วปลูกศรัทธาความเชื่อ ความเลื่อมใสให้แก่พุทธศาสนิกชนเพิ่มพูนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ บุคคลทุกหมู่เหล่าล้วนแต่มีหน้าที่กันทุกคน แล้วแต่ตำแหน่งหน้าที่นั้นๆ เมื่อมีหน้าที่ก็มีอำนาจวินิจฉัยตัดสิน

๔. ฐานะความเป็นอยู่ตามชั้นภูมิ ฐานะของคนเราย่อมแตกต่างกันออกไป ตามชั้นภูมิของวิชาความรู้ความสามารถหลายๆ ด้าน เช่น ผู้มีภูมิปัญญาดีมีความฉลาดรอบรู้ ย่อมสามารถสร้างฐานะของตนเองให้สูงเป็นนักปราชญ์บัณฑิตประกอบกิจการที่สูงส่ง เป็นหัวหน้ารับผิดชอบงานในหน้าที่ที่สำคัญๆ ของสังคม ส่วนผู้ที่มีภูมิปัญญาน้อยความสามารถก็น้อยการมีตำแหน่งหน้าที่ก็ลดหย่อนลงไปตามสถานะที่จะทำได้ ส่วนผู้ที่มีภูมิปัญญาต่ำไม่สามารถบริหารงานสำคัญได้ก็ทำตามกำลังปัญญาของตน ยังมีสิ่งแตกต่างกันไปอีกเยอะ ต้องอาศัยบุญวาสนาที่ได้สร้างมาน้อยทำอะไรมักไม่สมฐานะของตน เข้าทำนองความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ก็ยังมีปรากฏอยู่ในโลกนี้ถมไป เพราะบุญวาสนาเป็นเรื่องสำคัญอยู่ไม่น้อยที่สามารถเสริมฐานะของคนให้ดีได้

๕. ความสุข ท่านแบ่งไว้เป็นสองนัย คือ กายิกสุข คือสุขกาย เจตสิกสุข คือสุขทางจิตใจ กายเป็นสุข คือมีร่างกายสมบูรณ์ มีสุขภาพมั่นคงแข็งแรง มีพลานามัยสมบูรณ์ ทั้งมีสติปัญญาดี ประกอบการอาชีพที่ดี มีทรัพย์สินเงินทองสามารถตั้งตัวได้เป็นปึกแผ่นแน่นหนาไม่อดอยาก ทั้งเป็นผู้มีเกียรติสังคมยอมรับนับถือ มีพวกบริวารมาก ทำให้เกิดความสุขทางกาย ส่วนสุข

ทางจิตใจ หมายเอาใจเป็นสุขอันเกิดจากธรรมปีติ ความแช่มชื่นเบิกบาน ไม่หลงใหลใฝ่ฝันในทางบาปอกุศล ตั้งตนให้ดำรงมั่นอยู่ในศีลในธรรม กระทำสิ่งชอบ ยึดหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแนวทางแห่งการดำรงชีวิต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น สัตว์อื่น มีจิตเต็มไปด้วยเมตตา กรุณา แผ่ไพศาลให้กว้างออกไปทั่วถึงสรรพสัตว์ เรียกว่า สุขใจ

๖. ความทุกข์ คือสภาพที่ทนได้ยาก ๒ คือ กายิกทุกข์ ทุกข์ทางกาย เจตสิกทุกข์ ทุกข์ทางใจ เหตุเกิดแห่งทุกข์มี ๓ ประการ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ตามหลักของอริยสัจ ๔ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ แยกออกเป็นประเภท ดังนี้

กามตัณหา ความทะเยอทะยานอยากเพราะความใคร่ด้วยอำนาจของวัตถุกาม คือ รูปงาม เสียงที่ไพเราะเพราะพริ้ง กลิ่นที่หอมหวนชวนสูดกลิ่น รสที่ถูกปากถูกลิ้นอร่อยไม่รู้จืดจาง ความกระทบถูกต้องเย็นร้อนอ่อนแข็งเข้ามาสัมผัสกับร่างกายแล้วเกิดราคะกำหนัด ธรรมารมณ์ที่ถูกอกถูกใจพาให้เกิดกำหนัดยินดี

ภวตัณหา การประสบกับโลกาภิวัฒน์เช่นทุกวันนี้อย่างกว้างใหญ่ไพศาล ประดับด้วยแสงสีพรรณหลายหลาก เห็นสถานอันรื่นรมย์ที่เขาประดับตกแต่งไม่รู้จักเบื่อหน่าย เพลิดเพลินไปตามแสงเสียงนั้นทั้งกลางวันกลางคืน เห็นเครื่องนุ่งห่มที่มีสีสันพรรณหลากหลายสวยงาม แต่งเนื้อแต่งตัวมีหลายแบบหลายแผนโก้เก๋หรูหรา มีรถราหลายชนิดขับวิ่งรวดเร็วทันใจหลายยี่ห้อ โลกผลิตออกมาแข่งขันอยู่ในปัจจุบัน จนพาให้ทุกคนมัวเมาเพลิดเพลินละเลิงหลงติดอยู่ในภพในชาติที่เกิดมา ไม่อยากจะพลัดพรากไปเพราะละเลิงหลงกับโลกจนไม่อยากแก่เจ็บตาย

วิภวตัณหา เกิดจากความไม่สมหวังหลายประการ เช่น เป็นโรคเรื้อรังไม่รู้จักหายจนไม่มีโอกาสประกอบทำมาหาเลี้ยงชีพทั้งตัวเองและผู้อื่น การประสบภัยพิบัติอันตรายจนเสียรูปโฉม ไม่มีทางเยียวยาแก้ไขเกิดในโลกกว้างไม่มีโอกาสจะประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ เพราะขาดคุณสมบัติไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ ขาดความสามารถตกยากลำบากหากินไม่พอเลี้ยงท้องเลี้ยงไส้อาศัยเพื่อนบ้านกินอยู่ไปวันๆ จะรับจ้างทำงานสุขภาพก็ไม่แข็งแรง อยู่อย่างแร้งแค้นหมดที่พึ่งจนถึงกระทำอัตตวินิบาตกรรมแก่ตัวเองอีกจำพวกพวกมีความรักไม่สมหวัง เกิดอกหักเพราะพลั้งพลาดสิ่งที่ตนรักชอบใจแต่สิ่งนั้นไม่อำนวยให้ เกิดเสียอกเสียใจระทดระทมจิตใจเห็นโลกหน้าสบายกว่าถึงกับยอมปลิดชีพของตนเอง พวกนี้เกิดจากวิภวตัณหาเข้าครอบงำแก้ไม่ได้ไม่รู้จักปล่อยวางคิดจนตัวตาย

กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ล้วนแต่เป็นตัวเหตุแห่งทุกข์ทั้งสิ้น เมื่อทุกข์เกิดแก่ผู้ใดก็ต้องค้นคว้าหาเหตุก่อน ใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาถึงสาเหตุก่อน เมื่อรู้ว่าเกิดขึ้นเพราะสิ่งนี้ก็ใช้อุบายแก้ไขหรือใช้ความอดทนอดกลั้นต่อเหตุแห่งทุกข์และพยายามแก้ไขตัวเหตุให้เบาบางลง แม้จะไม่สามารถตัดได้ก็ใช้วิธีการอดทน ไม่คิดสั้นให้คิดยาวๆ ก็จะพอประทังความทุกข์ได้บ้าง เช่น แก้ความขาดแคลนข้าวของทรัพย์สินเงินทองก็พยายามแสวงหา ทั้งให้รู้ประมาณการกินการอยู่ให้สมแก่สถานะของตน ทำเช่นนี้ก็พอจะประทังความทุกข์ยากลำบากได้ไปชั่วระยะหนึ่ง นานไปก็จะดีขึ้น

๗. ความขยัน เป็นคุณธรรมของผู้ประกอบการงานในหน้าที่ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ ตำรวจ ทหาร พลเรือน ผู้มีหน้าที่ประกอบการงานทุกระดับทุกชั้นวรรณะ จะต้องมีความขยันหมั่นเพียรพยายามทำหน้าที่ของตนๆ ให้สมบูรณ์แบบมิให้ขาดตกบกพร่อง อาศัยความขยันมานะบากบั่นไม่อ้างความร้อน ความหนาว ความหิว และความกระหายเข้ามาเป็นเครื่องบังหน้าพาให้เกิดอุปสรรคต่อหน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบอยู่ จนพาให้

อากูลคั่งค้างไม่สำเร็จ ความขยันจึงเป็นคุณธรรมเสริมสร้างคุณค่าของสังคม จึงเป็นพื้นฐานอันมั่นคงของสังคมสืบไป

๘. **ความอดทน** เป็นตบะธรรมสำหรับเผาผลาญสังกิเลสธรรม ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแก่พระอรหันตสาวกในวันมาฆบูชาว่า ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา ขันติเป็นธรรมเผาผลาญบาปอกุศล ดังนี้ ลักษณะของการอดทนมี ๓ ประการ คือ อดทนตรากตรำลำบาก อดทนต่อความกระทบกระทั่งทางกาย วาจา อดทนต่อทุกขเวทนาแสนสาหัส ทั้ง ๓ นี้เป็นความหมายของคำว่า ความอดทน

คนเราขณะทำการงานไม่ว่างานเกษตรกรรม กสิกรรม พาณิชยกรรม รวมแล้วงานที่ต้องตรากตรำลำบากในความกระทบกับความร้อน ความหนาว แดด ลม ฝน อันเป็นอุปสรรคเข้ามากระทบทำการงานไม่สะดวกเท่าที่ควรจนทำให้เวลานาทีต้องคลาดเคลื่อนไม่ตรงต่อวันเวลา ทำให้เสียผลประโยชน์จะพึงได้พึงมี ผู้ขาดความอดทน ทำใจท้อถอย ทำไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยทำบ้างขาดบ้างทำให้งานเกิดลุ่มๆ ดอนๆ เป็นไปไม่สม่ำเสมอต้องปล่อยปละละเลยจนสูญเสียในที่สุด ด้วยเหตุนี้ทุกคนควรปลูกฝังขันติธรรมไว้มั่นคงดำรงมั่นต่อสู้อุปสรรคต่อไป

ทนเจ็บใจ คนเราเมื่ออยู่ด้วยกันในสังคมหนึ่ง มีบิดา มารดา สามี ภรรยา บุตร ธิดา ลูกจ้าง ทำงานการอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก ต่างคนต่างคิดที่ เรียกว่า นานาจิตตัง การคิดเป็นนิสัยของบุคคลจะอยู่เฉยๆ ไม่ได้ แต่ถ้าความคิดเป็นไปในทำนองเดียวกันไม่ขัดแย้งกัน เป็นไปได้ยากที่สุดจะต้องมีถูกต้องเป็นบางครั้ง ขัดกันเป็นบางคราว แต่ถ้ารู้สึกสำนึกไตร่ตรองพิจารณาโดยรอบคอบแล้วก็จะคลี่คลายไปในทางที่ถูกที่ควร ทั้งนี้ก็ด้วยอาศัยความอดทนไม่ผลุนผลันนึกให้มากคิดให้มาก ก็พอยับยั้งชั่งใจได้ ดังนั้นคุณธรรม คือ ขันติ ความอดทนอดกลั้นจึงเป็นตบะธรรมที่เผาผลาญสังกิเลสได้อย่างหนึ่ง

๙. **การรู้จักประหยัด** ได้แก่ การอดออมทรัพย์สินเงินทองที่แสวงหามาได้ด้วยความลำบาก ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำเวลาแสวง ถึงคราวจะใช้จ่ายก็ต้องกระเหม็ดกระแหม่ให้พอประมาณแก่รายได้ ยิ่งในปัจจุบันการเศรษฐกิจตกอยู่ในความปั่นป่วนทั่วโลก โดยเฉพาะเงินบาทไทยลอยตัวขึ้นขณะแลกเปลี่ยนกับเงินดอลลาร์ของสหรัฐอเมริกา ขณะนี้ตกอยู่ ๔๑.๒๕ บาท ตามปกติแต่เดิม ดอลลาร์ ๑ มีค่า ๒๕.๐๐ บาท แต่ตกมาถึงปัจจุบันเงินดอลลาร์ ๑ เท่ากับเงิน ๔๑.๒๕ บาท จึงทำให้เงินไทยปั่นป่วนอยู่ในขณะนี้ทำให้สินค้าแพง ซื้อไม่ได้ขายไม่ออก ทุนหมุนเวียนไม่ปกติ มีบ้าง ขาดบ้าง สินค้าต่างประเทศซื้อขายไม่คล่องตัว รัฐบาลแก้ไม่ตก จึงทำให้สินค้าส่งออกไม่สะดวก ที่สั่งเข้ามาก็ไม่สะดวกเช่นเดียวกัน เพราะเงินไม่หมุนจึงชะงักไปหมด ยิ่งไปกว่านั้นแรงงานก็หยุดชะงัก ผู้ที่เคยทำก็เป็นคนว่างงาน ของราคาขึ้นขายไม่ออก เงินหมุนเวียนก็หยุดชะงักลง การรู้จักประหยัดดีที่สุด สิ่งใดควรจะซื้อสิ่งใดไม่จำเป็นก็พยายามหลีกเลี่ยง พากันใช้ของพื้นบ้านพื้นเมืองไปก่อนจนกว่าเศรษฐกิจจะเฟื่องฟูขึ้น ให้มีความสันโดษยินดีเท่าที่มีอยู่ก็พยายามใช้กันไป ไม่ทำตัวเป็นคนทะเยอทะยานอยาก ทำตัวให้เป็นคนรู้จักความพอดี คงไม่เดือดร้อน ความจริงชาวไร่ชาวนายังมีที่ว่างเปล่าแม้เรือกสวนภายในบ้านก็จะทิ้งให้รกร้างว่างเปล่า ช่วยกันปลูกฝังพืชพันธุ์ธัญญาหาร ที่เรียกว่า ทำสวนครัวภายในบ้านคงพอกินพอใช้ได้บ้าง ให้หันเข้าหานโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรื่องให้ทุกครอบครัวภายในบ้านใช้ที่ดินที่ว่างเปล่าให้เป็นประโยชน์

๑๐. **การรู้จักประมาณ** ท่านผูกเป็นศัพท์ว่า "มตฺตญฺญุตา" การรู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์สินเงินทอง ของครอบครัวหนึ่ง นับตั้งแต่ประเทศชาติลงไปถึงตำบล หมู่บ้าน และครอบครัว ควรจะมีประมาณการใช้จ่าย เพื่อได้รู้ว่ามีรายได้เท่าไรรายจ่ายเท่าไร ลงไปทุกระดับของประชาชน การตั้งงบประมาณการใช้จ่ายที่แน่นอนก็จะมีอยู่ในวงราชการ ตั้งแต่คณะ

รัฐบาล รองลงไปก็มีกระทรวง ทบวง กรม กอง ตลอดจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ตลอดถึงองค์กรต่างๆ เพราะการตั้งงบประมาณเป็นเรื่องแน่นอนของการใช้จ่ายไม่ขาดไม่เกินเป็นความพอดี ด้วยเหตุนี้กลุ่มชนทั่วไปไม่ว่าครอบครัว สมาคม สโมสร คณะบุคคลใดถ้าสามารถจัดสรรหรือประมาณการใช้จ่ายให้แน่นอนจะทำความสะดวกมากแต่ลำบากอยู่อย่างหนึ่งเพราะรายได้ไม่แน่นอนไม่สามารถคาดหน้าถึงผลได้ ส่วนผู้มีหลักทรัพย์มากก็พอทำได้เพราะสามารถคาดหน้าถึงผลประโยชน์ ที่ได้เป็นประจำอยู่แล้วจะได้ใช้จ่ายพอเหมาะพอควรแก่กำลังทรัพย์ ทั้งจะได้รู้ว่าอะไรจำเป็นไม่จำเป็น เช่น ขณะนี้เงินหายากเศรษฐกิจตกต่ำเดือดร้อนกันทั้งประเทศไม่ว่าจะเป็นบริษัท ห้างร้าน ค้าขายขาดทุนรอบด้าน แม้พวกทาทีทาสาก็พอลำบากตามกัน

๑๑. การประกอบศีลปาชีพ ได้แก่การผลิตสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ทำเป็นอาชีพ อยู่บุคคลบางกลุ่ม เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มตัดเย็บ กลุ่มจักสาน กลุ่มช่างปั้น กลุ่มแกะสลักวัสดุ จะเป็นไม้เป็นหิน ก็สุดแล้วแต่จะถนัดทำจนชำนิชำนาญเป็นอาชีพ สามารถขายปลีกขายส่งประชาชนกำลังตื่นหันมาประกอบอาชีพเหล่านี้มากขึ้น ที่ไม่ตื่นตัวมัวเมาหลับใหลก็มีอยู่มาก ไม่ค่อยพัฒนาอาชีพให้เป็นปึกแผ่น มักทำชนิดจับจด ถ้ารู้ว่ามีค่ามีประชาชนสนใจมองเห็นหนทางก็พากันทำยกใหญ่ กูก็ทำมึงก็ทำๆ มากเข้าๆ ขายไม่ออกก็เลยไม่ทำต่ออ้างว่าไม่ทันกิน อะไรทำนองนั้น การทำอะไรไม่ติดต่อความละเอียดก็ไม่มี ความชำนิชำนาญก็ไม่เกิด ทำให้ลูกค้าขาดความเชื่อถือ ขาดความสัมพันธ์กัน แม้จะกลับมาทำก็ไม่มีใครเหลียวแลผลสุดท้ายงานก็ล้มเหลว

๑๒. การประกอบคุณธรรม คือพากันนำเอาธรรมทั้งหมดนั้นมาศึกษาค้นคว้าหาต้นเหตุปลายเหตุแล้ว รอบรู้ถึงความเป็นมาของธรรมะนั้นๆ รู้จักสมุฏฐานความเป็นมาอย่างไรก่อน เมื่อรู้ก็นำไปปฏิบัติ คุณธรรม

นั้นจึงบังเกิดผล คือความดีความงาม จนเป็นเครื่องหมายของบุคคลเป็นผู้มีอัธยาศัยจิตใจอ่อนละเอียดสุขุมลึกซึ้งจนกลายเป็นเกียรติศักดิ์ศรี เป็นที่เคารพยำเกรงของผู้อื่น จะทำอะไรก็ได้รับการสนับสนุนเป็นที่เคารพยำเกรงของคนทั่วไป เป็นลักษณะผู้มีคุณสมบัติผู้ดี ที่เรียกว่า คุณธรรม

อนึ่ง ยังมีอีกศัพท์หนึ่งเป็นของคู่กับคุณธรรม คือ จริยธรรม เป็นเครื่องขัดเกลา กาย วาจา ให้เรียบร้อยดีงาม ถ้าจะว่าไปก็ได้แก่ ศีล ไม่ว่าจะเป็น ศีล ๕ ศีล ๘ ซึ่งมีหน้าที่รักษากาย วาจา ให้เป็นมารยาทสุภาพเรียบร้อยที่เรียกว่า ปกติ แต่ในปัจจุบันนี้ไม่ค่อยเรียก ศีลธรรม แผลงไปเรียกว่า จริยธรรม คุณธรรมตามทางสันนิษฐานถ้าใครเรียกศีลธรรม คล้ายว่าเป็นคนเก่าคร่ำครึ ไม่ทันสมัย แม้ทางราชการระหว่างครูนักเรียนจะไม่ค่อยเรียกศีลธรรมจะเรียกจริยธรรมคุณธรรมแทน ที่จริงภาษา ศีลธรรมเป็นภาษาที่นักปราชญ์บัณฑิตแต่โบราณท่านเรียน ท่านรักษา ปฏิบัติสืบมาจนถึงพวกเราที่เกิดมาภายหลังได้ประพฤติปฏิบัติตามเพราะพระธรรมเป็นอกาลิโก ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ประพฤติปฏิบัติเมื่อใดได้ผลทันที เป็นสิ่งที่ทุกคนมองเห็นง่าย เพราะศีลส่อแสดงออกทางกาย วาจา ส่วนคุณธรรมเป็นเครื่องรัดด้านจิตใจว่ามีความอ่อนละเอียด สะอาด บริสุทธิ์ หมดจด เพียงใดจะมองที่เจตนาของผู้นั้น คือ พื้นฐานของจิต ก็มักแสดงออกให้เห็นได้เช่นกัน

๑๓. การรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี คำนี้พูดกันมานานจนติดปากแต่เมื่อแยกกันออกไป ๒ คำ คือคำว่า ขนบประเพณี ธรรมเนียมประเพณี คำทั้ง ๒ นี้ การปฏิบัติย่อมต่างกันออกไป ขนบประเพณีท่านหมายเอาการบำเพ็ญกุศลตามหลักของพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีวันมาฆบูชา คือเป็นวันที่ปุณณมีดิถีขึ้น ๑๕ ค่ำ พระจันทร์เสวยฤกษ์มาฆะมาสเต็มดวง เป็นวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ท่ามกลางพระสงฆ์องค์อรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป มาพร้อมกันในเวฬุวันมหาวิหาร

โดยมิได้นัดหมาย พอถึงเวลาก็มาพร้อมกันทุกสารทิศ พระพุทธองค์ทรงตรัส ความอดกลั้นทนทานเป็นตบะธรรมเผาผลาญสังกิเลส การไม่กล่าววาจาข่มขู่ผู้อื่น การไม่เข้าไปเบียดเบียนผู้อื่น การสำรวมในพระปาฏิโมกข์ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำคุณงามความดีให้เกิดขึ้นในจิตใจ การชำระจิตใจให้หมดจดสะอาด ทั้งนี้เป็นธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ทุกพระองค์ วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา เช่น การประกอบศาสนพิธี มีบูชาพระไหว้พระ สมาทานศีลและมีพระธรรมเทศนา เป็นต้น ศาสนพิธีเหล่านี้ต้องทำให้ถูกต้องตามขนบประเพณี ที่บูรพาจารย์ที่ท่านทำเป็นแบบแผนจนถึงในปัจจุบันสืบสานกันมาเรียกขนบประเพณี

ส่วนธรรมเนียมประเพณีนั้นเป็นประเพณีสืบสานกันมาแต่บรรพบุรุษ เช่น ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า ประเพณีแห่นางแมวขอฝน เลี้ยงผีป่า ผีมด ประเพณีถวายข้าวแก่เปรต การสู่ขวัญคน ขวัญข้าว ขวัญควาย ส่งเคราะห์สะเดาะนาม เป็นต้น ล้วนแต่ธรรมเนียมประเพณี ประชาชนต้องรู้จักแยกประเพณีออกจากกันจะไปใช้คละกันไปไม่ถูกต้องที่เรียกว่า ประเพณีการประกอบพิธีนั้นสืบสายกันมานาน จนกลายเป็นเรื่องผูกพันกันมาทุกยุคทุกสมัยจึงเรียกประเพณี

๑๔. อบายมุข คือ ปากทางแห่งความฉิบหาย มี ๔ ประการ คือ ความเป็นนักเลงผู้หญิง ความเป็นนักเลงสุรา ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน การคบคนชั่วเป็นมิตร การเป็นนักเลงผู้หญิง การเข้าคบหาสมาคมกับผู้หญิงที่ไม่ดี ไปสนุกเพลิดเพลินกับผู้หญิงโสเภณี หญิงสำส่อนด้วยกามสุขกามารมณ์ ไม่มีความละอาย นักเลงสุรา การคบหาสมาคมพวกนักเลงสุราหมกมุ่นอยู่ด้วยกันทั้งวันทั้งคืน มีสติฟั่นเฟือนมึนเมาอยู่ตลอดทั้งวันทั้งคืน เป็นนักเลงเล่นการพนันขันต่อ ไม่คำนึงถึงทรัพย์สินเงินทองที่ต้องเสียไป เอาแต่ความสนุกเพลิดเพลินกับการพนันขันต่อทุกประเภท การเล่นที่มีได้

มีเสีย มีถูกมีผิด นับเป็นการพนันทั้งสิ้น การคบหาสมาคมกับคนประพฤติชั่ว นาๆ ประการ ที่จะพาไปสู่ความหายนะมีความเสื่อมโทรมทั้งกายและจิตใจ ยิ่งในปัจจุบันยาจำพวกเสพติดให้โทษ มักระบาดอยู่ทั่วไปทุกมุมของประเทศไทย ยิ่งปราบยิ่งมาก เพราะเข้าถึงจิตใจของประชาชนทุกเพศทุกวัย ซึ่งได้แก่ยาบ้า ยาเสพติดอย่างอื่นเกิดขึ้นแล้วยังรู้จักเสื่อมถอยไป เช่น ฝิ่น กัญชา เฮโรอีน เมื่อเจ้าหน้าที่ปราบปรามหนักก็หยุดพักหายไปจะโผล่มาเป็นครั้งเป็นคราว แต่ยาบ้านี้กำลังระบาดอยู่ทั่วไป ทั้งไม่มีวันที่ลดปริมาณลง มีแต่จะเพิ่มพูนขึ้น ทุกวันจะปราบเท่าไรก็ไม่เลิกมีแต่ทวีคูณขึ้นอยู่เรื่อยๆ น่าเป็นห่วงประเทศชาติจริง ทำให้ชาติหมดกำลังที่จะบริหารให้ชาติเจริญ ก้าวหน้าต่อไปได้

๑๕. การทำความดี ความดีมีรากฐานมาจากกุศลธรรม คือการทำของคนที่มีความฉลาดรอบรู้ถึงเหตุที่จะให้เกิดความดี คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ คือ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง แม้จะแสวงทรัพย์สมบัติก็รู้จักประมาณให้พอเหมาะแก่กำลังที่จะพึงได้ ไม่ทะเยอทะยานอยาก รู้จักพอแก่กำลังทรัพย์ กำลังกาย กำลังความคิด สติปัญญาปราศจากมิจฉาชีพ หาได้ด้วยสัมมาชีพ อโทสะความดีที่ไม่คิดอาฆาตทำร้ายร่างกายแก่ผู้อื่น มีเมตตารักใคร่เขา ทั้งกรุณาคอยปลดเปลื้องความทุกข์ความลำบากของผู้อื่น ทั้งช่วยแก้ไขสถานการณ์ของผู้อื่นที่ถูกภัยอันตรายเข้าครอบงำ ช่วยหาทางแก้ไขให้เขาพ้นจากภัยพิบัตินั้นๆ อโมหะ คือ ความไม่หลงงมงายไปตามความเชื่อถือที่ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงไร้เหตุไร้ผล ต้องใช้สติปัญญาความฉลาด ถ้ามีปัญญาฉลาดรอบรู้ตามความเป็นจริงแล้ว โมหะเข้าครอบคลุมไม่ได้ ก็จะมีแต่ความดี คุณความดีนี้ก็จะแผ่ออกไปทางกายบ้าง ทางวาจา และทางใจบ้าง เรียกว่าทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ

๑๖. การรักษาธรรมชาติ สภาวธรรมที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ที่มีวิญญาณเรียก อุปาทินนกสังขาร ได้แก่ มนุษย์และสัตว์จำพวกที่มีชีวิต

ส่วนสภาพที่ไร้วิญญาณเรียก อนุปาทินนกสังขาร ได้แก่ ต้นไม้ ภูเขา พืชพันธุ์ธัญญาหารทั้งหมดเรียก ธรรมชาติ ที่เป็นรูปธรรม ส่วนสภาวะที่เป็นนามธรรม เช่น ความดี ความชั่ว บุญกุศลตลอดถึงนามธรรมทั่วไป แม้ตั้งอยู่หรือดับไปเรียกว่า ธรรมชาติ การรักษาธรรมชาติส่วนที่เป็นอุปาทินนกสังขาร เช่น มนุษย์จะต้องรักษาสุขภาพพลานามัยให้แข็งแรงไม่ปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรม ควรระวังมิให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ รู้จักบริหารร่างกายสม่ำเสมอ ไม่ประมาทต่อโรคภัยไข้เจ็บ เมื่อเกิดขึ้นก็เยียวยารักษามิให้กำเริบ ต้องรู้เท่าทันโรคภัยไข้เจ็บอยู่เสมอ รู้แล้วต้องรีบเร่งบำบัดรักษาให้หายขาดและคอยระวังโรคที่แทรกซ้อนขึ้นมา ต้องรีบปรึกษาหมออย่าผลัดวันประกันพรุ่งตกตกอยู่ในความประมาท ส่วนธรรมชาติที่เป็นอนุปาทินนกสังขาร สภาพหาจิตวิญญาณไม่ได้ ก็ยังรู้จักเก่าแก่คร่ำคร่าทรุดโทรมตามภัยธรรมชาติ มีความร้อนความหนาวเข้ามาแผดเผาให้ชำรุดทรุดโทรมได้เช่นกัน การดูแลรักษามิให้ถูกทำลายด้วยการตัดฟัน เป็นต้น ส่วนภัยธรรมชาติเข้ามากระทบถูกต้องคอยพยายามดูแลรักษามิให้หักโค่น เป็นต้น รวมเรียกว่าการรักษาธรรมชาติ ส่วนการรักษาธรรมชาติที่เป็นนามธรรม คือ ให้รักษากายทวาร วจีทวาร มโนทวาร เพราะทางกาย วาจา ใจ เป็นบ่อเกิดของกรรม คือ การกระทำสิ่งใดๆ ทั้งส่วนดี ส่วนเสีย ส่วนดีเป็นกุศลกรรม ส่วนไม่ดีเรียก อกุศลกรรม

๑๗. ความสะอาด ความสะอาดเป็นความต้องการของสังคมทุกระดับ นับแต่ที่อยู่ ที่กิน ที่นอน ที่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ต้องการความสะอาด ที่อยู่อาศัยถ้าไม่สะอาดจะนั่งจะนอนก็ขยะแขยง ดังมีคำพังเพยว่า "สะอาดกาย เจริญวัย สะอาดใจ เจริญสุข" ความสะอาดจึงเป็นที่พึงพอใจของทุกคน แต่ความสะอาดนั้นคนส่วนใหญ่มักจะมองด้านวัตถุ เช่น ถนนหนทางสะอาด บ้านเรือนสะอาด ที่อยู่ที่อาศัยสะอาด มองไปจนถึงหม้อข้าวหม้อแกงที่

คนส่วนใหญ่ในปัจจุบันมองแต่ภายนอก ควรจะกลับไปมองความสะอาดส่วนภายในจิตใจ สะอาดหรือเปล่าควรจะพิจารณาด้วยความรอบคอบ เพราะใจเป็นพื้นฐานของร่างกายที่ท่านผู้รู้ผู้ฉลาดกล่าวไว้ว่า ใจเป็นหัวหน้า ใจเป็นประธาน สำเร็จด้วยใจ ขณะใดใจเศร้าหมองขุ่นมัวกิจที่ทำก็พลอยเศร้าหมองขุ่นมัวไปตามๆ กัน ตรงกันข้ามขณะใดใจเบิกบานไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัวการทำกิจใดๆ เต็มไปด้วยความสะอาดสวยงามสามารถประดิษฐ์สิ่งของใดๆ ก็ทำด้วยความประณีตบรรจงน่าดู มีความเรียบร้อยเพราะทำด้วยใจสะอาดส่วนที่สะอาดด้วยคุณธรรมมีสติปัญญา สามารถกำจัดสิ่งชั่วร้ายให้ขจัดออกจากสันดานอันมีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น ทั้งเป็นยอดปรารถนาของสังคมทั่วไป

๑๘. **สิ่งแวดล้อมหรือมลภาวะ** สิ่งแวดล้อมนั้นมีมากทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ ทางบก เช่น ถนนหนทางที่คับแคบยังมิได้ขยายปรับปรุงแก้ไขรกด้วยหญ้า เต็มไปด้วยขยะมูลฝอย ต้นไม้ใบหญ้าที่ขาดการพัฒนากลายเป็นตรอกซอยคับแคบไม่สะดวกในการสัญจรไปมา ทางน้ำ เช่น กว๊านปล่อยให้ผักตบชวาและวัชพืชต่างๆ ปกคลุมยากแก่การรื้อถอน ต้องลงทุนลงแรงจึงจะทำได้ หาคนเสียสละยาก ทางอากาศก็มีหมอกควัน เกิดฝนตกชุกก็ลำบาก ฝนแล้งก็ลำบาก เกิดอากาศไม่โปร่งใสและไม่แจ่มใส พาให้เกิดโรคภัยที่จะตามมากลายเป็นมลพิษ ประชาชนรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เทของสกปรกลงไปในท่อน้ำไหลลงสู่กว๊านทำให้กว๊านซึ่งเป็นทัศนียภาพอันสวยงามกลายเป็นบ่อรับสิ่งโสโครกไปทั่วทั้งหมด นอกจากเกิดจากแสงเสียงที่คนมักบรรเลงเสียงดังก้องกังวานไปทั่ว ผู้ได้ยินเกิดความรำคาญ นอกจากนี้ยังมีเสียงการจุดประทัดลูกพลุจุดในงานทั่วไป เช่น งานศพ เป็นต้น ชอบกันมากแต่ไม่ได้ประโยชน์อะไร รวมเป็นสิ่งแวดล้อม

๑๙. ประโยชน์ตน ประโยชน์นั้นหมายถึงวัตถุสมบัติ และคุณสมบัติ เคหะสถานบ้านเรือน เรือกสวนไร่นา รถยนต์ ทรัพย์สินแก้วแหวนเงินทอง ที่เป็นอวิญญาณทรัพย์และวิญญาณทรัพย์ มี โค กระบือ ช้าง ม้า เป็นต้น จัดเป็นวัตถุสมบัติทั้งสิ้น ส่วนคุณสมบัติ ได้แก่ คุณธรรมที่บุคคลได้สร้างสมอบรมมาด้วยกาย วาจา ใจ ได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปะวิทยาการมามากจนเป็นพหูสูต ได้รับยกย่องว่าเป็นนักปราชญ์บัณฑิต ผู้รู้ผู้ฉลาดมีความรู้ความสามารถ คุณสมบัติดังกล่าวนี้ชื่อ ประโยชน์ตน เพราะเหตุได้สั่งสมอบรมมาด้วยตนเอง สมดังพุทธภาษิตว่า อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเถ อธิคณฺหานิ ปณฺฑิโต แปลว่า บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมถือประโยชน์ทั้ง ๒ ดังนี้ ในโลกนี้คือ ได้แก่ โภคทรัพย์สมบัติ ยศสมบัติ ได้แก่ เกียรติยศ ปริวารยศและความเป็นผู้มีไมตรีจิต ล้วนแต่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งสิ้น

๒๐. ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์นั้นได้พูดมาเบื้องต้น คือ ประโยชน์ของตนการทำประโยชน์จนมีสถานมั่นคงถาวรแล้วทุกอย่างไม่ว่าจะเกิดจากทรัพย์สมบัติ ยศสมบัติ เมื่อตนมีความสุขสมบูรณ์แล้วควรบำเพ็ญประโยชน์นั้นให้เกิดแก่ผู้อื่นที่กำลังขาดแคลนตกทุกข์ได้ยาก หาทางช่วยบำบัดทุกข์บำรุงความสุขให้บังเกิดแก่เขา ไม่เห็นดูดายมีทางใดที่จะช่วยเหลือเขาได้ก็ควร หรือเขาขาดสติปัญญามีความคิดไม่ก้าวหน้าตกอยู่ในความอับเฉาไม่โปร่งใส มีจิตใจอึมครึมไม่ปลอดโปร่งน่าจะมีอุปสรรคอย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามากีดขวางทำให้แก้ปัญหาไม่ตก เพราะขาดสติปัญญาทำให้กิจการไม่ก้าวหน้า ถ้าได้รับการชี้แนะแนวทางก็จะสามารถเดินทางต่อไปได้ ธรรมดาคนสิ้นทรัพย์อับปัญญามักทำอะไรไม่เป็นอันสำเร็จ บุคคลเหล่านี้สมควรจะปลูกให้มี ฉันทะ คือ พอใจเต็มใจที่จะทำเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะเป็นตัวเหตุที่จะชักจูงแล้วให้มีวิริยะ ความพากเพียรขยันขันแข็งหนักเบาเอาสู้ไม่ยอมท้อถอยพากเพียรตรากตรำลำบากสามารถเอาชนะได้ แล้วฝึกจิต

ทำใจให้จดจ่อในกิจธุระอย่างสม่ำเสมอก็สามารถทำสำเร็จได้ ข้อสุดท้าย ปลูกฝังให้มี วิมังสา พิจารณาไตร่ตรองให้ละเอียดถ้วนถี่แล้วพัฒนาการเปลี่ยนแปลงให้ละเอียดประณีตสวยงามยิ่งขึ้นไป ประโยชน์ก็จะบังเกิดขึ้นตามตัว เมื่อประโยชน์เกิดขึ้นแล้วก็จะมีแต่ความสุขกายสบายใจ

๒๑. บุญกุศล บุญกุศล หมายถึง ความดีความฉลาด ทั้งสองคำนี้เป็นคู่ เมื่อพูดถึงบุญ มักจะต่อคำว่า กุศล ด้วย เพราะเป็นคุณธรรมอันบริสุทธิ์สะอาด สามารถชำระล้างมลทินเครื่องเศร้าหมองให้ออกจากจิตใจได้เช่นกับน้ำสะอาดนำไปชำระล้างวัตถุสิ่งของสกปรกให้เป็นสิ่งของสะอาดหมดจดน่าใช้สอย ฉะนั้น ส่วนกุศลเพราะคนเราถ้าจะทำบุญต้องทำด้วยความฉลาดรอบรู้ สิ่งใดควรนำมาทำบุญและสิ่งใดไม่ควรจะนำมาทำบุญ เพราะวัตถุไทยทานมีมากควรพิจารณาว่าอะไรเป็นของสมณบริโภค พระรับไปแล้วเป็นใช้ได้ไม่ผิดสมณวิสัยหรือไม่ผิดพระวินัย เป็นต้น และฉลาดรอบรู้ว่าสิ่งใดเป็นคุณสิ่งใดเป็นโทษ สิ่งใดเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ เป็นต้น ต้องอาศัยความฉลาด เพราะฉะนั้นการทำบุญต้องทำด้วยความฉลาด แม้วัตถุไทยธรรมที่นำมาทำบุญ ก็มีความฉลาดในการสรรหาสิ่งของอันควรแก่สมณวิสัย เป็นต้น จึงจะบังเกิดบุญกุศลดังกล่าวแล้ว

บ้านเมืองจะน่าอยู่ ผู้คนต้องมีธรรม

วันขึ้นปีใหม่ ได้เวียนมาครบรอบปีอีกครั้งหนึ่งทำให้ทุกคนคำนึงถึงชีวิตที่ผ่านมาแล้ว ๑ ปี ให้หวนระลึกถึงความหลังที่ผ่านไปในระยะกาลไม่นานนักพอจะมีความนึกคิดได้บ้าง แม้จะเป็นเรื่องผ่านไปแล้วก็ตาม เมื่อนึกถึงการดำเนินชีวิตย่อมมีทั้งดีทั้งเสีย แต่การนึกเช่นนี้ทางพระพุทธศาสนาก็มีคำเตือนไว้ว่าไม่ควรห่วงใยสิ่งที่ล่วงกาลเวลาไปแล้ว เพราะกลับคืนไม่ได้ แต่ต้องยอมรับว่าดีหรือชั่วเพื่อแก้ไขต่อไป ทั้งไม่ควรจะไปคาดหวังล่วงหน้าถึงผลที่ยังมาไม่ถึง ทางที่ดีควรมองในสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและควรทำให้ดีที่สุด เมื่อสิ่งใดผิดพลาดสำนึกตนว่าทำผิดพลาดไป รู้สึกตัว รู้เท่าทันเหตุการณ์ของเรื่องนั้น พอจะทางแก้ไขให้ดีขึ้นได้ ไม่ละทิ้งจนกลายเป็นสิ่งที่ไม่ดีทั้งตนเองและสังคม ถ้าระลึกได้เช่นนี้ก็ยังพอมีประโยชน์อยู่บ้าง หากไม่คิดที่จะแก้ไขในสิ่งที่ทำไว้ก็จะกลายเป็นประดุจตราประทับไว้ในตัวให้คนอื่นได้ดูติดหูติดตาไปอีกนานแสนนาน หากเจ้าของรู้เท่าทันก็นำมาแก้ไขดัดแปลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เมื่อคนอื่นได้พบเห็นก็จะเกิดเมตตาสงสารแสดงความเห็นอกเห็นใจทั้งยังจะได้รับการยกย่องเชิดชูว่า ต้นคดปลายตรงก็ยังเป็นคนใช้ได้ นอกจากนี้วันใหม่ปีใหม่ก็จะมีความหมายยิ่งขึ้น สำหรับคนนั้นด้วย

ดังนั้นควรนำสิ่งที่ล่วงมาแล้วมาเป็นบทเรียนแก่ชีวิต และต้องเลือกเฟ้นเอาสิ่งที่ดีที่มีประโยชน์เท่านั้น สิ่งที่ไม่ดีไม่มีประโยชน์ก็ควรจะละทิ้งไม่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติ เพราะสิ่งที่เรารู้ว่าไม่ดี หากนำมาประพฤติก็จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม เมื่อนำเอาสิ่งที่ดีมาประพฤติก็ควรรักษาความดีนั้น ให้คงที่อยู่เสมอมิให้เอนเอียงไปหาสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ดีนั้น คืออะไร พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวคือ **ศีล สมาธิ ปัญญา** เพราะคุณธรรมเหล่านี้เป็นหลักการประพฤติปฏิบัติของ

พุทธศาสนิกชนทั้งบรรพชิตและฆราวาสทั้งหลาย **ศีล** เป็นความดี คือ ป้องกันรักษากาย วาจาให้มีความสุภาพเรียบร้อยดีงามเป็นปกติสุขของสังคม **สมาธิ** คือความตั้งใจมั่นในอารมณ์อันเดียว ไม่ไปแสวงหาอารมณ์ภายนอกที่คอยให้กระแสจิตต้องหวั่นไหวไม่หยุดนิ่ง จะเกิดกระสับกระส่ายดิ้นรนไปตามกิเลส ถ้าทุกคนพยายามกั้นจิตมิให้ฟุ้งซ่านพยายามให้จิตแนบนิ่งอยู่ในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเช่น บทพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ โดยนำเอามาพิจารณาไตร่ตรองแล้วปริกรรมว่า "พุทโธ" ถ้านึกไปภาวนาไปนานๆจนใจสงบ ก็เล็งเห็นช่องทางแห่งปัญญา **ปัญญา** คือความรู้ฉลาดรู้เท่าทันตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นแนวทางเบื้องต้น นอกจากนี้ยังมีอีกมากที่จะทำให้เกิดความดี เช่น เจริญพรหมวิหาร ๔ คือ

เมตตา คือ ความรัก ความเอื้ออาทรเพื่อนร่วมโลกโดยไม่หวังผลใดมีจิตใจดีงามต่อผู้อื่น ไม่อาฆาตมุ่งร้ายผู้ใด เมตตาเป็นเบื้องต้นของมโนธรรมในการอยู่ร่วมกัน เป็นบุพภาคของธรรมข้ออื่น อีก ๓ ข้อ คือ กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถ้าไม่มีเมตตา ธรรมทั้ง ๓ ข้อ ก็เกิดไม่ได้

กรุณา คือ ในเมื่อพบเห็นบุคคลหรือสัตว์ ที่ต้องทุกข์โทษทัณฑกรรมได้รับความทรมานแสนสาหัส ก็ช่วยเหลือตามความรู้ความสามารถที่ตนจะสามารถจะช่วยเหลือได้โดยไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน เป็นการขจัดความเห็นแก่ตัว คือ การให้ปันสิ่งที่ตนมีเหลือกินเหลือใช้ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากนั่นเอง กรุณาเป็นการแสดงน้ำใจที่ออกมาในรูปของวัตถุ ที่สามารถมองเห็นได้สัมผัสได้

มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ไม่อิจฉาร้อนจ้องทำลายเขาให้เกิดความเสียหายจากสิ่งที่เขาเป็นอยู่ ถ้าเป็นลูกหลาน เมื่อเขาตั้งอยู่ในโอวาทคำสอน ไม่ประพฤติผิดศีลธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของ

สังคม รวมทั้งเป็นผู้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จทั้งหน้าที่และการงานก็มีความยินดีกันเขา

อุเบกขา คือ ความวางเฉย ในเมื่อสิ่งใดที่เกิดขึ้นกับชีวิตเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็จะต้องยอมรับโดยอุเบกขาธรรม คือ การทำใจไม่ให้เกิดทุกข์กับสิ่งที่แก้ไขไม่ได้ ตั้งใจมั่นในอารมณ์ที่ดีที่สงบสุข ทำใจเป็นกลางในสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นการปล่อยวางกับสิ่งที่พยายามทำให้ดีที่สุดแล้ว รวมทั้งปัญหาที่อยู่นอกตัวเราที่ผู้อื่นเป็นผู้ก่อขึ้นและปัญหาภายในตัวเองที่จะต้องรับโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยความวางเฉย

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เรียกว่า พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมเป็นที่อยู่ของผู้ใหญ่ ที่ว่าผู้ใหญ่ในที่นี้ คือ ใหญ่ด้วยหน้าที่ ๑ ใหญ่ด้วยคุณธรรม ๑ ใหญ่โดยหน้าที่นั้น คือ โดยฐานะเป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นผู้บริหารงานมีหน้าที่รับผิดชอบในหน้าที่นั้น และรักษากฎระเบียบข้อบังคับถือว่าเป็นผู้ใหญ่มีเกียรติศักดิ์ศรี เป็นที่เคารพยำเกรงของคนทั่วไป นับตั้งแต่บุตรธิดาลูกหลาน หรือผู้อยู่ใต้อำนาจซึ่งจะต้องเคารพยำเกรง จึงได้รับยกย่องว่าเป็นวุฒิบุคคล

ผู้ใหญ่ด้วยคุณธรรม หมายถึง ผู้ได้ศึกษาศิลปะศาสตร์มามาก มีคุณวุฒิสูงทั้งทางโลกทางธรรม มีจิตใจเที่ยงตรงต่อคุณธรรมที่ได้ศึกษาประพฤติปฏิบัติมีระเบียบแบบแผนเที่ยงตรงและซื่อสัตย์สุจริต บุคคลประเภทนี้ถือว่าอยู่โดยธรรม สามารถวางแนวทางการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องเที่ยงตรง บุคคลทุกระดับถ้าตั้งอยู่ในคุณธรรมดังกล่าวโลกถือว่าเป็นผู้ใหญ่ ควรได้รับการยกย่องเชิดชู

อีกประการหนึ่งที่เรียก พรหมวิหารธรรม เพราะธรรมเป็นที่อยู่ของพระพรหม เป็นหลักของความเป็นพระพรหมผู้รักษาโลก โลกจะเกิดสันติสุข

ได้ก็ด้วยหลักธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ ทุกวันนี้คนขาดพรหมวิหารธรรม จึงทำให้สังคมเกิดปัญหามากมายเพราะขาดธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีการวิปริตแปรผันไม่เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น ความร้อน ความหนาว และฝนฟ้าตกไม่ตรงตามฤดูกาล ผลไม้ต่างๆ ที่เคยออกดอกออกผลก็ไม่เป็นไปตามฤดูกาล อีกประการหนึ่งเหตุการณ์ของโลกมนุษย์ก็หาความสงบสุขได้ยากเต็มที่ ล้วนแต่พฤตการณ์คอยเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีการช่วงชิงอำนาจวาสนาตัดรอนบั่นทอนชีวิตของกันและกัน มนุษย์มองเพื่อนร่วมโลกเหมือนไม่ใช่มนุษย์ มองผู้อื่นเป็นศัตรู เป็นสัตว์ที่ต้องไล่ล่า มีความสำคัญผู้อื่นว่า เป็นสัตว์เป็นเนื้อที่พระพุทธศาสนา เรียกว่า **มิคสัญญี** ซึ่งเป็นยุคสุดท้ายของโลกมนุษย์ ที่มองผู้อื่นเป็นผักปลา โดยขาดมโนธรรม คือความรักความเมตตาต่อกัน ซึ่งทำให้สังคมมีความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน มนุษย์อาศัยความรู้ที่ตนเองมีเหนือผู้อื่นมาคิดอุปกรณ์เครื่องมือ เพื่อทำลายเพื่อนร่วมโลกด้วยกัน เช่น อาวุธเคมี ที่ส่งไปกับจดหมายทำให้ผู้ที่ได้รับเกิดเจ็บป่วยล้มหายตายจากไป เพราะขาดธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้ จึงทำให้สังคมไม่เป็นสุข

เมื่อโลกมีความระส่ำระสายเช่นนี้ สมควรที่ชาวพุทธทุกหมู่เหล่าจะต้องหันหน้าเข้าหาพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ทรงประกาศสั่งสอนเวนัยสัตว์ คือได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามอบให้แก่พุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา นำไปศึกษาประพฤติปฏิบัติ เมื่อได้ศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ก็จะมีความรู้สึกสำนึกในสิ่งที่ชั่วช้าลามกทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคม เพราะความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ในทางที่ผิดมั่วสุมในทางอบายมุข เช่น เสพสุรายาเมาชนิดต่างๆ เช่น ยาบ้า ผู้เสพติดมากจนทำให้คลั่งไคล้หลงใหลไม่มีสติ เกิดคุ้มคลั่งแล้วจะทำอะไรได้ทุก

อย่างไม่รู้จักยับยั้งขาดสติ หมกมุ่นในทางกามราคะ ไม่มีความอับอายทำได้ทุกอย่างทั้งในที่ลับและที่แจ้ง จนทำให้เสียชื่อเสียงตลอดชาติตระกูล นับวันจะเพิ่มปริมาณมากขึ้นทุกวัน เหตุการณ์ความเสื่อมโทรมเหล่านี้ สมควรจะหาทางแก้ไขไม่ควรจะทอดทิ้ง แล้วลองพิจารณาดูว่าเป็นหน้าที่ของใคร ก็เป็นหน้าที่ของทุกคน ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ทั้งพ่อแม่ลูกครูบาอาจารย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมนี้ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย โดยเฉพาะเยาวชน ถ้าหากถือว่าเป็นที่ของครูบาอาจารย์ จะทำได้ก็แต่ภายในขอบเขตของโรงเรียน เมื่อพ้นเวลาไปแล้ว ถือเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ผู้ปกครอง อาศัยพ่อแม่จะทำได้ก็ต่อเมื่อลูกกลับถึงบ้านเรือนแล้ว ก่อนจะถึงบ้านให้ตรงเวลาก็ยากเต็มที่มีแต่มีผู้ปกครองไปรับถึงโรงเรียนก็พอจะปลอดภัยบ้าง แต่ก็หาทำได้สม่ำเสมอไม่ พ่อแม่ก็ย่อมมีภาระไปทำธุระนอกบ้านก็มีมาก การควบคุมนั้นสมควรควบคุมทางด้านจิตใจด้วยวิธีการแนะนำสั่งสอนอบรมจริยธรรมและคุณธรรม ให้มีความรู้ซาบซึ้งในจริยธรรมและคุณธรรม โดยให้ตั้งอยู่ในหลักของกุศลกรรมบถ หรือทางสร้างความดี ๑๐ ประการ ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ทางกายนั้น ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม ทางวาจานั้นได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ทางใจ ได้แก่ เว้นจากการโลภอยากได้ของเขา จากการอาฆาตมาตรร้ายจองเวรเขา และให้มีสัมมาทิฏฐิคือความเห็นที่ถูกต้อง

พร้อมกันนั้นก็ให้มีความเมตตา สงสาร และเห็นความทุกข์ของคนและสัตว์ในฐานดำรงชีวิตมาด้วยความลำบาก เกิดความละอายแก่ใจกลัวผลกรรมแห่งความชั่ว แล้วนำเอาคุณธรรมอื่นๆ มาอบรมสั่งสอนให้คุณค่าของชีวิตของตนที่เกิดมาสู่โลกนี้ ให้มีคุณค่าสมกับการเกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ที่ประเสริฐยิ่งกว่าสัตว์ทั้งหลายและการเกิดเป็นมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ยาก

ดังพุทธดำรัสว่า **กิจฺโฉ มนุสฺส ปฏิลาโภ การเกิดเป็นมนุษย์นั้นเป็นของยาก** ดังนี้ ที่ว่ายากนั้น ไม่ได้หมายความว่า การเกิดมาในภพมนุษย์เป็นการยากเท่านั้น แต่ที่ว่ายากนั้น หมายถึง การที่จะมีมโนธรรมในจิตใจให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นสิ่งยาก

ในวาระโอกาสแห่งวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๕ ขออำนวยอวยพร ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย พุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ แผ่อำนาจคุณธรรมทั้งมวลนี้เข้าถึงจิตใจของพุทธศาสนิกชน บันดาลให้ทุกท่านมีความสุข พ้นจากโรคาพาธภัยพิบัติทั้งปวง ขอจงเจริญงอกงามไพบูลย์ ยิ่งๆ ขึ้นไปชั่วกาลนานเทอญ สวัสดี.

ธรรมอวยพรวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๖

บทนำ

การเขียนเรื่องขึ้นมาเป็นการตักเตือนตนเองเพื่อมิให้พลั้งเผลอเลอสติ และเป็นการชี้แนะแนวทางแก่ผู้อื่นด้วย เพราะทุกคนได้พาเอาชีวิตสังขารผ่าน เวลา วันเดือน ปี นับเป็นวันได้ ๓๖๕ วัน มาคิดทบทวนดูตามกาลเวลาที่ผ่านมาไปแล้ว เรามีกำไรชีวิต จะได้กำไรมากน้อยเพียงใดนั้นควรจะนำมาทบทวนดู ในส่วนกำไรทางด้านวัตถุภายนอก การทำงานเป็นอยู่ดีขึ้นแค่ไหนเพียงไร ยิ่งไปกว่านั้นกำไรทางด้านคุณงามความดี เราทำความดีอะไรบ้างที่มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เรื่องทั้งหลายเหล่านี้สมควรจะทบทวนดูในคราวที่วันเดือนที่ผ่านไปในรอบปี

ดังนั้น พุทธองค์ทรงสอนให้คนมีสติสัมปชัญญะ คือ ความรู้สึกนึกคิดอยู่เสมอไม่พลั้งเผลอต่อเหตุการณ์ ดั่งคำบาลีที่ว่า **"สติ สพฺพตฺถ ปตฺถิยา"** สติจำปรารถนาในสิ่งทั้งปวง ดังนี้ ไม่ว่าจะทำสิ่งหนึ่งประการใด จะต้องให้มีสติควบคุมอยู่ทุกอิริยาบถ หน้าที่การงานก็จะเป็นผลสำเร็จไปด้วย

วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๖ เป็นวันปีใหม่ของสากลโลกเพราะประชาชนพลโลกได้กำหนดเอาวันที่ ๑ เดือนมกราคม ของทุกปี เป็นวันขึ้นปีใหม่ ส่วนประชาชนชาวไทย พุทธบริษัทก็ต้องถือตามคติของชาวโลกแล้วนำมาปฏิบัติด้วย ความจริงคติของประชาชนชาวไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนามาแต่เดิมมีวันขึ้นใหม่ ตามคติขนบธรรมประเพณีหรือเป็นจารีตประเพณีสืบสานมาแต่บรรพบุรุษถือเอาวันสิ้นสุดของปี คือ กำหนดเอาวันที่ ๓๑ มีนาคม เป็นวันสิ้นปี และวันที่ ๑ ของเดือนเมษายนของทุกปีเป็นวันขึ้นปีใหม่ ส่วนทางฝ่ายโหราศาสตร์กำหนดเอาการเคลื่อนย้าย

ของดวงพระอาทิตย์ เรียกว่า วันสงกรานต์ คือการเคลื่อนย้ายของดวงอาทิตย์จากราศีมีนไปสู่ราศีเมษ เรียกว่า สงกรานต์คือการเคลื่อนย้ายของดวงพระอาทิตย์เป็นหลัก เรียกตามสามัญชนว่าวันส่งท้ายปีและวันขึ้นปีใหม่และยังมีการประกอบพิธีกรรมหลายสิ่งหลายอย่างจนมีตำรับตำราแบบแผนติดต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แต่ไปขัดกับสากลโลกเฉพาะการหยุดราชการไม่ตรงกับหลักสากลที่ชาวโลกปฏิบัติกัน ทำให้การทำงานส่วนราชการขัดกันไม่สะดวก รัฐบาลไทยจึงมีมติให้เปลี่ยนแปลงเป็นแบบสากลตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๑ กำหนดเอาวันที่ ๓๑ ธันวาคม เป็นวันสิ้นสุดของปีเก่าและกำหนดเอาวันที่ ๑ มกราคม ของทุกปีเป็นวันขึ้นปีใหม่หรือศกใหม่ และประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีทำบุญตักบาตร สำหรับเมืองพะเยามีพิธีปล่อยนกปล่อยปลาลงกว๊าน ซึ่งเป็นพิธีที่นิยมกันเพราะถือว่าการปล่อยสัตว์เป็นการช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ให้แก่สัตว์ ถือเป็นการสะเดาะเคราะห์ไปในตัว เป็นการทำบุญคืออภัยทานตามคำสอนในพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่นิยมของชาวพุทธโดยทั่วไป ยิ่งเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ถือเป็นเทศกาลสำคัญเกี่ยวกับชีวิตจิตใจ เมื่อทำแล้วจิตใจปลอดโปร่งยิ่งขึ้นเพราะทำด้วยเมตตาจิตอันบริสุทธ์

การส่งท้ายปีใหม่และวันขึ้นปีใหม่นั้น เป็นเรื่องของกาลเวลาเมื่อโลกกำหนดไว้อย่างนั้น ในฐานะที่เราอยู่ร่วมโลกก็ต้องอนุรักษ์ตาม ส่วนผู้ขาดการศึกษามีปัญญาน้อยเอาแต่ความสนุกสนานรื่นเริงเท่านั้น ส่วนผู้มีปัญญาพิจารณาตามธรรมของพระพุทธศาสนา ก็จะได้คติคำสอนมาเป็นแนวคิดให้เกิดปัญญาพิจารณาตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ว่า **"กาโล ฆสติ ภูตานิ สพฺพาเนว สหตฺตนา"** กาลย่อมกินสรรพสัตว์กับทั้งตัวมันเอง กาล คือวันและเวลานาทีที่ผ่านไปวันหนึ่งๆ วันเวลาก็หมดไปเอาชีวิตของคนและสัตว์สิ้นไปด้วยทุกคนเมื่อปีเก่าผ่านไปเท่ากับคร่าเอาชีวิตผ่านไป ๑ ปี ที่เรียกว่าแก่ไปแล้ว ๑ ปี เมื่อเป็นเช่นนี้พุทธองค์สอนมิให้

ประมาทมัวเมาอยู่ในลาภ ยศ สรรเสริญ ความสุข เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นโลกธรรมที่เกิดขึ้นในโลกครอบงำมนุษย์ทุกประเภทให้หลงใหลใฝ่ฝันจนเกิดทะเยอทะยาน เพราะขาดสติความนึกคิดไม่รู้จักการยับยั้งใจ ให้ประกอบกิจการในหน้าที่ให้เป็นไปโดยถูกต้องตามเวลา ถ้าชักช้าอยู่การงานก็คั่งค้างไม่ก้าวหน้า ท่านจึงสอนให้มีสติความนึกคิดอย่างรอบคอบและ ให้มีสัมปชัญญะความรู้สึกตัวอยู่เสมอทุกอิริยาบถ เช่น การยืน เดิน นั่ง นอน ให้มีสติอยู่ทุกเมื่อ ก็จะมีโอกาสประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพให้เป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้น

ขณะนี้ ทางรัฐบาลกำลังเร่งสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อนำงานไปใช้หนี้ เพราะประเทศไทยยังติดหนี้ติดสินประเทศมหาอำนาจนับเป็นหลายล้าน เป็นหน้าที่ของปวงชนชาวไทยจะหาเงินชำระ ฉะนั้นประชาชนชาวไทยจะต้องเร่งรัดทำงานให้มากยิ่งขึ้น ส่วนงานที่จะทำก็ขึ้นอยู่กับวิชาการที่ทุกคน ได้ศึกษาสำเร็จมาที่ตนมีความเข้าใจอย่างคล่องแคล่วจะไม่ได้เกิดผลเสียหาย ข้อนี้ทางพระพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสพุทธภาษิตว่า "**กาเลนุรูปํ วิธุรํนิยุญฺเช.** แปลว่า พึงประกอบการงานให้เหมาะแก่กาลเทียว" คือ ให้เหมาะกับฤดูกาลที่เราจะทำเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ต้องมีหูตาทันกับกาลเวลาที่จะกอบกิจนั้นและต้องมีธรรม ๔ ประการ คือ

๑. จกฺขุมา มีตาดี ต้องคิดถึงต้นทุนและวิธีการซื้อสินค้าว่ามีวัตถุอะไรที่คนต้องการมากน้อยอยู่ขณะนี้และสิ่งจำเป็นแก่ชีวิต เป็นต้น ต้องให้หูตาสอดส่องก่อน เข้าตำราว่ามีตาดีเห็นการณ์ไกล

๒. วิธุโร เชี่ยวการค้าทั้งการเก็บและจำหน่าย การเก็บรักษามีความสำคัญถ้าได้สินค้าไม่เก็บรักษาให้ดีก็จะเสื่อมคุณภาพ สูญเสียไปในที่สุดเมื่อคุณภาพไม่ดีก็ทำให้ขายไม่ออก ต้องรู้จักเก็บรักษาให้คงที่จะซื้อขายก็คล่องตัว

๓. นิสฺสยสมฺปนฺโน พรั่งพร้อมด้วยนิสัยน่าคบ เป็นหน้าที่พ่อค้าแม่ค้าต้องรู้จักมักคุ้นกับผู้ดีระดับเศรษฐีคหบดี ผู้มีเงินมีทอง สามารถเป็นที่พึ่งได้ด้านทรัพย์สินเงินทองเพื่อนำเป็นทุนรอนได้ง่าย เป็นต้น แต่จะต้องทำด้วยความสุจริตซื่อตรง และมีความขยันหมั่นเพียร มานะบากบั่น อดทนต่อความร้อน ความหนาว ความหิวกระหาย จะทำให้งานในหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปให้เหมาะแก่การเวลา ดังพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า **"ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺเต ธนํ"** ความว่า ผู้ทำการงานที่เหมาะสม เอาเป็นธุระด้วยความขยันหมั่นเพียร คือให้มี **อุฏฐานสัมปทา** ให้มีความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค คือความร้อน ความหนาว ความหิวกระหาย ซึ่งเป็นแม่บทอันสำคัญ ผู้ประกอบกิจการในหน้าที่ต้องเอาชนะต่ออุปสรรคใช้ขันติธรรม คือความอดทน อดกลั้น ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แล้วสร้างคุณธรรมคือ อารักขสัมปทา คือการรักษาความหมั่น ความขยัน อย่าเห็นแก่ความลำบากยากเหนื่อย ค่อยรักษาเวลาการทำงานให้ตรงต่อเวลา อย่าผลัดวันประกันพรุ่งนี้จะทำงานก็จะไม่สำเร็จ ทำให้งานคั่งค้างอากูล ไม่รู้จักจบการอ้างเมื่อนั้นเมื่อนี้ย่อมมีนิสัยติดตัว การคบหาสมาคมกับเพื่อนฝูงเป็นเรื่องสำคัญ ต้องคบ กัลยาณมิตร คือ เพื่อนฝูงที่ดีมีจริยธรรม

๔. อาทิกลฺยาณํ คือมีความงดงามในเบื้องต้น คือ ศีล รักษาความสุภาพเรียบร้อยเป็นปกติไม่แสดงอาการอันน่ารังเกียจต่อสังคม เช่น การยืนเดินนั่ง นอน จะต้องรักษาความสุภาพเรียบร้อย น่าเคารพนับถือ น่าคบค้าสมาคม เป็นความงามในเบื้องต้น ความงามในท่ามกลาง คือผู้มีสติความนึกคิดให้รอบคอบ ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวเอนเอียงแส่ไปหาความชั่วอันไม่พึงประสงค์ของสังคม ความสงบกาย สงบวาจา เรียกว่า **มชฺเฌกลฺยาณํ** มีความงามในท่ามกลางและมีความฉลาดรอบรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรทำหรือไม่ควรทำ อันจะนำความทุกข์ยากลำบาก

มาสู่ตนและสังคมรู้แล้วหาอุบายแก้ไข ป้องกันไว้ก่อนจะลุกลามต่อไป คนที่มีลักษณะเช่นนี้จึงนับเป็นเพื่อนที่ดีงาม ท่ามกลางและเบื้องปลาย **ปริโยสานกลฺยาณํ**

ข้อสุดท้ายคือ **สมชีวิตา** การเลี้ยงชีวิตให้พอเหมาะพอควร ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินควร การกิน การใช้จ่าย ให้พอเหมาะพอควรแก่รายได้ รายจ่าย ให้สมดุลกัน ผู้คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เรียกว่า รู้รักษาประโยชน์ในปัจจุบัน คือ พาให้ตนตั้งตัวอยู่ได้ ไม่ลำบากยากเข็ญแต่อย่างใด สามารถประคองตัวได้ เมื่อสามารถตั้งตัวได้ก็จะทำหน้าที่บำเพ็ญประโยชน์ต่อไป เพราะความหวังของชีวิตไม่สิ้นสุดแค่ภพนี้ จะต้องยั่งยืนต่อไปตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่ออนาคตมีก็ควรสร้างคุณธรรม คือประโยชน์ภายหน้า คุณธรรมคือศรัทธา หมายถึงความเชื่อมั่นที่ทุกคนลงทุนสร้างความดีไว้ ด้วยความเชื่อมั่นทางจิตใจว่าจะได้ผลดี แต่ความเชื่อนี้ มิใช่ตามเขาที่เล่าลือมาถึงหูก็ยอมรับยังไม่ทันพิจารณาถึงต้นสายปลายเหตุ เป็นลักษณะงมงาย เพราะผิดหลักการของเหตุผลการเชื่ออย่างถูกต้อง เรียกว่า **สัทธสัมปทา** ประโยชน์ต่อไปก็คือการรักษาศีล คือการสำรวม กาย วาจา ให้เป็นปกติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ลักของเขา ไม่ผิดลูกเมียสามีผู้อื่น ไม่พูดเท็จ และไม่ดื่มสุราเมรัยและสิ่งเสพติด เรียกว่า **สีลสัมปทา** นอกจากนี้มีความโอบอ้อมอารีเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น ทั้งมีความผูกพัน เอาใจยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกันไว้ได้ ไม่เสื่อมคลาย สมดังพุทธภาษิตว่า **ททํ มิตฺตาย คนฺถติ** ผู้ให้ย่อมยึดเหนี่ยวน้ำจิตน้ำใจกันไว้ได้ **จาคะสัมปทา** ผู้ถึงพร้อมด้วยการเสียสละ ผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม คือมีความเชื่ออย่างถูกต้อง ไม่งมงาย เชื่อด้วยเหตุผล ประพฤติตนให้สมแก่ฐานะ คือไม่เย่อหยิ่งจองหอง วางตนให้พอเหมาะพอควรแก่สังคม ใช้กิริยาวาจาให้สุภาพ เรียบร้อย ทั้งทางกาย วาจา ทั้งมีใจเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมที่กำลังประสพความอดอยาก

ขาดแคลนให้เขาได้รับความสุขตามสภาพความเป็นอยู่ และช่วยเหลือทางปัญญาให้เขามีความรู้ ความเข้าใจให้เกิดสติปัญญาสามารถรักษาตัวเองไว้ได้ การมีชีวิตอยู่ด้วยธรรมเป็นการใช้ชีวิตให้มีคุณค่า ตามกำหนดเวลาอันมีอยู่น้อยนิด เป็นการมอบความรักอันเป็นพรที่ประเสริฐยิ่งสำหรับชีวิตของตนเอง ชีวิตหนึ่งปีที่ผ่านมามีทั้งความสมหวังและผิดหวัง มีทั้งดีและชั่ว สิ่งใดที่เป็นข้อผิดพลาดสามารถแก้ไขได้ วันใหม่ ปีใหม่ ยังมีสำหรับเรา สิ่งใดที่แก้ไขไม่ได้ก็ปล่อยไปตามกาลเวลา ควรทำขณะนี้ วันนี้ เวลานี้ ให้ดีที่สุด

ในวาระโอกาสแห่งวันขึ้นปีใหม่ ๒๕๔๖ ขออาราธนาคุณ พระศรีรัตนตรัยคือ พุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ แผ่อำนาจคุณธรรมทั้งมวลนี้เข้าถึงจิตใจของพุทธบริษัททั้งปวง บันดาลให้ทุกท่านมีความสุข พ้นจากโรคาพาธภัยพิบัติทั้งปวง ขอจงเจริญงอกงามไพบูลย์ ยิ่งๆ ขึ้นไปชั่วกาลนานเทอญ

ส่งความสุข (ส.ค.ส.) ปี ๒๕๔๘

วันศุกร์ที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗ เวลา ๒๔.๐๐ น. เป็นวันสิ้นสุดลงของปีเก่า พร้อมกันนั้น ปีใหม่ก็จะเชื่อมกันเวลา ๐๑.๐๐ น. เป็นวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๔๘ เข้ามาแทน สากลนิยมเรียกวันขึ้นปีใหม่พร้อมกันนั้นปีใหม่ก็ย่างเข้ามาแทน ด้านประชาชนก็เปล่งเสียงแซ่ซ้องสาธุการ สวัสดีๆ ปีใหม่ แสดงออกซึ่งความสนุกสนานและต่างก็มีความดีใจที่ตนเองเอาชีวิตผ่านหน้าที่การงาน พ้นจากภัยพิบัตินานาประการจะมีชีวิตยั่งยืนนานสืบไป บางคนมีความปลาบปลื้มใจที่เอาชีวิตผ่านมา ถือว่าได้รับโชคชะตาดีมีความสุข เมื่อนึกถึงเพื่อนฝูงและญาติมิตรที่อยู่ห่างไกลกันเมื่อคิดถึงก็ส่ง ส.ค.ส. ไปให้ ให้เขามีความสุขเช่นกับเรา เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ถึงกันเรียกว่าส่งความสุข ผู้รับก็มีความดีใจว่า เพื่อนสัมพันธ์ยังมีความรักและคิดถึงกัน ถึงเวลาก็แบ่งปันส่วนแห่งความสุขส่งมาให้ ส่วนเพื่อนฝูงญาติมิตรมีความปลื้มใจ ก็ส่ง ส.ค.ส. ไปตอบแทน ซึ่งนิยมทำกันกลายเป็นประเพณี ถ้าใกล้วันเดือนปีจะสิ้นสุดลง ก็จัดส่ง ส.ค.ส. ตอบแทนกันถือเป็นขนบธรรมเนียมเพราะยังมีชีวิตอยู่มาตลอดทั้งปีและมีความพ้นจากอุปสรรคของชีวิต มีความสุขกายสุขใจมาโดยตลอด ไม่มีอุปสรรคอันใดเกิดขึ้นแก่ตนและครอบครัว พร้อมมีความสุขคือดำเนินชีวิตมาไม่ยุ่งยากขัดข้อง ก็นึกถึงบุญบารมีที่ได้สั่งสมอบรมมาดีนั่นเอง

อันหลักความสุขนั้น ทางพระพุทธศาสนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้วางหลักไว้ว่า ความสุขของคฤหัสถ์ชนมี ๔ อย่างคือ สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์สินบริโภค สุขไม่ต้องเป็นหนี้ใคร และสุขเกิดแต่ทำการงานที่ปราศจากโทษ พุทธศาสนาวางหลักอย่างนี้ ขยายความว่า ผู้มีทรัพย์ทั้งวิญญาณกทรัพย์และอวิญญาณกทรัพย์ คือ มีเงินมีทองข้าวของสมบัติพัสถานมาก เพราะจะซื้อจะขายจะกินจะจ่ายมีความ

คล่องตัวไม่อุทรร้อนสน มีความสะดวกทุกอย่าง เท่านี้ก็มีความสุข เมื่อถึงคราวจ่ายทรัพย์ก็มีความตัวจะซื้อจะหาอะไรได้ตามชอบใจ เพราะมีกำลังทรัพย์มาก ก็สบายใจแล้ว แถมจะซื้อจะหาจะแลกเปลี่ยนทรัพย์ก็สะดวกไม่ต้องหยิบยืมใครมาใช้ ใช้จ่ายตามความประสงค์ ก็มีความสุขเพราะไม่ต้องหยิบยืมใคร มิได้ผูกหนี้สินกับใคร ก็เป็นสุข ส่วนผู้มีกำลังจะทำมาค้าขายก็สะดวกไม่ต้องไปฉ้อโกงกับใครไม่ต้องเบียดเบียนใคร หากินด้วยความบริสุทธิ์ แสวงหาด้วยความบริสุทธิ์ ก็ปราศจากโทษกรรมเวร ใช้วิชาปัญญาความรู้ความฉลาดของตนเอง ไม่เป็นไปในความอิจฉาริษยาฉ้อโกงผู้อื่นจัดว่าทำงานที่ไม่มีโทษ ก็มีความสุข ตามหลักพระพุทธศาสนาทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นทางแห่งความสุขของปวงชน

วันส่งท้ายปีต้อนรับปีใหม่นั้น เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีนักปราชญ์ผู้ฉลาดได้กำหนดเอา เพื่อจะให้ท่านสาธุชนนำเอาไปคิดพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงของวันเดือนปีที่ท่านกำหนดไว้ แล้วนำมาประกอบกาลเวลาที่จะทำหน้าที่การงาน ให้รู้จักพักผ่อนนอนหลับกินอยู่ตามกำหนดเวลานาที เมื่อประชาชนประกอบหน้าที่การงานไปครบ ๓๖๕ วัน ก็กำหนดให้เป็น ๑ ปี แล้วให้สิ้นสุดลงของปี ถ้าโหราศาสตร์ที่ท่านกำหนดเอาไว้ให้ถูกต้องตามจารีตประเพณี ตั้งแต่โบราณกาลกำหนดวันสิ้นปีคือวันที่ ๓๑ มีนาคม ของศกนั้นๆ และกำหนดเอาวันที่ ๑ เมษายน ของศกนั้น เป็นวันขึ้นปีใหม่ แต่โหราศาสตร์ถือเอาวันเคลื่อนย้ายของพระอาทิตย์ที่หมุนรอบโลกแล้วมาประจวบในวันที่ ๑๓ เมษายน ของศกนั้นๆ โหรก็กำหนดเอาวันที่เคลื่อนย้ายของพระอาทิตย์มาประจวบกันเป็นเวลากี่นาทีหรือวินาที และกำหนดการเคลื่อนย้ายของพระอาทิตย์ในขณะนั้น เรียกวันสังขารหรือสงกรานต์ คือวันขึ้นปีใหม่ และมีวิธีการมากมายต่างก็แซ่ซ้องสาธุการทั่วประเทศไทย

ต่อมาภายหลังวันสงกรานต์ของไทยนั้น ให้พร้อมกับสากลโลกเขา สากลโลกถือเอาวันสิ้นเดือนธันวาคม เป็นวันส่งท้ายปีเก่าแล้วกำหนดเอาวันที่ ๑ มกราคม ศกนั้นๆ เป็นวันขึ้นปีใหม่ เมืองไทยก็อนุวัตรตามสากลโลกเขาก็ต้องมากำหนดกันใหม่ให้สอดคล้องกับสากลโลกเขา จึงกลายมาเป็นวันสิ้นเดือนธันวาคมเป็นการสิ้นปีของศกนั้นๆ กำหนดเอาวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นใหม่ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นต้นมา

วันสิ้นปีและวันขึ้นปีเป็นธรรมดาของโลก เมื่อเรายังต้องอาศัยโลกอยู่ก็ต้องอนุวัตรตามโลก จะฝ่าฝืนต่อธรรมชาติไม่ได้ต้องทำตามคติของโลก เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก ได้ค้นคว้าศึกษาสัจธรรมจนตรัสรู้เหตุความจริงคือ อริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เมื่อตรัสรู้สัจธรรมทั้ง ๔ ประการแล้วจัดพระพุทธองค์ทรงรู้แจ้งโลก คือ รู้จักการวิวัฒนาการของโลก และสัตว์โลกที่เกิดมาแล้วต้องหมุนเวียนกันไปไม่มีที่สิ้นสุด วันเดือนปีก็หมุนไปตามจันทรคติและสุริยคติกาล ถ้าหมุนไปครบรอบ ๓๖๕ วันก็กำหนด วันสิ้นปีในขณะเดียวกันก็กำหนดวันขึ้นปีใหม่ นับวันเวลานาทีสืบต่อกันไปเรียกว่าปีใหม่

การที่วันเดือนปีผ่านไปนั้นมิได้ผ่านแต่วันเดือนปีเท่านั้น มันกลับคร่าชีวิตของคนเราไปด้วย ดังนัยแห่งสุภาษิต **“กาโล ฆสติ ภูตานิ สพฺพาเนว สหตฺตนา กาลเวลาย่อมกินสรรพสัตว์กับทั้งตัวมันเอง”** คนทุกคนที่เกิดมาแล้วก็ต้องถูกกาลเวลาคร่าเอาชีวิตไปสู่แดนแห่งมรณะด้วยกันทุกคน เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ไม่ควรเพลิดเพลินจนเกินกว่าเหตุ ควรรู้จักยับยั้งชั่งใจให้รู้จักพอประมาณ บางคนถึงวันส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ มีแต่สนุกสนานจนเกินเหตุ จนได้รับภัยอันตรายเพราะสาเหตุความมึนเมา แล้วประสบอุบัติเหตุ จนล้มเจ็บป่วยสูญเสียทรัพย์สมบัติก็ไม่น้อย ดังนั้น ทุกคนจงตั้งอยู่ในความไม่ประมาท คือ ไม่พลั้งเผลอสติและสติสัมปชัญญะ รู้สึก

และเสงี่ยมตัวอยู่เสมอไม่พลั้งพลาดเผอเรอสติก็จะเอาตัวรอดได้ จะขอนำเอาลักษณะของคนไม่ประมาท ที่ปรากฏในคัมภีร์ (จตุ.อง.อุรุงวลวคฺค น. ๔๑) ลักษณะคนไม่ประมาท ๔ ประการ คือ

๑. อพฺยาปนฺโน **ไม่พยาบาท**

๒. สทสิโต **มีสติทุกเมื่อ**

๓. อชฺฌตฺตํ สุสมาหิโต **ตั้งสมาธิไว้ภายใน**

๔. อภิชฺฌาวินเยสิกฺขํ **พยายามกำจัดอภิชฌา**

อปฺปมตฺโตติ วุจฺจติ ผู้มีลักษณะ ๔ นี้ เราตถาคตเรียกว่า คนไม่ประมาท ดังนี้

ในวาระสุดท้ายวันสิ้นปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ อาตมาภาพขออำนวยอวยพรให้ท่านสาธุชนพุทธบริษัทได้พ้นอุปสรรคนานาประการโรคาพาธภัยพิบัติอุปัทวันตรายทั้งมวลและให้พุทธศาสนิกชนทุกท่านจงประสบแต่ความสุขความเจริญ รุ่งเรืองด้วยจตุรพิธพรชัย คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณทรัพย์สิงคารบริวาร ทุกประการเทอญ ฯ

ความไม่ประมาท

ความไม่ประมาท คือ ความไม่ปราศจากสติ คือให้มีสติคอยกับอยู่ทุกอิริยาบถ ไม่ว่าใช้อิริยาบถ เช่น การทำ การพูด การคิด หรือจะกินจะนอนจะดื่ม ยืน เดิน เป็นต้น ต้องให้มีสติอยู่ทุกเมื่อ ถ้าสามารถควบคุมสติไว้ได้แล้วความพลั้งพลาด ความมัวเมา ความหลงลืมจะไม่มี จะมีแต่ความถูกต้องเหมาะสม ทั้งจะมีความเบิกบานแช่มชื่น เพราะไม่มีความอิจฉาริษยามีความยินดีต่อผู้อื่น มีคุณธรรมความดีไม่คิดเบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่นมีความชื่นชมปรีดาปราโมทย์กับเขา ใจก็สบายมีจิตสงบระงับเพราะอาศัยคุณธรรม คือสติคอยกำกับจิตผูกจิตให้อยู่ในร่องรอยแห่งความดี

นอกจากนั้นท่านสอนไม่ให้ประมาทมัวเมาในวัย ในชีวิต และในความไม่มีโรค การมัวเมาอยู่ในวัย ได้แก่ มัวเมาเพลิดเพลินในความเป็นหนุ่มสาวหรือยังหนุ่มแน่น กำลังรักสวยรักงามจนไม่รู้จุดหมายปลายทางแห่งชีวิตจะจบลงด้วยลักษณะอย่างไร ไม่ค่อยคำนึงถึงความเจริญความเสื่อมของชีวิตยิ่งเห็นวัยรุ่นทุกวันนี้มักเอาแต่สนุกสนาน มากกว่าที่จะมองไปถึงจุดหมายปลายทางแห่งชีวิต มักมั่วสุมอยู่แต่สิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัว หากขาดความนึกคิดเสียอย่างก็หลงผิดติดยาเสพติดให้โทษ เริ่มต้นก็จะติดบุหรี่ ติดสุรากัญชาและสามเค อันเป็นเบื้องต้น ถ้ายับยั้งตัวไม่ได้ก็ลุกลามเข้าไปติดเฮโรอีนและสิ่งเสพติดอื่นๆ อีกมากมายกลายมาเป็นสิ่งยั่วยุให้เด็กเยาวชนหลงผิดไป ก็เพราะความประมาทขาดสตินั้นเอง

อนึ่ง ท่านสอนไม่ให้ประมาทในชีวิต ชีวิตคือความเป็นอยู่ของมนุษย์ถ้าบุคคลดำรงชีวิตให้ถูกต้องก็มีแต่ความเจริญรุ่งโรจน์ ถ้าบริหารชีวิตด้วยความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม จนไม่รู้จักฐานะของตนสมควรอยู่อย่างไร เพื่อไม่ให้เกิดความลำบากแก่ตัวเอง บางคนฟุ้งเฟ้อจนเกินไปมีฐานะต่ำบ้าง

ปานกลางบ้าง แต่สร้างฐานะให้เกินกว่าจะมีจะเป็น กลายเป็นผู้กระเสือกกระสนแสวงหาทรัพย์สินเงินทอง หาได้ไม่ทันหรือไม่พอก็ทำตัวเป็นนักเลงริเป็นโจรลักเล็กขโมยน้อย บางทีคุมสมัครพรรคพวกเข้าไปแย่งชิงปล้นทรัพย์ผู้อื่น เป็นต้น บางคนรายได้รับทรัพย์มรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ แทนที่จะรักษาทะนุถนอมไว้กลับนำไปขายจ่ายกินจนหมดสิ้น แล้วไม่ขวนขวายหามาทดแทน บางรายไม่มีที่อยู่อาศัยก็พากันเข้าไปบุกเบิกทรัพยากรธรรมชาติด้วยการเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติถูกตัดฟันจนโล่งเตียนไปหมด ก็เพราะความประมาทพลาดพลั้งในชีวิตอันดำเนินผิดทางย่อมเกิดความเดือดร้อนแก่ชาติบ้านเมือง

อนึ่ง ท่านสอนไม่ให้ประมาทมัวเมาในความไม่มีโรค แต่ความจริงอัตภาพร่างกายของมนุษย์และสัตว์ ต่างก็เสกสรรปั้นแต่งมาตามธรรมชาติของมันเอง ถ้าผู้ไม่ประมาทบริหารร่างกายให้มีสุขภาพอนามัยดี ก็พอจะปลอดจากโรคภัยได้บ้าง จนกว่าจะถึงอายุขัย ถ้าประมาทต่อการบริหาร เช่น การกิน การพักผ่อน นอนหลับ ไม่เป็นกิจจะลักษณะฝ่าฝืนสุขภาพอนามัยย่อมจะตกเป็นเหยื่อของโรคได้ เพราะโรคภัยเดี๋ยวนี้มีมากที่เกิดขึ้นในวงสังคม เช่น โรคมะเร็งซึ่งเป็นโรคร้ายแรงแก้ไขไม่หาย จะได้บ้างก็เป็นส่วนน้อย ที่ไม่รอดนั้นมากและยังมีโรคที่ปรากฏมีในปัจจุบันประชาชนกำลังหวาดผวากันมากนั่นคือ โรคเอดส์ โรคเอดส์นี้หากเกิดขึ้นกับผู้ใดแล้วเท่ากับถูกตัดสินประหารชีวิต เพราะไม่มียารักษาและยังหาทางแก้ไขไม่ได้เกิดกับบุคคลผู้ใดแล้วมีทางเดียวอยู่ได้ไม่เกิน ๒ - ๓ ปี หากโรคนี้เกิดขึ้นในระหว่างครอบครัวบิดามารดาติดเชื้อก็จะแพร่หลายออกไปสู่บุตรธิดาของตนเอง แล้วจะมีใครสืบตระกูลของพ่อแม่ เพราะต้องตายกันหมด อันนี้น่าสะดุ้งหวาดเสียวมากที่สุด หากผู้ประมาทเลินเล่อมีแต่เที่ยวสำส่อนทางเพศไม่รู้จักป้องกันตัวเอง ก็พาให้ตัดรอนบั่นทอนกำลังของครอบครัวตลอดถึงประเทศเป็นที่สุด

ดังนั้น บุคคลผู้ตกอยู่ในความประมาทมัวเมามีแต่สนุกเพลิดเพลินอย่างเดียวก็ย่อมตกไปสู่อำนาจแห่งความตายได้ และความเสื่อมโทรมสุขภาพอนามัยและตายในที่สุด ส่วนบุคคลผู้ไม่ประมาทไม่ปราศจากสติ มีความเป็นอยู่อย่างรอบคอบ สภาพจิตใจไม่ตกต่ำเลวทราม ก็สามารถพยุงฐานะตนไว้ได้ ไม่ตกสู่แหล่งความตายได้ง่าย ข้อนี้ สมดังพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ในพระธรรมบท ขุทฺทกนิกาย ว่า **ปมาโท มจฺจุโน ปทํ อปฺปมาโท อมตํ ปทํ อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา** แปลว่า ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย ผู้ไม่ประมาทแล้วชื่อว่าไม่ตาย ผู้ประมาทแล้วเหมือนคนตายแล้ว ดังนี้ ผู้ไม่ประมาทมัวเมาสามารถประกอบการทำมาหากินเลี้ยงชีพได้โดยสมบูรณ์

อุบายแก้ความเกียจคร้าน

พูดถึงความเกียจคร้าน จัดเป็นมลทินเครื่องเศร้าหมองอย่างหนึ่ง อันมีมูลฐานมาจากถีนมิทธะ ได้แก่ ความง่วงเหงาหาวนอนหรือความมึนซึมของสมองไม่ปลอดโปร่งชอบนั่งซบเซา เหงาหงอยดูหน้าตาไม่สว่าง ไม่มีความร่าเริงแม้ที่สุดจะยิ้มแย้มก็ไม่มี มักมีร่างกายอ่อนเพลีย ความคิดไม่ก้าวหน้ามีแต่จะนอนหลับท่าเดียว ไม่อยากทำงานไม่อยากพูดจากับใคร คอยหลีกเลี่ยงสังคมหลีกเลี่ยงเพื่อนฝูง เก็บเนื้อเก็บตัวเพราะชีวิตอับเฉา ไม่ปลอดโปร่งตกอยู่ในอำนาจของความเกียจคร้าน ย่อมเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปไม่ว่าคฤหัสถ์หรือบรรพชิต เมื่อใดถูกถีนมิทธะเข้าครอบงำแล้วมักจะเอาตัวไม่รอด สมควรหาอุบายแก้ความเกียจคร้านนี้ให้จงได้ สมควรจะแก้ไขตามนัยที่มาแห่ง ปปัญจสูทนีสูตร โดยใจความว่า

๑. **อติโภชเน นิมตฺตคฺคาโห** คอยสังเกตในการบริโภคให้มาก
๒. **อิริยาปถสมฺปริวตฺตนตา** หมั่นเปลี่ยนอิริยาบถให้พอดี
๓. **อาโลกสัญฺญา มนสิกาโร** ทำใจให้สว่าง
มนสิการ อาโลกสัญฺญา
๔. **อพฺโภกาสวาโส** อยู่แต่ในที่แจ้ง
๕. **กลฺยาณมิตฺตตฺตา** เลือกคบมิตรที่ดี
๖. **สปฺปายกถา** กล่าวแต่ถ้อยคำอันเป็นที่สบาย

ทั้งหมดเป็นธรรมเครื่องแก้ถีนมิทธะ

หากเกิดขึ้นแก่บรรพชิตก็ควรพิจารณาอุบายเครื่องแก้ไข ไม่ปล่อยทิ้งไว้จนเป็นนิสัยฝังอยู่ในจิตใจ ควรรีบถอนออกโดยอุบายตามนัยที่ปรากฏในสุมงฺคลวิลาสินี ๑๑ ประการ คือ

๑. พิจารณาภัยในอบายภูมิซึ่งเป็นเรือนจำของคนเกียจคร้าน

๒. พิจารณาอานิสงส์แห่งความเพียรซึ่งมีอริยผลเป็นกำไร

๓. พิจารณาถึงทางดำเนินแห่งพระพุทธองค์ และพระอริยสงฆ์ว่าท่านปฏิบัติกันมาอย่างไร

๔. เคารพต่อการบิณฑบาตที่เขาถวาย

๕. พิจารณาถึงมรดกอันใหญ่คืออริยทรัพย์ ๗ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงประทานไว้

๖. พิจารณาถึงพระศาสดาว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด

๗. พิจารณาถึงชาติอันสูงสุดของพระศาสดา และอุปมาตนดุจโอรสของพระองค์

๘. พิจารณาถึงครูของเพื่อนพรหมจรรย์ชั้นสูงสุด เช่น พระอัครสาวก

๙. ไม่คบคนเกียจคร้านบริโภคอาหารแล้วก็นอนหลับเหมือนงูเหลือม

๑๐. คบแต่คนขยันมุ่งบรรลุมรรคและผลเป็นที่ตั้ง

๑๑. น้อมใจไปในวิริยสัมโพชฌงค์นั้น

ทั้ง ๑๑ ข้อนี้จัดเป็นอุบายของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา แล้วเห็นแก่กิน (ฉัน) ไม่เห็นแก่นอนจนเกินไป บางรูปบางองค์พอฉันแล้วไม่ว่าเช้าหรือเพลต้องรีบหาที่พักที่นอน บางรูปน่าละอายยังไม่ทันจะเก็บสำรับกับข้าวก็นอนเสียแล้ว สมควรหาอุบายแก้ไขไม่ให้ฝังจนเป็นนิสัย

ทางฝ่ายฆราวาสก็ควรอนุโลมตามถือเป็นแนวทางของการปฏิบัติแก้ไขความเกียจคร้านของชาวบ้านเพื่อมิให้ผลัดวันประกันพรุ่ง ควรหาทางบำเพ็ญแก้ไขตามแนวแห่งธรรม คือ

๑. นึกถึงภัยของความยากจน

๒. นึกถึงผลของความขยัน

๓. นึกถึงการประกอบสัมมาอาชีพของคนที่มีฐานะที่ดี

เรียกว่า หัวใจเศรษฐี คือ อุ อา กะ สะ

อุ คือ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วนความขยันหมั่นเพียรเอาการเอางาน

อา คือ อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาสมบัติที่หามาได้

กะ คือ กัลยาณมิตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี แนะนำในทางดี

สะ คือ สมชีวิตา ใช้จ่ายเลี้ยงชีวิตอย่างสม่ำเสมอ รู้จักประมาณตนเอง

๔. นึกถึงอาหารที่ต้องหามาเลี้ยงชีพ

๕. ตรวจตรามรดกหรือทุนรอนที่เป็นกรรมสิทธิ์ทรัพย์

๖. คำนึงถึงบรรพบุรุษว่าท่านดำรงชีวิตและวงศ์สกุลได้อย่างไร

๗. ภูมิใจในภาวะที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์อุดมด้วยชาติ

๘. เทียบเคียงฐานะและอาชีพของตนว่าประดุจเพื่อนบ้านหรือไม่

๙. เลิกคบคนเกียจคร้านในการทำงาน

๑๐. เลือกสมาคมแต่คนขยัน ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งความหมั่น

๑๑. ปลูกใจให้เกิดอุตสาหะเป็นนิจนิรันดร์

ทั้ง ๑๑ ข้อเป็นอุบายของฆราวาสผู้ครอบครองเคหสถานบ้านเรือน มีหน้าที่ต้องรักษาวัตถุสมบัติไว้ให้แก่ภรรยา บุตร ธิดาของตน เหมือนกับที่เราได้รับมรดกจากบิดามารดาปู่ย่าตายายสืบมา ท่านเหล่านั้นได้บำเพ็ญหน้าที่ตามคุณธรรมที่เป็นมรดกตกทอด มาจนชั่วลูกหลานเหลนให้เป็นประโยชน์สืบไป เพราะประโยชน์นั้นจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียรมานะบากบั่นอดทน ถ้าเกียจคร้านแล้วจะได้เงินมาจากไหน สมนัยแห่งสุภาษิตว่า

อลสสฺส กุโต ธนํ

เกียจคร้านเสียอย่างจะเอาทรัพย์มาแต่ไหน

อธนสฺส กุโต ธนํ

ถ้าขาดทรัพย์ก็ไร้มิตร

อมิตฺตสฺส กุโต สุขํ

ถ้าไร้มิตรก็ไม่มีความสุข

อสุขสฺส กุโต ปุญฺญํ

ถ้าไร้ความสุขก็เพราะไม่มีบุญ

อปุญฺญสฺส กุโต นิพพานํ

ไม่มีบุญญาธิการจะนิพพานไปอย่างไรเพราะบุญเป็นชื่อของความสุข

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการคือ ทรัพย์ มิตรความสุข บุญกุศล และทางพระนิพพาน จะสำเร็จแก่คนก็เพราะอาศัยเหตุแห่งความขยันหมั่นเพียรมานะบากบั่นไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยยาก จะต้องอาศัยคุณธรรมที่เสริมสร้างให้เกิดประโยชน์อีกอย่างหนึ่ง ก็คือ ขันติ ความอดทนอดกลั้นต่อความตรากตรำลำบากและอดออมไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่เห่อเหิมตามเขา ต้องรู้จักฐานะของตนว่ามีฐานะเป็นอยู่อย่างไร แล้วปฏิบัติให้สมกับฐานะตน ไม่ทะเยอทะยานอยากเกินกว่าเหตุ ก็พอจะบรรเทาเสียซึ่งความทุกข์ยากลำบากได้

อุบายแก้ความเกียจคร้าน ข้าพเจ้ารวบรวมเรียบเรียงขึ้น เพื่อเป็นข้อศึกษาเล็กๆ น้อยๆ คือแก้ขี้เกียจของตัวเอง เพราะมีอุปสรรคเกิดขึ้นกับสุขภาพของตัวเอง คอยพยายามเอาชนะต่ออุปสรรคเรื่อยมา คือไม่ปล่อยให้เข้าครอบงำจนเกินไป มีทางใดเอาชนะ หรือหลีกเลี่ยงได้ ก็พยายามจนสุดความสามารถของตน จนสำเร็จ ดังนี้แล ฯ

ภาคผนวก

คำสั่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

ที่ ๙๗ /๒๕๕๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานดำเนินงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน
ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ประจำปี ๒๕๕๖

ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าพระกฐินพระราชทานให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาไปถวายพระสงฆ์ที่จำพรรษาถ้วนกาลไตรมาส ณ พระอารามหลวง วัดศรีโคมคำ ๖๙๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ในวันศุกร์ที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ ตรงกับวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ นั้น

เพื่อให้การดำเนินงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเห็นสมควรแต่งตั้งคณะทำงาน ดังต่อไปนี้

๑. ฝ่ายอำนวยการ ประกอบด้วย

๑.	เลขาธิการสภาการศึกษา	ประธานคณะทำงาน
๒.	รองเลขาธิการสภาการศึกษา	รองประธานคณะทำงาน
๓.	ที่ปรึกษาด้านวิจัยและประเมินผลการศึกษา	รองประธานคณะทำงาน
๔.	ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้	คณะทำงาน
๕.	ผู้อำนวยการสำนักประเมินผลการจัดการศึกษา	คณะทำงาน
๖.	ผู้อำนวยการสำนักพัฒนากฎหมายการศึกษา	คณะทำงาน
๗.	ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา	คณะทำงาน
๘.	ผู้อำนวยการสำนักนโยบายและแผนการศึกษา	คณะทำงาน
๙.	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร	คณะทำงาน
๑๐.	ผู้อำนวยการสำนักนโยบายความร่วมมือกับต่างประเทศ	คณะทำงาน
๑๑.	ผู้อำนวยการสำนักสื่อสารสาธารณะ	คณะทำงาน
๑๒.	ผู้อำนวยการสำนักบริหารทรัพยากรบุคคล	คณะทำงาน
๑๓.	ผู้อำนวยการสำนักอำนวยการ	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๔.	นางอำไพ ธนากรกิตติโยธิน	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕.	นางสาวดวงจิต จงวนิช	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖.	นางวาสนา วงศ์กริช	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗.	นางมาลี รุจิระปริญญา	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

หน้าที่

๑) กำกับดูแลการดำเนินงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานเป็นให้ไปตามวัตถุประสงค์ด้วยความเรียบร้อย

๒) ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานแก่คณะทำงานฝ่ายต่างๆ ให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

/๒.ฝ่ายพิธีการ...

๒. ฝ่ายพิธีการ ประกอบด้วย

๑. นายวีระ	พลอยครบุรี	ประธานคณะทำงาน
๒. นายสมพงษ์	ผุยสาธรรม	รองประธานคณะทำงาน
๓. นายปานเทพ	ลาภเกษร	คณะทำงาน
๔. นางสาวสอาดลักษม์	จงคล้ายกลาง	คณะทำงาน
๕. นางจุรีภรณ์	จันทรฆาฏ	คณะทำงาน
๖. นายชัชวาล	อัชฌากุล	คณะทำงานและเลขานุการ
๗. นางวาสนา	วงศ์กริช	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๘. นายอรรถพล	ไชยนุรักษ์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

หน้าที่

๑) ประสานการดำเนินงานกับกรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา วัดศรีโคมคำ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเตรียมความพร้อมในด้านพิธี

๒) ออกแบบและจัดทำเครื่องไทยธรรมเพื่อการถวายเป็นพระราชกุศล

๓) หน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๓. ฝ่ายประสานงานเครือข่าย ประกอบด้วย

๑. นางทิพย์สุดา	สุเมธเสนีย์	ประธานคณะทำงาน
๒. นายชาญ	ตันติธรรมถาวร	รองประธานคณะทำงาน
๓. นายเฉลิมชนม์	แน่นหนา	คณะทำงาน
๔. นางสาวอัมพร	พงษ์กังสนานันท์	คณะทำงาน
๕. นายสมศักดิ์	ดลประสิทธิ์	คณะทำงาน
๖. นางสาวสมรัชนีกร	อ่องเอิบ	คณะทำงาน
๗. นางศิริพร	ศรีพันธุ์	คณะทำงาน
๘. นายสวัสดิ์	ภู่ทอง	คณะทำงาน
๙. นางพรศุลี	ทับทิมอ่อน	คณะทำงาน
๑๐. นางสมพร	ยิ้มย่อง	คณะทำงาน
๑๑. นางสาววิภาปวีณ์	ศรีพันธบุตร	คณะทำงาน
๑๒. นางสาวศรุดา	แสนสี	คณะทำงาน
๑๓. นายปานเทพ	ลาภเกษร	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๔. นางเพทาย	บุญมี	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕. นางปัทมา	คำภาศรี	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖. นางสาวสุมาลี	ไพรศักดาสกุล	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

หน้าที่

๑) ประสานและรวบรวมรายชื่อพร้อมด้วยที่อยู่เครือข่ายของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ประกอบด้วย คณะกรรมการสภาการศึกษา คณะอนุกรรมการสภาการศึกษา ครูภูมิปัญญาไทย ครูแห่งชาติ ครูต้นแบบ ผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียนในโครงการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน สมาชิกวารสารการศึกษาไทย หน่วยงาน/สถานศึกษาในโครงการอื่นๆ สถานประกอบการ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งคณะที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ และข้าราชการบำนาญ เพื่อจัดส่งให้คณะทำงานฝ่ายผลิตและจัดส่งใบฎีกา

๒) ประสานงานกับหน่วยงานและบุคคลทั่วไปเพื่อรวบรวมจตุปัจจัย

/๔. ฝ่ายผลิต...

๔. ฝ่ายผลิตและจัดส่งใบฎีกา ประกอบด้วย

๑.	นางศิริพร	ศรีพันธุ์	ประธานคณะทำงาน
๒.	นายวิมล	ปิงเมืองเหล็ก	รองประธานคณะทำงาน
๓.	นางสาวนทยา	พวงงาม	คณะทำงาน
๔.	นายบรรจง	วงศ์ราษฎร์	คณะทำงาน
๕.	นางจุรีพรรณ	สันธิ	คณะทำงาน
๖.	นางอำไพ	ธนากรกิตติโยธิน	คณะทำงาน
๗.	นายสมยศ	พันธุ์โอฬารกุล	คณะทำงาน
๘.	นางสาวจิรา	วงศ์เหลือง	คณะทำงาน
๙.	นางรัตนา	เขมะพานิช	คณะทำงาน
๑๐.	นายอุดมพร	สังขะทรัพย์	คณะทำงาน
๑๑.	นางสร้อยระย้า	เรือนนาค	คณะทำงาน
๑๒.	นางสาวรัชนี	คำแสน	คณะทำงาน
๑๓.	นางสาวจุไรรัตน์	นิลนาก	คณะทำงาน
๑๔.	นางฐิติรัตน์	ปิ่นลออ	คณะทำงาน
๑๕.	นางบุศมาพร	ประเสริฐธรรม	คณะทำงาน
๑๖.	นายชาติชาย	สมบุญ	คณะทำงาน
๑๗.	นายแสวง	จินดาดวง	คณะทำงาน
๑๘.	นายมนตรี	กี่สุ้น	คณะทำงาน
๑๙.	นายต่อตระกูล	บุญเพ็ชร	คณะทำงาน
๒๐.	นางสาวกนกพรรณ	วรรณเวช	คณะทำงานและเลขานุการ
๒๑.	นางสาวราตรี	อินทิวงค์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๒.	นางสาวเกษแก้ว	คำมา	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๓.	นางนลินพร	คันทะมาลา	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

หน้าที่

๑) ผลิตและจัดส่งฎีกาเพื่อบอกบุญแก่บุคคลทั่วไป และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ตามบัญชีที่คณะทำงานฝ่ายประสานงานเครือข่ายจัดส่งมา

๒) หน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๕. ฝ่ายการเงิน ประกอบด้วย

๑.	นางสาวธัญวรรณ	วุฒิพัฒนานนท์	ประธานคณะทำงาน
๒.	นางวรัญญา	พวงแก้ว	รองประธานคณะทำงาน
๓.	นางวิไลรัตน์	แสงอรุณ	คณะทำงาน
๔.	นางสาวพรรณวิภา	วีรศิลป์	คณะทำงาน
๕.	นางสาวแพรวพรรณ	พูลเลิศ	คณะทำงาน
๖.	นางจุรีภรณ์	จันทรษาฎ	คณะทำงานและเลขานุการ
๗.	นางสาวณัฏยา	สองสว่าง	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

/หน้าที่...

หน้าที่

๑) ประสานงานกับธนาคารกรุงไทย สาขาศรีย่าน เพื่อรวบรวมปัจจัยที่บริจาคผ่านบัญชีธนาคาร

๒) ประสานงานกับที่ทำการไปรษณีย์ เพื่อรวบรวมปัจจัยที่บริจาคผ่านที่ทำการไปรษณีย์

๓) ดูแลรักษาตู้รับบริจาคปัจจัยของสำนักงานฯ

๔) รวบรวมปัจจัยเพื่อถวายวัดศรีโคมคำ รวมทั้งติดตามและจัดส่งใบอนุโมทนาบัตร

๕) หน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๖. ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ประกอบด้วย

๑.	นางสาวสุวิณา	เกนทะนะศิล	ประธานคณะทำงาน
๒.	นางสาววิชชุลาวัณย์	พิทักษ์ผล	รองประธานคณะทำงาน
๓.	นายศิริรัตน์	ชำนาญกิจ	คณะทำงาน
๔.	นางสาวทัศน์วลัย	เนียมบุบผา	คณะทำงาน
๕.	นายสุภสิทธิ์	ภูภักดี	คณะทำงาน
๖.	นางสาวไกล้ตา	สดสมศรี	คณะทำงานและเลขานุการ
๗.	นางสาววชิราภรณ์	ยอดดี	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๘.	นายสุภาชัย	พันธ์เดช	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

หน้าที่

๑) ประสานการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานทั้งก่อน ระหว่างและภายหลังวันงาน

๒) จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เชิญชวน

๓) บันทึกภาพนิ่งกิจกรรมในวันงาน

๔) หน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๗. ฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก ประกอบด้วย

๑.	นางสาวประภาพรรณ	วงศาโรจน์	ประธานคณะทำงาน
๒.	นายวิมล	ปิงเมืองเหล็ก	รองประธานคณะทำงาน
๓.	นายชัยวัฒน์	จันทิมา	คณะทำงาน
๔.	นายรวิช	ตาแก้ว	คณะทำงาน
๕.	นางสาวพุฒิสาร์	อัคคะพู	คณะทำงาน
๖.	นางพิจารณา	ศิริชานนท์	คณะทำงาน
๗.	นางศิริพร	ศรีพันธุ์	คณะทำงาน
๘.	นายนภมณฑล	สิบหมื่นเปี่ยม	คณะทำงาน
๙.	นางรุจิรา	สุนทรีรัตน์	คณะทำงาน
๑๐.	นางสาวปิยะมาศ	เมิดไธสง	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๑.	นายสุภสิทธิ์	ภูภักดี	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒.	นายประดับพันธ์	คำมา	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

หน้าที่

๑) ประสานงาน รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลประวัติวัดศรีโคมคำ และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

๒) จัดทำหนังสือที่ระลึกเพื่อมอบแก่หน่วยงานที่ร่วมทำบุญและผู้ร่วมบริจาคปัจจัยในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

๓) หน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

/๘.คณะทำงาน...

๘. คณะทำงานฝ่ายกิจกรรมสัมพันธ์เรียนรู้เพื่อสังคม ประกอบด้วย

๑.	นายรวิช	ตาแก้ว	ประธานคณะทำงาน
๒.	นายวิมล	ปิงเมืองเหล็ก	รองประธานคณะทำงาน
๓.	นายสุชาติ	มหายศ	คณะทำงาน
๔.	นางสาวชนัญญา	อุ่นจันทร์	คณะทำงาน
๕.	นายปานเทพ	ลาภเกษร	คณะทำงาน
๖.	นายจิรวิทย์	ไทภูวไพบูลย์	คณะทำงาน
๗.	นางสาวอุไรวรรณ	พันธ์สุจริต	คณะทำงาน
๘.	นายศิริรัตน์	ชำนาญกิจ	คณะทำงาน
๙.	นายภาณุพงศ์	พนมวัน	คณะทำงาน
๑๐.	นายพัฒนพงศ์	บุญเพลิง	คณะทำงาน
๑๑.	นายธีระพจน์	คำรณฤทธิศร	คณะทำงาน
๑๒.	นางสาววันวิสา	สิงหพ	คณะทำงาน
๑๓.	นายอรรถพล	ไชยนุรักษ์	คณะทำงาน
๑๔.	นางสาวนริสา	ไชยขันแก้ว	คณะทำงาน
๑๕.	นายณัฐพงศ์	มณีจักร์	คณะทำงาน
๑๖.	นายบวรศักดิ์	ชุตินทราศี	คณะทำงาน
๑๗.	นางสาววิภาปวีณ์	ศรีพันธบุตร	คณะทำงาน
๑๘.	นางอมรรัตน์	ตรีนก	คณะทำงาน
๑๙.	นายอาวุฒ	ไกรประสิทธิ์	คณะทำงาน
๒๐.	นายปัญญา	หาอวน	คณะทำงาน
๒๑.	นายคำรณ	ราชภักดี	คณะทำงานและเลขานุการ
๒๒.	นายวีระพงษ์	อู่เจริญ	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๓.	นางสาวพรรณงาม	ธีระพงศ์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๔.	นายกฤตภาส	น้อยวงศ์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

หน้าที่

๑) ประสานการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมร่วมกับวัดศรีโคมคำ และสถานศึกษาใกล้เคียง

๒) จัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ทางด้านการศึกษา หรือกิจกรรมที่แสดงความรับผิดชอบต่อสังคม

๓) หน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๘ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

(นางสาวศศิธารา พิชัยชาญณรงค์)

เลขาธิการสภาการศึกษา

คณะจัดทำหนังสือที่ระลึก

กฐินพระราชทาน ประจำปี ๒๕๕๖

วัดศรีโคมคำ พระอารามหลวงชั้นตรี

คณะที่ปรึกษา

นางสาวศศิธารา พิชัยชาญณรงค์ เลขาธิการสภาการศึกษา

นางรัตนา ศรีเหรัญ รองเลขาธิการสภาการศึกษา

นางสุรางค์ โพธิ์พฤกษาวงศ์ ที่ปรึกษาด้านวิจัยและประเมินผลการศึกษา

นางทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์ ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้

กองบรรณาธิการ

นายรวิช ตาแก้ว

นายวิมล ปิงเมืองเหล็ก

นางสาวประภาพรรณ วงศาโรจน์

นางศิริพร ศรีพันธ์

นางรุจิรา สุนทรีรัตน์

นายสุภสิทธิ์ ภูภักดี

นางสาวพุฒิสาร์ อัคคะพู

นายชัยวัฒน์ จันทิมา

นางพิจารณา ศิริชานนท์

นายนภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม

นางสาวปิยะมาศ เมิดไธสง

นายประดับพันธ์ คำมา

ผู้สนับสนุนข้อมูล

สถาบันปวงผญาพะยาว

ผู้ประสานการจัดพิมพ์

นายรวิช ตาแก้ว

นางสาวพุฒิสาร์ อัคคะพู

นางสาวปิยะมาศ เมิดไธสง

ผู้พิมพ์ต้นฉบับ

นางสาวบุศรา บุญเกิด

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ